

■ Üstelik artan gelir dağılımı adaletsizliği, azalan toplumsal denetim, suçların artan çeşitliliği kentin güvenlik sorununu farklı boyutlara taşımakta, sorunun vahametini artırmaktadır. Öyle ki günümüzde suça duyulan korkunun ya da güvenlik kaygısının yaşanmadığı bir dünya kenti yok gibidir.

02

■ Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'nda da belirtildiği gibi günümüzde suçun önlenmesi bir gereksinimin ötesinde, kentte yaşayanların bir hakkı olarak görülmektedir. Bu deklarasyona göre; Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinleri çeşitli haklara sahiptir. Bunlardan birincisi "güvenlik" hakkıdır. Buna göre kentliler; suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan mümkün olduğunca arındırılmış emin ve güvenli bir kentte yaşama hakkına sahiptirler.

04

■ Kente karşı işlenen suçların etkileri sadece kentlerin fiziksel görünümü ile sınırlı değildir. Kente karşı işlenen suçlar kentlerin kimliğini, kentsel gelişmeyi, kentlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını, dolayısıyla, toplumu etkilemektedir. Bu anlamda 1950'den sonra gelen siyasal iktidarların yaptığı tercih toplumu ve kentleri geri dönüşü mümkün olmayacak bir biçimde

56

dosya 06

TMMOB MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ

BÜLTEN 55 / KASIM-ARALIK 2007

kent ve suç

GÜVENLİ KENT

- SUÇ OLGUSUNA TEORİK YAKLAŞIMLAR VE DİSİPLİNERARASILIK 4
ŞEBNEM DÜZGÜN
- SUÇ VE GÜVENLİ KENT YAKLAŞIMI 11
ERMAN AKSOY
- SUÇUN KENTSEL MEKÂNDAKİ ALGISI "GÜVENSİZLİK HISSİ" 16
ELÂ ATAÇ

TÜRKİYE'DE GİDEREK ARTAN SUÇ OLGUSU KARŞISINDA SUÇUN MEKÂN İÇİNDE DAĞILIMI

- İSTANBUL'DA SUÇ 24
FUNDA YİRMİBEŞOĞLU, NİLGÜN ERGÜN
- ÇANDARLI-HIDIRLIKTEPE (ALTINDAĞ, ANKARA) ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN SUÇ VE MEKÂN İLİŞKİSİ VE MAHALLELİ DENEYİMLERİ 30
TAHİRE ERMAN
- METRO VE SUÇ 34
SERKAN GÜNEŞ
- GRAFFİTİ: KENTSEL SUÇ MU SANAT MI? 39
SERKAN GÜNEŞ

KENTE KARŞI SUÇ

- KENTE KARŞI SUÇ 45
RUŞEN KELEŞ
- KENTE KARŞI SUÇ-İMAR SUÇU 47
AYŞEGÜL MENGİ
- GÜVENLİ KENT VE KENTE KARŞI SUÇLAR ÜZERİNE... 50
CEVAT GERAY
- KENTE KARŞI İŞLENEN SUÇLAR VE SUÇUN AKTÖRLERİ 56
MİTHAT ARMAN KARASU

TMMOB MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ
KONUR SOKAK 4/3 KIZILAY ANKARA

Dosya Editörleri: Mithat Arman Karasu, Dr., Ankara Üniversitesi, SBF
Gülşen Yılmaz, Araş. Gör., G.Ü. Mühendislik Mimarlık Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Kent ve suç birbiri ile ilişkili iki kavram olarak oldukça geniş bir araştırma alanına sahiptir. Bu araştırma alanının içine; sağlıklı kentleşmenin suça etkisinden geçekonu ve çöküntü alanlarının suçla olan özel ilişkisine, kentsel alanda işlenen terör eylemlerinden yaşam kalitesinin önemli bir parçası olarak kentin güvenlik sorununa, rant elde etmek amacıyla imar planları aracılığıyla kente karşı işlenen suçlara kadar onlarca başlık dahil edilebilir.

Kentler hem kalabalık ve heterojen nüfus yapısı hem yabancılaşma ve zayıflayan sosyal denetim mekanizmaları hem de sahip olduğu zenginlik nedeniyle suçun işlenmesi için ideal mekânlardır. Bu nedenle tarih boyunca kentler suç ile birlikte anılmış, suç özellikle büyük kentlerin değişmez bir sorunu olagelmıştır.

Günümüzde de bu durum aynen devam etmektedir. Üstelik artan gelir dağılımı adaletsizliği, azalan toplumsal denetim, suçların artan çeşitliliği kentin güvenlik sorununu farklı boyutlara taşımakta, sorunun vahametini artırmaktadır. Öyle ki günümüzde suça duyulan korkunun ya da güvenlik kaygısının yaşanmadığı bir dünya kenti yok gibidir. Batı dünyasında sanayi sonrası belirginleşen bu sorun, 1980 sonrası, Batı dışı toplumlarda da küresel ekonominin getirdiği adaletsiz gelişme modeli ile birlikte hissedilir hale gelmiştir.

Kentlerin artan bu güvenlik sorununa dikkat çekmek isteyen Mimarlar Odası bu özel sayısında “kent” ve “suç” kavramlarını ele almaya karar vermiştir. Ülkemizde bu iki kavramın birlikte ele alındığı yayın sayısı yazık ki fazla değil. Bu konuda yapılan çalışmalarda oldukça sınırlıdır. Bu nedenle yazı bulmakta oldukça zorluk çektiğimiz elinizdeki bu sayı, hem akademik hem de toplumsal anlamda önemli bir eksikliği gidermek bakımından iyi bir başlangıç olacaktır.

“Kent ve Suç” başlıklı özel sayı üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde “güvenli kent” kavramı tartışılacak, suçun teorik boyutu ele alınacaktır. İkinci bölümde kent ve suç kavramları çeşitli konular etrafında birlikte incelenecektir. Son bölümde ise suç ve kent ilişkisinin farklı bir boyutu “kente karşı suç” kavramı üzerinde durulacaktır.

İlk bölümde, Şebnem Düzgün “Suç Olgusuna Teorik Yaklaşımlar ve Disiplinlerarasılık” adlı yazısıyla suç kavramının teorik boyutunu ele almakta. Suç kavramının çok çeşitli faktörlerin bir araya gelmesiyle oluştuğuna dikkat çeken yazar suçu sosyoloji, psikoloji, şehir planlama ve çevresel kriminoloji bilimlerinin bakış açılarıyla değerlendiriyor. Çalışma suçun disiplinler arası yapısına vurgu yapması bakımından ayrı bir önem taşıyor.

Yine birinci bölümde yer alan bir diğer çalışma Erman Aksoy'un “Suç ve Güvenli Kent Yaklaşımı” adlı yazısı. Aksoy yazısında güvenli bir kentte yaşamının bir “insan hakkı” olduğunu belirtiyor. Kentlerin güvenlik sorununun tarihi bir süreçte değerlendirildiği yazıda güvenlik kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda tarihsel süreçte değişen anlayış farklılıklarını ele alıyor. Küreselleşmenin de suça etkisinin suç teorileri ile birlikte ele alındığı yazı güvenliğin kent için vazgeçilmez olduğunu ortaya koyuyor.

Ela Ataç “Suçun Kentsel Mekândaki Algısı: Güvensizlik Hissî” adlı yazısında suçun mekândan nasıl etkilendiğini inceliyor. Uzun zamandır tartışılan bu konuda teorik tartışmalara da yer veren Ataç “suç” kavramı kadar “suça karşı duyulan korku”nunda etkin olduğunu ifade ediyor. Günümüzde özellikle büyük kentler düşünüldüğünde suça karşı duyulan korkunun suçtan daha etkin bir kavram olduğunu gösteren örnekler içeren bu çalışmanın önemi bir kez daha anlaşılıyor. Ataç'ın yazısıyla ilk bölüm tamamlanmış oluyor.

İkinci bölümün ilk yazısı Funda Yirmibeşoğlu ve Nilgün Ergun tarafından hazırlanan “İstanbul'da Suç” adını taşıyor. Yazı Türkiye'de giderek artan suç olgusu karşısında suçun mekân içinde dağılımını İstanbul örneğinde inceliyor. Kuşkusuz bu alanda yapılmış nadir çalışmalar arasında yer alan yazıda İstanbul'un 32 ilçesi kent merkezine yakınlık, ulaşım imkânları, fiziksel koşullar, demografik özellikler ve arazi kullanımı gibi değişkenler kullanılarak suçun kent içinde ilçelere göre dağılımı ele alınıyor.

Ankara) Örneği Üzerinden Suç ve Mekan İlişkisi, ve Mahalleli Deneyimleri” adlı çalışması. Uzun zamandır tartışılan geçekonu alanlarının, kentin dışlanan kesiminin suçla ilişkisinin ele alındığı çalışma; küreselleşmenin getirdiği kentlerin üretimde değişen konumu, gelir dağılımında artan bozukluklar ve Devletin küçülmesiyle ortaya çıkan boşluğun geçekonu alanlarındaki etkisi üzerinde duruyor.

İkinci bölümde yer verilen bir diğer çalışma Serkan Güneş'in dergide yer alan ilk çalışması “Metro ve Suç”. Yazıda özellikle büyük kentlerde ulaşım da giderek önemi artan metronun güvenlik sorunları üzerinde duruluyor. 11 Eylül sonrası artan küresel kent teröründe metronun terör eylemleri için çekici bir alan haline geldiğini belirten Güneş, konuyu, 1995 Tokyo, 2003 Seul, 2004 Madrid, 2005 Londra Metro saldırıları ışığında değerlendiriyor.

Serkan Güneş'in ikinci çalışması “Graffiti: Kentsel Suç mu Sanat mı?” adını taşıyor. Oldukça özgün bir nitelik taşıyan çalışma değişik yönleriyle graffiti konusunu ele alıyor. Önceleri dışlanmışlığın, ötekileştirmenin bir ifade sayılan grafitinin giderek nasıl bir ticari meta haline dönüştüğünün incelendiği çalışma, aynı zamanda, bu yönüyle zaman içinde suç sayılabilecek olguların değişimini gösteriyor.

Üçüncü bölüm belki de suç ve kent arasındaki en tartışmalı kavrama “kente karşı suç” kavramına ayrılmış bulunuyor. Kente karşı suç kavramının hukuki meşruiyeti olmadığı, dolayısıyla, böyle bir suç tanımının yapılamayacağı tartışmaları arasında ele aldığımız imar uygulamaları sırasında kente karşı işlenen suçlar sağlıklı kentleşmenin ve siyasal sistemin acı bir bedeli. Bilinçli kentlilerin, bilime ve plana inanan kamu yöneticilerin olmadığı ülkemizde kentlerin gelişimi imar planlarından çok rant tarafından belirlenmekte. İlginç olan rantın bu belirleyici rolünü imar planları aracılığıyla sürdürmesi. Türkiye'de kente karşı işlenen suçların önemli bir bölümü imar planları üzerinden ya da imar planları değiştirilerek ve tamamen siyasal destekle sürdürülüyor.

Bu bağlamda kente karşı suç kavramı netlik kazandıkça kentlerin sağlıklı gelişimi, imar planlarının kamu yararı dışında bireysel çıkarlar için kullanımı, siyasal sistemin kentsel ranttan nemalanması, siyasal yozlaşma hakkında da daha detaylı bilgi sahibi olabileceğiz.

Kente karşı suç kavramı üzerinde Ruşen Keleş “Kente karşı Suç” adlı yazısı ile kavramsal bir çerçeve çizecek ve kavramın hukuki boyutunu ele alacak. Keleş kente karşı suç kavramının yeni Türk Ceza Kanununda ve kentbilim ile ilgili diğer yasalarda yer aldığını ifade ettiği çalışmasında kente karşı suç kavramının ancak ceza yasasında yer alarak sağlam bir hukuki zemine kavuşacağını ifade ediyor.

Ayşegül Mengi “Kente Karşı Suç-İmar Suçu” adlı yazısında kente karşı suç kavramını tanımladıktan sonra, konunun başka bir boyutuna dikkat çekiyor ve imar suçu ile kente karşı suç kavramlarının farklı kavramlar olduğuna işaret ediyor. Ayrıca yazıda imar planlarının kente karşı işlenen suçlar için kullanıldığı ve kente karşı işlenen suçların kentli haklarının bir ihlali olduğuna vurgu yapılıyor.

Cevat Geray “Güvenli Kent Ve Kente Karşı Suçlar Üzerine...” yazısıyla güvenli olmayan kentlerin gerçek birer kent sayılamayacağını hatırlattıktan sonra kente ve suç kavramlarının ilişkisini ele alıyor. Geray yazısına kente karşı suç kavramının hukuki boyutunu tartışarak devam ediyor. Çalışmada özellikle 2006 yılında Türk Ceza Kanununda yapılan değişikliklere yer verildikten sonra, yapılan değişikliklerin detaylı bir analizi yapılıyor.

Bu konuda son yazı Mithat Arman Karasu'ya ait. “Kente karşı İşlenen Suçlar ve Suçun Aktörleri” başlığını taşıyan yazı, kente karşı kimlerin ve neden suç işlediği üzerinde duruyor. Kente karşı işlenen suçlar konusunda merkezi ve yerel yönetimlerin ya suçlara iştirak ettiğine ya da kente karşı işlenen suçlara göz yumduğunu belirten Karasu bu durumun açıklamasının işlenen suçun sosyal, kültürel, siyasal yapısında gizli olduğunu belirtiyor. Kente karşı suç işleyenlerin; merkezi ve yerel yönetimler, yurttaşlar ve STK'lar olarak dört bölümde incelendiği yazı kente karşı işlenen suçların etkilerinin sadece kentin fiziki mekânı ile sınırlı kalmadığı topluma ve siyasal sisteme etkileri olduğu uyarısıyla tamamlanıyor.

Kent ve Suç adlı özel sayı kuşkusuz daha detaylı bir çalışmayı hak ediyor. Ancak zamanın getirdiği sınırlar ve derginin fiziki kapasitesi bu durum zorlaştırıyor. Diğer taraftan yer alan çalışmalar bu açığı kapatacak nitelikte. Bu özgün çalışma sahiplerinin emeklerine teşekkür ediyoruz. Bu sayının bu alanda yapılacak tartışmalara zemin hazırlamasını, konuya dikkat çekmesini umuyoruz. Kuşkusuz bu dosya kapsamında yapılan tartışmalar, yeni bir dosya ile daha fazla derinleştirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Ancak şimdilik bu kadar. İyi okumalar...

dosya

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Adına
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Nimet Özgönül

YAYIN BİRİMİ
Emel Akın, Kadri Atabaş,
Bülent Batuman, Nuray Bayraktar,
Namık Erkal, Serpil Özaloğlu,
Ehabekir Özmert, Esin Soydemir

Yayına Hazırlayan
Deniz Aygün

Grafik Tasarım
Harman Şaner Çakmak

Konur Sokak No: 4/3 Kızılay Ankara
Telefon: 0 312 417 86 65
Faks: 0 312 417 18 04
e-posta: info@mimarlarodasiankara.org
http://www.mimarlarodasiankara.org

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni
eki olarak iki ayda bir yayımlanmaktadır.
6500 adet basılmıştır. Üyelere ücretsiz dağıtılır.
Burada yer alan yazıların içeriğinin sorumluluğu yazarına aittir.
Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.
Baskı tarihi: Aralık 2007

Baskı
Matsa Basımevi
İvedik Org. San., Matbaacılar Sitesi 558. Sk. No: 42 Ankara
Telefon: (0312) 395 20 54 (pbx)

SUÇ OLGUSUNA TEORİK YAKLAŞIMLAR VE DİSİPLİNLERARASILIK

Şebnem Düzgün, Doç. Dr., O.D.T.Ü. Jeodezi ve Coğrafi Bilgi Teknolojileri

ÖZET

Suç olgusu yapısı gereği oldukça karmaşık olduğundan açıklanması ve tahmini için pek çok faktörün göz önüne alınması gerekmektedir. Suç olgusunun açıklanması her ne kadar literatürde kriminoloji bilim dalı altında incelenirse de bu bilim dalına hukuk, sosyoloji, psikoloji, şehir planlama ve son zamanlarda da Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve mekânsal analizlere dayalı çevresel kriminoloji katkı vermektedir. Doğası gereği her disiplinin suç olgusuna yaklaşımı da farklıdır. Bu makalede suç olgusuna sosyoloji, psikoloji, şehir planlama ve çevresel kriminoloji disiplinlerinin bakışı irdelenerek, suçun anlaşılmasına yönelik bütüncül yaklaşımların geliştirilebilmesi için disiplinlerarası çalışmaların rolü vurgulanmıştır.

1. GİRİŞ

Suç olgusunun bütüncül olarak anlaşılması ve açıklanması disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirmektedir. Disiplinlerarası yaklaşımlar disiplinlerin birbiri ile etkileşimini ve anlaşılacak istenen konunun bir bütün olarak görülmesini sağladığından konunun daha iyi irdelenmesine olanak sağlar. Suç olgusu hem kendi disiplini olan kriminolojide incelenip araştırılırken hem de başka disiplinlerin suç olgusuna yaklaşımlarından beslenmektedir. Hukuk, sosyoloji, psikoloji, şehir planlama ve son zamanlarda da Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve mekânsal analizlere dayalı çevresel kriminoloji gibi disiplinler kendi disiplinler sınırlarında suç olgusunu anlamaya çalışmışlardır. Ancak suçun oluşumu ve önlenmesinde bu ve benzeri başka pek çok disiplinin bir araya gelerek bütüncül bir anlayışla konuyu yeniden ele almaları her disiplinin yaklaşımlarını iyi anlamaya dayanmaktadır. Bu makalede sosyoloji, psikoloji, şehir planlama ve çevresel kriminoloji bakışından suçun oluşumu ve önlenmesine yönelik geliştirilmiş teoriler irdelenmiştir. Bu irdelenmeler, suçun önlenmesinde geliştirilecek çözüm, strateji ve politikaların etkinliğinin artırılması için disiplinlerarası çalışmaların altlığını oluşturmaktadır.

2. SOSYOLOJİDE SUÇ OLGUSU

Toplumda meydana gelen suç ve meydana getirdiği sonuçlar da sosyoloji biliminin başlıca araştırma başlıklarından biridir. Sosyolojide üzerinde çalışılmış tek bir suç tanımı yoktur. Suça yaklaşım ve suçun değerlendirilmesi toplumdaki farklılıkları yansıtır. Zira suç, tüm toplumlar için daha çok toplumsal değişim süreçlerinde ortaya çıkan normal bir durumdur. Suç kavramı ve içeriği evrensel değildir. Suç tanımı farklı teorilere ve bakış açılarına göre farklılıklar gösterir. Suç ve suçlu konusu sosyolojide 19. yüzyılın pozitivist teorileri çerçevesinde bilimsel bir bakış açısıyla ele alınmaya başlanmıştır. Ayrıca, suç ve sapma kavramları da literatürde çoğu zaman birlikte anılmasına rağmen, tüm suçlar sapma sayılamayacağı gibi, tüm suçlar da sapmadan kaynaklı değildir; ortada bir zarar söz konusuysa suç kavramı gündeme gelir. Ortak bir suç tanımı olmamasına rağmen, sosyolojinin temel yaklaşımı suçun nedenlerini bulmak üzerine odaklanmıştır. Suç konusunda sosyoloji teorileri farklı biçimlerde sınıflandırılabilirler: Bu çalışmada “işlevselci” ve “sosyal yapı teorileri” olarak ikiye ayrılmıştır.

19. yüzyılda ortaya çıkan “işlevselci yaklaşım”, kurumlar arasındaki uyumsuzluklar, dengesizlikler,

çelişkilerden yola çıkarak dolaylı olarak suç kavramına dikkati çekmiştir. Bu yaklaşım temelde toplumun sosyal yapısı ile suç arasında bulunan güçlü bir ilişkiye odaklanmıştır. Emile Durkheim, toplumların yapısının geliştikçe karmaşık bir yapıya büründüğünü ve bunun sonucu olarak da mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçildiğini savunur. Bu değişim sonucu, baskılayıcı yaptırımlar (*repressive law*) yerini geri verdirci yaptırımlara (*restitutive law*) bırakır. Robert Merton da diğer işlevselci sosyologlar gibi makro bir analiz kullanmış, suçu denge konumunu yitirmiş konumdaki toplumsal yapılar tarafından faile dayatıldığını iddia etmiştir. Merton'a göre toplumsal yapı, anomi ve sapkın davranışlar için bir gerilim kaynağıdır. Diğer işlevselci yaklaşımı kullanan sosyolog Albert Kircidel Cohen'in teorisi çocuk suçluluğunun kaynağını ve nedenlerini açıklamada literatüre büyük katkıda bulunmuştur. Cohen suçlu alt kültürün, orta sınıf ile işçi sınıfının benimsedikleri değerler arasındaki çatışmanın bir sonucu olduğunu savunur. Bu yaklaşıma göre, suçlu olarak nitelendirilen bireylerin kendi değer yargıları vardır; ne var ki bu değer yargıları toplumunkilerle uyumsuzdur. Richard A. Cloward ve Lloyd E. Ohlin de işlevselci yaklaşımı benimsemişlerdir. Onlara göre bir suçlu alt kültürü, alt kültürün desteklediği hâkim rolün gereği olarak bazı tür suçlu aktivitelerin beklendiği bir alt kültürdür (Alkers, 1999; Einstadter ve Henay, 1995; Moyer, 2001; Lilly ve ark., 2002).

Sosyal yapı teorilerinin ilk ayrımı “ekolojik olmayan teoriler”dir. Ekolojik olmayan teoriler altında ele alınan “etkileşimci ekol”e göre suç, bireyler arasında veya bireyle toplum arasında meydana gelen sosyal etkileşimlerin bir ürünüdür ve suçlu bu etkileşim sürecinde ortaya çıkar. Toplumun pasif bir elemanı olan birey, dışarıdan kendisine yapıştırılan etiketlere göre algılanır. Etkileşimci ekolü kullanan Cooley'in “looking-glass self” kavramına göre bireyler, kendilerini başkalarının gözünden görürler (Alkers, 1999; Einstadter ve Henay, 1995; Moyer, 2001; Lilly ve ark., 2002).

Etkileşimci ekolün önemli isimlerinden Tannenbaum'a göre suçlu olarak etiketlenen biri kendi kimliğini kaybeder ve toplum tarafından kendisine yapıştırılan “suçlu” etiketi benliğine yerleşir. Becker ise, etiketlenmenin “ötekinin” aleyhine işleyen politik bir süreç olduğunu belirtir. Becker, toplum tarafından yapıştırılan etiketin bireyi gelecekte suçlu olarak kariyer yapmaya zorladığını, başka bir deyişle bireyi suç işlemeye teşvik ettiğini ileri sürer.

Etkileşimci ekolün önemli teorisyenlerinden Goffman kurumları suç ve sapkın davranış bakımından incelemiştir. Diğer bir teorisyen Schur yasal normlar ve yasalar üzerinde odaklanmıştır. Ekolojik olmayan teoriler altında ele alınan diğer bir teori grubu ise “kontrol teorileri”dir. Edward Ross, Walter Reckles, Gresham Sykes, David Matza, Travis Hirschi ve Simon Dinitz kontrol teorilerinin önde gelen isimleridir ve bu teoriler insan doğasına karşı nötr bir bakış açısı

geliştirmiş ve “iyi” ile kötü arasında eşit mesafe koymuştur. Kontrol teorilerine göre her toplum kurallarını normlar ve değerler aracılığıyla üyelerine empoze etmeye çalışır (Alkers, 1999; Einstadter ve Henay, 1995; Moyer, 2001; Lilly ve ark., 2002).

Sosyal yapı teorilerinde ikinci ayırım, insan ile çevre etkileşimini ve ilişkisini inceleyen “ekolojik teoriler”dir. Sosyal ekolara göre toplum, belirli bölgelerde ortaya çıkan işlevsel ilişki sistemleri aracılığıyla oluşan insan toplulukları toplamıdır. Şikago kentindeki sapkın davranışların nedenlerini ortaya çıkarmaya çalışan ve bir ekol yaratan Şikago Okulu'na göre kentlerdeki geçiş bölgelerinde (*transition zone*) suç sürekli bir öğedir ve sapkın davranış bazı açılardan toplumdaki örgütlerin fonksiyonlarını yerine getirememektedir. Birincil ilişkilerin olmayışı ve yüksek mobilite oranları, kentleşme, iç-dış göç, bir toplumdaki örgütlerin en önemli nedenlerinden biridir.

Ekoloji teorileri altında incelenen bir diğer teori “sosyal düzensizlik teorisi”dir (*social disorganization theory*). Park ve Burgess, “Sosyal Düzensizlik” (*Social Disorganization*) başlıklı araştırmalarında, yüksek orandaki suç oranlarını suçun işlendiği bölgenin özelliklerine göre açıklamışlardır. “Eş Merkezli Bölgeler Teorisi” (*Concentric Zone*) adını verdikleri teorilerinde, kenti beş bölgeye ayırmışlardır. Shaw ve McKay ise suçun nasıl olup da bir toplumun sosyal, yapısal ve kültürel özelliklerine normal bir cevap sayıldığını ispatlamaya ve sapkın davranışın alt-sınıf ve kentli erkekler arasında nasıl üretildiğini açıklamaya çalışmışlardır. Bu araştırmaların sonucuna göre, geçiş bölgesinde yaşayan insanlar biyolojik ve psikolojik açılardan normaldirler, ancak bu insanların sapkınlıkları ve işledikleri suçlar yalnızca normal insanların, normal olmayan sosyal koşullara verdikleri normal tepkilerdir. Ayrıca, modern toplumlardaki sanayileşme, kentleşme ve diğer sosyal değişimler, geleneksel toplumsal düzen ve değerlerin çökmeye başlaması ve sosyal kontrolün yok olmasıyla ortaya çıkan sosyal düzensizliktir (Alkers, 1999; Einstadter ve Henay, 1995; Moyer, 2001; Lilly ve ark., 2002).

Bir diğer ekolojik teori Sutherland'in geliştirdiği “ayırıcı birleşimler teorisi”dir. (*differential association theory*) Sutherland, suçlu olarak adlandırılan kişinin davranış biçimine odaklanmıştır. Ona göre, suçlu davranışlarını çevresinden öğrenir. Suçlu çevresinden yasalara uymamayı, yasalara aykırı biçimde davranmayı öğrenir. Sutherland, “beyaz-yaka suçluluğu” ve “profesyonel hırsız” başlıklı araştırmaları yapmıştır ve ona göre suç kişilik özellikleriyle ilgili değildir; sadece bireyin öğrendiği bir davranış biçimidir (Alkers, 1999; Einstadter ve Henay, 1995; Moyer, 2001; Lilly ve ark., 2002).

Sonuç olarak, sosyolojide suç evrensel ve değişmez değildir. Sürekli olarak zaman ve mekân değiştiren suçun algısı da toplumlara göre değişir. Dolayısıyla,

toplumdan topluma içeriği ve değerlendirilmesi farklılaşan suç kavramı sosyolojinin en önemli araştırma konularından biridir.

3. PSİKOLOJİDE SUÇ OLGUSU (ADLİ PSİKOLOJİ)

Adli psikoloji, bireylerin suç davranışlarını inceleyen bilimsel alandır. Suçu açıklama amacının yanı sıra, uygulamalı bir alan olan adli psikoloji, suç önlemeye ve suç davranışlarını azaltmaya da çalışır (Farrington, 2004). Adli psikoloji bireylerin davranışlarını açıklamaya yönelik olan temel psikolojik kuramlardan yararlanır. Yapılan araştırmalar kriminal davranışın bazı kişilik bozuklukları ile ilişkili olduğunu saptamıştır (Demir, 2003). Ancak, suçlu nüfus içinde bu tür psikolojik rahatsızlıklara sahip bireylerin sayısı oldukça küçüktür. Suçun ardında yatan motive edici faktörlerin suç etkisi ise psikolojik araştırmalar için yine oldukça önemli bir konudur (İçli, 2001).

Modern bilim çağında psikologlar 'insanlar neden saldırgan ve şiddete yönelik davranışlarda bulunurlar', 'suçlu kişilik var mıdır', 'çocukluk deneyimleri yetişkin suç davranışlarında etkili midir' gibi insan davranışının temel yönlerine ilişkin sorunlarla ilgilenmektedirler. Psikoanalitik yaklaşım antisosyal davranışa odaklanarak, çocukluk döneminin suç davranışı üzerindeki etkisini inceler.

Davranışçı ekol, sosyal öğrenme ve etiketlenmenin etkilerini araştırır. Davranışçı yaklaşım, suç davranışını ödül-ceza süreci içerisinde değerlendirir. Bu ekole göre aile, akran grubu, okul ortamı gibi çevresel etkenler suç davranışının öğrenilmesinde ve devam ettirilmesinde önemli rol oynarlar. Kişinin yakın ilişkilerinde suç davranışlarının pekiştirilmesi ya da tutarsız olarak cezalandırılması (örneğin baba tarafından cezalandırılan bir davranışın, anne tarafından ödüllendirilmesi) suç davranışında belirleyicidir. Sosyal-bilişsel yaklaşım ise model işlevi gören ailenin ve medyanın suçun öğrenilmesindeki etkisine odaklanmaktadır. Özellikle, şiddet içeren televizyon programlarının bireylerin davranışlarına etkisi önemli bir araştırma konusu olmuştur (Demir, 2003)

Adli psikoloji çalışmaları, özel olarak bireysel ve ailevi faktörler üzerinde durmuştur. Ancak, suç etkisi eden biyolojik etkenlerle ilgili olarak sınırlı sayıda çalışma vardır ve bu nedenle suçun biyolojik nedenleri çok fazla bilinmemektedir (Raine ve ark., 1997). Biyopsikolojik yaklaşım çerçevesinde fazla testosteron, düşük kalp atım hızı, ön kortekste gözlenen genetik bozukluklar gibi kalıtsal özellikler, anatomik özellikler ve yetersiz beslenmenin suç ile ilişkisi incelenmiştir (Demir, 2003).

Psikoloji alanında yapılan pek çok araştırma, suçluluğa etki eden pek çok etkeni belirlemiştir. Araştırma sonuçları aşağıdaki etkenlerin suç ile ilişkili

olduğunu göstermektedir:

- Yaş: "Suç üzerinde etkisi incelenen tüm faktörler arasında en güçlü etkinin yaşa ait olduğu bilinmektedir. Özellikle, cinayet, soygun ve ırza tecavüz ile ilgili suçlarda yaş çok belirleyici bir unsurdur. Araştırmalar, bu tür suçların genellikle ergenlik ve erken yetişkinlik dönemlerinde görüldüğüne ve ilerleyen yaşlarda azalma eğilimi gösterdiğine işaret etmektedirler" (İçli, 2001).
- Cinsiyet: Erkekler suç olaylarına kadınlara oranla daha fazla karışmaktadır (İçli, 2001).
- Kalıtım: Fazla testosteron, düşük kalp atım hızı, ön kortekste gözlenen genetik bozukluklar suç davranışında etkilidir (Demir, 2003).
- Yetersiz beslenme: Yetersiz beslenme anti-sosyal davranışa yol açmakta, dolayısıyla suç davranışında etkili olabilmektedir (Demir, 2003).
- Akran grupları: Suçun öğrenilmesinde akran grupları önemlidir (İçli, 2001).
- Medya: Medya, suç davranışına model olan kahramanlar aracılığı ile suç davranışın öğrenilmesinde rol oynar (Bandura, 1994).
- Anne yoksunluğu, düzensiz anne-baba-çocuk iletişimi, ailedeki bireylerin eğitim düzeyi, çocuk sayısı, doğum sırası gibi ailevi faktörler suçla ilişkilidir (Demir, 2003).
- Zekâ düzeyi: Düşük zekâ düzeyi suç ile anlamlı bir ilişki göstermektedir (Demir, 2003). Ancak, her suç türü farklı zekâ düzeyi ile ilişkilidir (Elliott, 1952).
- Medeni durum: Bekârların, evli bireylere oranla daha fazla suç işlediği gözlenmektedir (Demir, 2003).
- Kişilik: Benmerkezcilik, saldırganlık, şüphecilik, anti-sosyal kişilik bozukluğu, narsizm, kaygı, depresyon gibi örüntüler suç davranışı ile ilişkilidirler (Demir, 2003).

4. ŞEHİR PLANLAMADA SUÇ OLGUSU

Şehir planlamada suç olgusu suçun mekânda oluştuğu gerçekliğinden yola çıkılarak suçun önlenmesine yönelik mekânlar tasarlanması prensibine dayanmaktadır. Suç olgusu ve bunun mekânsal temsili, kent planlamada plancının çalışma ve hareket alanını yeniden tanımlamayı gerektirmiştir. "Mekânsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve güvenli kentsel mekânlar yaratarak yaşam kalitesi yüksek bir yapıyı çevre oluşturmak", ancak kent planlamada suç olgusunun doğru ele alınması ile gerçekleştirilebilir. (<http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=46&RecID=1108>)

Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'nda da belirtildiği gibi günümüzde suçun önlenmesi bir gereksinimin ötesinde, kentte yaşayanların bir hakkı olarak görülmektedir. Bu deklarasyona göre; Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinleri çeşitli haklara sahiptir. Bunlardan birincisi "güvenlik" hakkıdır. Buna göre kentliler; suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan mümkün olduğunca arındırılmış emin ve güvenli bir

kentte yaşama hakkına sahiptirler.

(<http://www.yerelnet.org.tr/uluslararası/avrupakonseyanlasma7.php>)

4.1. SUÇU ÖNLEMELİK İÇİN KULLANILAN TASARIM VE PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

Suç önlemenin kent planlamanın konuları arasına girdiği günümüzde, fiziksel çevreye bu amaçla ne şekilde müdahale edilmesi gerektiği halen tartışılan bir konudur. Bu konuda Jacobs 1964'te, şehirlerde insan aktivitesinin artması ile kişilerin birbirini gözleyebilme fırsatı bulacağını ve bunun suç azaltabileceğini vurgulamıştır. Şu ana kadar "kentsel tasarım ve suç önleme" ile ilgili ortaya konan teorilerin hemen hepsinde bu düşünce esas alınmıştır (Hillier ve Rooksby, 2005, s. 269). Ayrıca, ilk olarak antik çağlarda gözlenen şehirlerin korunması için kullanılan duvar, hendek vb. yapısal öğeler günümüzde halen kullanılmaktadır (Kitchen ve Schneider, 2002, s. 70-75). Ancak, bu korumacı yaklaşımın dışında mekânın kullanımının artırılmasını öneren yeni yaklaşımlar da vardır.

Suçun önlenmesinde mekânın kullanımına ilişkin kapsamlı bir bakış açısı, ancak 1970'lerden itibaren gündeme gelmiştir. "Fiziksel çevredeki fırsatlar suçun başlıca sebebidir" görüşü, suçun önlenmesi için kentsel tasarım alanına giren çalışmaların arkasındaki temel motivasyondur. Bu çalışmalarda bir diğer amaç, sadece "suç" olayını önlemek değil, kişilerin suçun varlığıyla bağlantılı olan endişesi ya da başka bir deyişle "suç korkusu"nu da önlemektir (Hillier ve Rooksby, 2005, s. 258; Apak ve ark., 2002). Günümüzde sayısı gittikçe artan, çevreden yalıtılmış ve güvenlik bulunduran site yaşantısının temel nedeni "suç korkusu"ndaki artıştır. Suç ve suç korkusunu önlemek için mekâna yönelik düzenlemeleri içeren yaklaşımlar temel olarak üçe ayrılır:

1. Savunulabilir Mekân
2. Mekân Dizin Analiz
3. Çevresel Tasarım Yoluyla Suçun Önlenmesi

Oscar Newman 1973'te "savunulabilir mekân" kavramını önermiştir ve konut bölgelerinde suçü önlemeye yönelik bir tasarım yaklaşımıdır. Newman'a göre "savunulabilir mekân", yaşayan bir fiziksel çevreyi içermelidir. Böyle bir alan kişilerin aileleri, komşuları ve akrabalarını koruyabilecektir (Lab, 2000). Yaklaşımın temelinde, kişinin kendi kendini korumasının ötesinde, toplumun onu koruyabilmesi vardır (Newman, 1973, s. 3). Bu modelin en önemli faydası, güvenlik sorununun devlet müdahalesi ve yatırımına ihtiyaç duyulmadan çözümlenmesine olanak sağlayacak olmasıdır. Apak ve ark.'nın (2002) belirttiği üzere: "Bu model tasarımcıları, konut gruplarını toplumsal ilişkilere dayalı olarak yaratmaya, yollar ve kamusal alanlar gibi fiziksel varlıkların tanımlarını yapmaya, kullanıcı grupları için eylem alanlarını saptamaya, gözetim için olanaklar sunulmasını sağlamaya çalışır".

"Mekân Dizin Analizi", Bill Hillier ve Julienne Hanson tarafından 1970'lerin sonunda ortaya konmuştur. Mimarların kendi oluşturdukları fiziksel çevrelerin sosyal özelliklerini keşfetmek amacıyla oluşturdukları bir kavramdır. Tasarıma farklı bir bakış açısı getiren bu kavram, daha sonraları suç ve mekân arasındaki ilişkiyi anlamak ve suçü önlemek için de kullanılmıştır.

Bu kavrama göre mekânsal konfigürasyon, insanların bir alanda sürdürdükleri yaşam şekillerini oluşturmalarında oldukça etkilidir. Tahminlere dayalı bir kavramdır ve amacı mekânın insanlar üzerindeki etkilerini bulmaktır. Mekânın insan davranışları üzerindeki etkilerine dair ön kabulleri içermez (Greene ve Greene, 2003). Bu kavramla bağlantılı yapılan çalışmalar, mekânların bileşenlerine ayrılabilmesi ve kişilerin tercihlerinin analiz edilmesi sonucunda mekânların göreceli ilişkilerini ve entegrasyonunu tanımlayabilen harita ve grafikler üretmeye yöneliktir. Suçü önleme konusunda bu kavramın yaklaşımı dört açıdan irdelenebilir. Bunlar:

- 1) Mekânın kullanıcılarının diğer kişilerden yalıtılmasının ve çıkmaz sokak örüntülerinin suçü engelleyemediğini ortaya koyar.
- 2) Bütünleşmiş kentsel dokunun ve toplumsal faaliyetler yönünden daha aktif mekânlar yaratmanın da suçü önleyeceğini savunur.
- 3) Bir bölgede yaşayanların mekânlarını kontrol etme kapasitesinin artırılması dışında, o mekândan olmayan ama sadece "oradan geçenleri" bile göz ardı etmeden mekânın kontrol potansiyelini arttırmayı hedefler. Bu anlamda Newman'ın "Savunulabilir Mekân" kavramına ters düşmektedir.
- 4) Güvenlik kavramını genel olarak veya bölge özelinde algılamaya çalışır.

"Çevresel Tasarım Yoluyla Suç Önleme (ÇTYSÖ)" ilk olarak, bir kriminolog olan Ray Jeffery (1971) tarafından ortaya atılmıştır. Ancak, savunulabilir mekân kavramındaki gibi fiziksel müdahaleler içermediği için geri planda kalmıştır. Günümüze kadar olan süreçte bu kavram değişerek gelişmiştir. Şu an kabul gören son hali 1991 ve 2000 yılında yaptığı eklemelerle Timothy Crowe tarafından geliştirilmiştir. Crowe (2000) bu yöntemi şu şekilde tanımlar: "Uygun tasarım ve yapıllı çevrenin etkin kullanımıyla suç ve suç korkusunda azalma (veya kişilerin güvenlik hissinin artması) ve yaşam standartlarında artış gözlenebilir." Bu model, rasyonel davrandığı kabul edilen suçlunun, suçü işlemesini kolaylaştıran fırsatların engellenmesini öngörür. Bunu da, suçun yöneldiği hedefin zorlaştırılmasıyla gerçekleştirir. Bunun dışında mekânın meşru kullanıcılarının belirlenmesi de

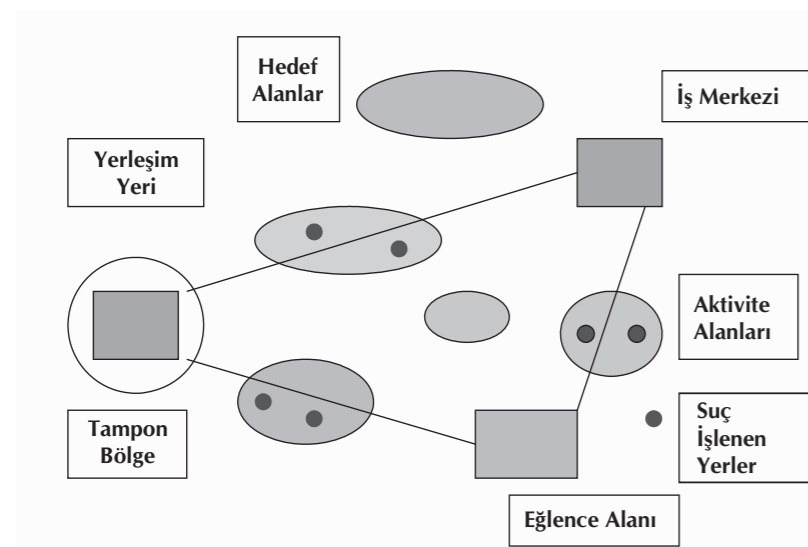
önemlidir. Savunulabilir mekân kavramından farklı olarak, sadece konut bölgeleri için değil, tüm kentsel çevre için geçerli bir yöntemdir (Hillier ve Rooksby, 2005).

Bu modelin diğer bir avantajı suça karşı çok net ve tek bir tavrının olmayışıdır. Suçun işlenmesi konusunda sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel etkenlerin önemini son yıllarda yapılan eklemeler sonucunda algılayabilen bir model haline gelmiştir (Kitchen ve Schneider, 2002, s. 100–103).

Bu kavramın dört temel prensibi vardır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

- 1) Doğal gözetim olanakları
- 2) Mekâna girişlerin doğal kontrolü
- 3) Mekânın kullanıcılar tarafından sahiplenilmesi
- 4) Koruma ve işletme

Sonuç olarak kentsel tasarım ile suç önlemeyi amaçlayan tüm teorilerin uygulamadaki başarılarını tam olarak tespit etmek mümkün olmamıştır. Bu noktada ortaya çıkan en önemli gerçek, uygulama çalışmasının yapıldığı yerin sosyo-ekonomik, kültürel ve coğrafi özellikleriyle bağlantılı bir yöntem geliştirilmesinin gereğidir (Hillier ve Rooksby, 2005, s. 270). Çünkü bir alan için iyi olan bir uygulama diğer yerde aynı etkiyi sergileyemeyebilir. Plancı/tasarımcının dayatmasının ötesinde, o alanda yaşayanların fikri alınmadan fiziksel yapıya müdahale etmek kalıcı çözümler vermemektedir. Bunun dışında, suç önlemede genelleştirmelere dayalı standart formüller olamayacağı anlaşılmıştır. Ayrıca, tasarım, suçu bir yerde azaltırken diğer yerde artmasına fırsat veriyor olabilir (Hillier ve Rooksby, 2005, s. 279). Bu durumda, suçu önlemeye ilişkin çalışmalarda koordine olunması gerekir.

Şekil 1- Suçlu ve mağdurun aktivite alanlarının kesişim suçun oluştuğu bölgeler.

4.2. COĞRAFI BİLGİ SİSTEMLERİ (CBS) & MEKÂNSAL ANALİZLER'DE SUÇ OLGUSU (ÇEVRESEL KRİMOLOJİ)

Geleneksel kriminoloji suçun genel nedenleri ve insanların neden suç işlediği ile ilgilenirken, çevresel kriminoloji suç desenleri, suçun meydana gelmesi için oluşan fırsatlar, mağdurların olaylar içerisinde korunması ve olayların oluştuğu çevreler ile ilgilenir (Brantighnam and Brantingham, 1998).

Bireylerin suça eğilimi ne kadar fazla olursa olsun, suçu gerçekleştirebilmek için bazı fiziksel engelleri aşabilmesi gerekir (Felson and Clarke, 1998). Çevresel kriminolojinin asıl amacı, belli suçların belirli suçlular tarafından işlenmesini detaylandırmak yerine, suçun oluşması için olanakları sağlayan davranışların ve çevresel faktörlerin dağılımını anlamaktır.

Örneğin, alışverişe giden bir kadın alışveriş merkezinin otoparkında arabasını park edip de arabasının içerisinde bıraktığı cüzdanından parası çalınırsa, çevresel kriminoloji, o gün orada neden paranın çalındığını ya da çalan insanın parayı neden çaldığını araştırmak yerine, çantayı bir alışveriş merkezi otoparkında bırakmanın suç için nasıl bir fırsat yarattığını ve bireylerin gündelik aktivitelerinin suçu nasıl teşvik ettiğini araştırır. Dolayısı ile benzer olaylar için şu sorular gündeme gelir:

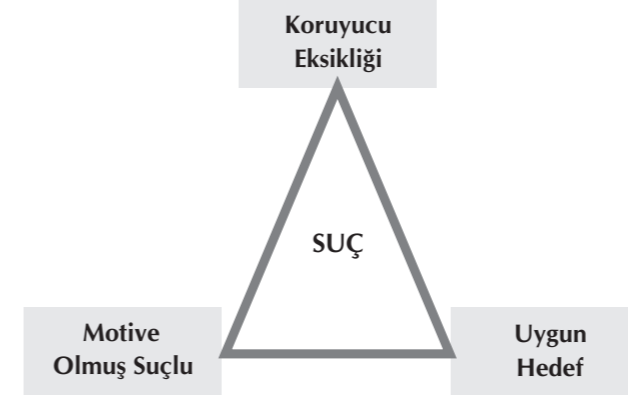
- Aynı yerde benzer suçlar işleniyor mu?
- Sorun bireylerin davranış biçimlerinden mi kaynaklanıyor?
- Problem suç işlenen yerde mi? (Eksik ışıklandırma, anayola yakın olma vb.)

Sorulardan da anlaşılacağı gibi, bu disiplinde suçun coğrafi dağılımı öne çıktığından mekânsal analiz ve CBS' ye dayalı metotlar en önemli araçlardır. Genel olarak kent hangi bölgelerinin suçu çektiği ya da ittiği konuları CBS ve mekânsal analiz metotları ile analiz edilir. Ayrıca, kentteki suç sıcak noktaları ve bunların zaman içindeki değişimini gözlemeye yönelik mekânsal analizler yapılır.

Çevresel kriminolojide temel olarak üç suç teorisi vardır:

1. Rasyonel tercih teorisi
2. Suç deseni teorisi
3. Gündelik aktiviteler teorisi

“Rasyonel tercih” teorisine göre, suçluların suç işleyip işlememe seçenekleri olanaklara ve kazanımlara göre değerlendirilir.

Şekil 2- Suç üçgeni

Teoriye göre, eğer gerekli olanaklar sağlanırsa herhangi bir insan da suç işleyebilir (Felson ve Clarke, 1998). Örneğin, bir ayaklanma sırasında camı kırılmış bir dükkânın içerisindeki bir televizyonu daha önce hiç hırsızlık yapmamış bir insan da alabilir. Rasyonel tercih teorisine göre bireyler riskin fazla olduğu ve kazanımların az olduğu bir durumda suç işlemeyi tercih etmezler. Suç önlemede rasyonel tercih teorisi kullanılarak neden bazı durumlarda bireylerin suç işledikleri de anlaşılabilir. Rasyonel tercih teorisi, suç analistleri ve polis teşkilatı açısından riskleri azaltıp daha az suçun işlenmesinin sağlanmasında kullanılır. Rasyonel tercih bakışı dünyaya suçluların gözünden bakar; suçlunun suç tercihlerini anlamaya çalışır. Ancak şu da bilinmelidir ki, suçluların büyük bir kısmı uzun vadede getiri ve götürülerini hesaplamadan, en açık ve çabuk işleyebilecekleri suça göre hesaplarını yaparlar.

“Suç deseni” teorisine göre suç, genellikle suçluların ve mağdur/hedefin aktivite alanlarının kesiştiği yerlerde meydana gelir (Felson ve Clarke, 1998). Hem suçlu hem de mağdur, daha tanıdık olduğu yerlere gider. Örneğin, suçlu daha çok iş merkezlerinin ve alışveriş merkezlerinin olduğu, tanıdığı ve kalabalık alanlarda bulunuyorsa, alışveriş merkezine giden insanların suça maruz kalma olasılıkları daha fazladır (Şekil 1).

Yerel suç desenleri bireylerin fiziksel çevreleriyle nasıl iletişim içerisinde oldukları ve bunun suça fırsat yaratıp, yaratmayacağı hakkında bilgi verir. Suç deseni teorisi, mekânda ve zamanda hareket eden insanların ve eşyaların suça nasıl dâhil olduğu ile ilgilenir.

“Gündelik aktiviteler” teorisine göre suç, ancak, suçlu, mağdur/hedef ve bir mekânda korunma eksikliği olarak tanımlanan suç üçgeni oluştuğunda (Şekil 2) meydana gelir. Hedef insan veya bir eşya olabilir. Hedef suçlunun gözünde şu dört unsurla belirlenir: Değer (Malın değeri), Taşınabilirlik (Kolay taşınabilen değerli eşyalar), Görünürlük (Hedefin görünebilirliği), Erişilebilirlik (Hedefin erişilebilirliği), (Felson and Clarke, 1998)

Gündelik aktiviteler teorisi toplumda oluşan davranış değişikliklerinin suçun oluşması için gerekli olanakları nasıl değiştirdiğine odaklanır. Günümüzde gündelik aktivite teorisi ile ilgili verilebilecek en iyi örnek, iletişimi hızlandıran ve son yıllarda oldukça yaygınlaşan internet kullanımınıdır. İnternet yeni ve farklı suç tiplerinin yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır. Bilgisayar korsanlığı, bilgisayar yoluyla cinsel istismar vb. bu suç tiplerinin birkaçıdır. Gündelik aktiviteler teorisine göre davranış biçimleri değiştirilerek suçu teşvik eden olanaklar da indirgenebilir.

Yukarıda sözü edilen suç teorilerinden yaralaranık geliştirilen ve bugün batı şehirlerinde en çok kullanılan suç önleme yöntemi duruma dayalı suç önlemedir. “Duruma dayalı suç önleme” İngiltere’de 1980’li yıllarda çevresel kriminolojinin suçu oluşturan çevresel şartların ve bu şartları bertaraf etmek için gerekli olan çözümlerin araştırılması ile başlamıştır. Clarke (1997) bireylerin ve toplumların suç üçgeni ve teorilere göre suç olanaklarını azaltabilecekleri teknikleri sınıflandırmıştır. Bu önlemler beş temel kategoride incelenebilir (Clarke ve Eck, 2005):

1. Suçlunun suçu işlemek için daha fazla güç harcamasını sağlamak. Bunlar: Hedefi zorlaştırma (alarm sistemi kurma, kilitleme, vb.) tesislere girişleri kontrol etme (giriş kapılarını azaltma), çıkışların izlenilebilme (kamera koymak, kart sistemi vb.), suçluları caydırmak (polis kuvvetlerini fazlaştırma), suç işleme araçlarını kontrol etme (kanunlarda gerekli zorlaştırmalar yapmak, silah edinmeyi zorlaştırma gibi)
2. Suçlunun suçu işlemek için gireceği riski fazlaştırmak. Suçlunun yakalanabilme ihtimalinin daha fazla olduğunu düşünüp, suçu işleyip işlemeyeceğini daha fazla düşünmesini sağlamak. Bular: Korunmayı fazlaştırma (cep telefonu taşıma, tehlikeli görülen yerlerde tek başına dolaşmama vb.), doğal gözetimi artırma (sokaktaki ışıkları fazlaştırma), bireylerin kimliğini öğrenebilme (taksi sürücülerinin kimliklerini göstermeleri), mekânı kullanalardan faydalanma (büyük alışveriş merkezlerinde belirli noktalarda daha fazla satıcı olması), Suni gözetim (alarm ve kamera koymak)
3. Suçlunun suçu işlediğinde kazanımlarını azaltmak. Bu kategori suçun suçlunun gözündeki değerini azaltmayı amaçlamıştır. Bunlar: Hedefi gizlemek (arabada bulunan değerli eşyaların görünmeyecek bir yere saklanması), hedefin yerini değiştirmek (daha az para taşımak), malı/ürünü kimliklendirmek (cep telefonlarına verilen özel numaralar), kanun dışı satışları engellemek (uyuşturucu ticaretinin fazla olduğu alanları kontrol altında tutmak), yararlardan mahrum bırakmak (suç işlendiğinde kazanılacakları minimuma indirmek).
4. Suçlunun suç işleme güdüsünü azaltmak. Bu

SUÇ VE GÜVENLİ KENT YAKLAŞIMI

Erman Aksoy, Araş. Gör., G.Ü., Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

teknikler suç işlemeyi teşvik eden stresli ve karışık sosyal ve çevresel koşulların değişmesini amaçlar. Bunlar: Stresi ve çabuk öfkelenmeyi azaltma (kuyruklarda bekleyen insanların daha rahat ve ferah bir biçimde beklemelerini sağlama), tartışma yaratacak ortamları azaltma (eğlence merkezlerine alınacak kişi sayısını sınırlama), duyguları harekete geçirecek davranışlardan kaçınma (belli görüşlerde olan insanların çoğunlukta olduğu yerlerde karşıt görüşlü eylem yapma), yaşlıların baskılarını azaltma (okullarda çeteleşmeyi önleme), taklitleri önleme (medyanın bazı suç ile ilgili haberleri sansürlemesi).

5. Hafifletici nedenleri azaltmak. Yasalar ile uyumlu bir şekilde sosyal deneyimleri değiştirmeyi amaçlar. Bunlar: Kural koyma (devlet kurumlarının girişlerinde arama yapılması), talimatlar yapıştırmak (park etmek yasaktır), tehlikelere karşı uyarıcı olmak (daha önce hırsızlık yapılan bir süpermarkette arabalarda değerli eşyaların bırakılmaması uyarısının yazılı olarak yapılması)

5. SONUÇ

Önceki bölümlerde de özetlendiği gibi her disiplinin suç olgusuna yaklaşımı ve araştırma konuları farklılık göstermektedir. Sosyoloji suç konusunu oldukça geniş bir perspektif içinde ele alırken suçun toplumsal nedenleri üstüne yoğunlaşmıştır. Psikoloji ise suçun birey düzeyinde açıklanması konusuna odaklanmıştır. Çevresel kriminoloji ve kentsel tasarım daha çok mekân ile ilintili suçların oluşumunda etken olan mekânsal parametrelerin araştırılmasını içerir. Ayrıca, geliştirilen tüm teoriler gelişmiş batı toplumlarında yapılan çalışmalar ile ortaya çıkmıştır. Türkiye gibi kentsel dokunun, kültürün ve sosyo-ekonomik yapının farklı olduğu ortamlarda nasıl çalışılacağı bilinmemektedir.

Suç olgusunun nedenlerini araştırırken hem toplumsal, hem bireysel hem de mekân ile ilgili faktörlerin göz önüne alındığı bütünsel bir yaklaşımın gerekliliği kuşkusuzdur. Bütünsel bir yaklaşım geliştirilirken, suçun türü ve inceleme alanının ölçeği de göz önüne alınmalıdır.

Analiz ölçeği de teorilerin açıklayıcılık düzeyi ile oldukça ilintilidir. Ülke genelinde ya da bölgesel bazlı bir çalışmada kullanılacak yaklaşımların kent ölçeğindeki bir çalışmadakinden farklı olacağı açıktır. Çevresel kriminolojinin yaklaşımı kent ölçeğini içermektedir, ancak, bu teorilerde sosyolojik boyut ya göz ardı edilmiş ya da tam olarak işin içine katılamamıştır.

TEŞEKKÜR

Bu makale Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Jeodezi ve Coğrafi Bilgi Teknolojileri'nde Devlet dosya kent ve suç

Planlama Teşkilatı'nca (DPT) desteklenen "Kentsel suçlar için mekânsal analiz yöntemlerine dayalı suç tahmini modellerinin ve suç önleme politikalarının geliştirilmesi" başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır. Makalenin hazırlanmasına yardımcı olan kişi ve kurumlara yazar teşekkürlerini sunar: ODTÜ, DPT, Doç. Dr. Sibel Kalaycıoğlu, Prof. Dr. Kayhan Mutlu, Gülçin Demir, Gülşah Başkavak, İnci Boyacıoğlu, Esra Polat ve Mehmet Kalaycıoğlu

KAYNAKÇA

- Akers, R.L. (1999), *Criminological Theories: Introduction and Evaluation*, 2nd ed., Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers.
- Apak, S. ve Ülken, G. ve Ünlü, A. (2002), "Yeni Bir Toplu Konut Yerleşmesinde Güvenlik Duygusunun Değerlendirilmesi", İTÜ Mimarlık - Planlama - Tasarım Dergisi, İstanbul
- Bndura, A. (1994). *Self-efficacy*. In *Encyclopedia of human behavior* (Vol.4). Orlando, FL: Academic Pres.
- Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1998). *Mapping crime for analytic purposes: location quotients, counts and rates*. *Crime Mapping and Crime Prevention*. 8: 263-288.
- Clarke, R.V.ed.(1997) *Situational Crime Prevention:successful case studies*.NY: Harrow and Heston
- Clarke,R.V and Eck,J. (2005) *Become a Problem-Solving Crime Analyst:In 55 Small steps*. London: Jill Dando Institute of Crime Science, University College London
- Crowe, T. D. (2000), "Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts", Butterworth-Heinemann, Oxford, UK
- Demir, G. (2003). *Adli psikoloji ders notları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Einstadter, W. ve Henay, S. (1995), *Criminological Theory: An Analysis of Its Underlying Assumptions*, Texas: Harcourt Brace College Publishers.
- Eliot, M.A. (1952). *Crime in modern society*. New York: Harper & Brothers Publishers.
- Felson,M. and R.V. Clarke(1998). *Opportunity Makes the Thief*. *Crime Detection and Prevention Series*,Paper 98. Police research Group. London: Home Office.
- Farrington, D.P. (2004). *Criminological psychology in the twenty-first century*. *Criminal Behavior and Mental Health*, 14, 152-166.
- Greene, M. ve Greene, R. (2003), "Urban Safety in Residential Areas", 4th International Space Syntax Symposium, London, UK
- Hillier, J. ve Rooksby, E. (2005), "Habitat: A Sense of Place", Ashgate Publishing, Hampshire, UK
- İçli, T. (2001). *Kriminoloji*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Jeffery, C. R. (1971), "Crime Prevention Through Environmental Design", SAGE Publications, Beverly Hills, California, USA
- Kitchen, T. ve Schneider, R. H. (2002), "Planning For Crime Prevention: A Transatlantic Perspective", Routledge Press, New York, USA
- Lab, S. P. (2000), "Crime Prevention, Approaches, Practices and Evaluations", Anderson Publishing, Cincinnati, USA
- Lilly, J.R. Culen, F.T. ve Ball, R.A. (2002), *Criminological Theory: Context and Consequences*, Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage, 3rd. ed.
- Moyer, I. (2001), *Criminological Theories: Traditional and non-Traditional Voices and Themes*, Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Newman, O. (1973), "Defensible Space", Architectural Press, London, UK
- Newman, O. (1996), "Creating Defensible Space", Department of

1. GİRİŞ

Güvenli kent olgusu insanlık tarihinde uygarlığın her zaman bir ölçütü olmuştur. 20. yüzyılda, örgütlenmiş toplumlar düzeyinde gelişmenin ölçütü, "insan hakları" kapsamı içinde yer alan "kentli hakları" ekseninde şekillenmiştir. Kent yaşamı, düzenli kentler yaratmak amacıyla, yasaklar üzerine kurulmuştur. Ancak modern çağın gereklerine uygun geliştirilmiş kurallar sayesinde kent yaşantısı, yaşanabilir mekânlarda "özgürce sürdürülebilmektedir.

Kentlerin, insan hareketlerine bağlı olarak, nüfusunun hızla artması, özellikle kentsel yerleşimleri sosyal kontrolün azaldığı mekânlara dönüştürmektedir. Bu değişim nedeniyle, kentlerde topluma ve kente karşı işlenen suçların oluşmaması ve/veya engellenmesi önem kazanmıştır. Belirtilen dönüşüm nedeniyle, 21. yüzyılda kentlerin en önemli sorunu, geçmişinde de görüldüğü gibi, güvenliğin sağlanması olmuştur.

21. yüzyılda tehditler ve fırsatlar kentleri şekillendirmektedir. Planlamada, politika ve modeller tasarlamada bu kuvvetler etkin olmaktadır. Kentsel güvenliği ayakta tutan geleneksel temeller (bireysel güvenlik, toplumsal güvenlik ve sistem ve hizmetlerin güvenliği) esnek olamamakta ve ihtiyaca cevap verememektedir. 11 Eylül 2001 olayı kanıtlanmıştır ki, katılmış sistemin değişme zamanı gelmiştir. Küresel boyutta insan güvenliği, sürdürülebilirlik hedefleri ile yarışan yerel kentsel tasarım ve yönetişimin içinde ciddi bir konu olarak belirmiştir. Güvenlik olmadan özgürlük ve özgürlük olmadan da barışın olmayacağı ortaya çıkmıştır (Frevel, 2006). Bu bağlamda güvenli kent ajandası oluşturulmuştur.

Bu ajandanın bileşenleri;

- Bağıdatırıcı güvenlik,
- Önleyici güvenlik,
- İnsan güvenliği,

olarak tespit edilmiş ve bu üç bileşen arasındaki ilişki güvenli kentin tanımını oluşturmuştur. Bu ajandaya göre, kapasitenin geliştirilmesi ve daha esnek tasarım modellerinin yaratılması, toplumsal katılım ile sosyal sermayenin geliştirilmesi, bireysel sorumluluklar için paydaşların rollerinin genişletilmesi ve toplumun ihtiyaçları ile uyumlu, bütüncü siyasalar belirlenmesi gerekmektedir (Frevel, 2006).

Nüfusun büyümesi, kentleşme hızı, küreselleşme, çevresel bozulma, dijital teknolojinin yayılması ve gelişmesi ve jeopolitik düzensizlikler gibi değişimin dinamik süreçlerinden oluşan tarihsel bir geçiş yaşanmaktadır. Problemler altı milyar insanı etkilemektedir. Bu insanların birçoğu gelişen ve büyüyen kentsel bölgelerde yaşamaktadır. Dolayısıyla kentsel bölgelerdeki sorunlar bu bölgelerde yaşayan insanların güvenliği ile ilintilidir.

2. SUÇ

Suç, evrensel, genel bir olaydır. Suç tarihin en eski devirlerinden itibaren var olmuştur ve ileride de var olmaya devam edecektir. Suçsuz bir toplum hayalden başka bir şey değildir. İnsanların içinde ihtiraslarla birlikte toplum halinde yaşamının ortaya çıkardığı çeşitli sosyal çelişkiler ve uyumsuzluklar bulundukça suçta var olacaktır. Suçun diğer bir özelliği de göreceli olmasıdır. Suçu oluşturan eylemler zaman ve yere göre değişkendir (Dönmezer, 1994; 45)

Fotoğraf: Sami Yılmaztürk

Denizi, doğası, tarihi ve kültürel zenginliği ile dünya kenti İstanbul'un gökdelenlerle yok edilen silüeti

Kentsel bölgelerde suç oranı daha fazladır. Kentleşmenin önlenemez bir biçimde daha fazla suçluluğa sebep olduğunu açıkça söyleyen ilk yazarlardan biri Durkheim'dir. Sutherland, Cressey, Barnes ve Teeters da suçluluk oranının kentlerde; kırsal alanlara oranla daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Genellikle toplumun büyümesiyle veya kentleşmenin artması ile suçluluk oranının arttığı ve kent suçluluğunun nitelikleri ve kırsal bölgelerin nitelikleri arasında farklar bulunduğu kabul edilmektedir. Sutherland, kent ve kırsal bölge suçluluğu arasındaki farkın farklı sosyal örgütlenmeden doğduğunu ifade etmiştir. Clinard ise, sosyal hareketliliğin, informal ilişkilerin, informal sosyal kontrol eksikliğinin, farklı grupların, örgütlenmiş suçlu kültürünün ve suçlu sosyal tiplerin buna sebep olduğunu düşünmektedir (Gürelli, 1973;122).

Suç sosyal bir uyumsuzluk ve ahenksizlik alametidir, sosyal uyumsuzluklar ise statik bir topluma göre dinamik toplumlarda ve dinamik olarak geçen devirlerde daha fazla olur. Dinamizm toplumsal hayatta sosyal gelişme ile bir aradadır (Thomas ve Znanicky'den aktaran Dönmezer, 1975; 49).

Kentsel bölgelerde suçun yoğunlaştığı sonucundan sonra suçu açıklayan teoriler ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın başlarında itibaren suçlu insan üzerinde araştırmacılar ilk teorilerini ortaya koymaya başlamışlardır. Geliştirilen bu ilk teoriler öncelikli olarak biyoloji, antropoloji ve psikoloji disiplinlerinin ilgisini çekmiştir. Bu nedenle suçu açıklamaya çalışan teorilerin bir kısmı biyolojik ve psikolojik açılarından (birey odaklı olarak) yaklaşmış diğer bir kısmı ise suça sosyolojik (toplum ve çevre etkenleri ile) bir açıklama getirmeye çalışmıştır. Özellikle, "sosyolojik teoriler" suçun açıklanmasında çevre ile

insan arasındaki etkileşime odaklanmıştır. Suç olarak nitelendirilen davranışları, meydana geliş biçimlerini ve kapsamalarını tam olarak açıklayan bir teori yoktur. Suç teorileri tek bir insan için değil belirli bir grup için açıklayıcıdır. Günümüzde kentsel ölçekte, yerel ve küresel boyutta yaşanan ve yaşanmakta olan süreçlerde özellikle sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlerden dolayı sosyolojik teoriler ön plana çıkmıştır. Suç olaylarının meydana geldiği alanların özelliklerini ve etkinliğini açıklamada sosyolojik teoriler kullanılmaktadır.

2.1. Suçu Açıklamaya Çalışan Sosyolojik Teoriler

Sosyolojik teoriler suçun çevreyle ilişkilerini inceler. Suçu, çevrenin değişimi ile ortaya çıkan sosyal değişimin bir fonksiyonu olarak açıklamaya çalışır. İlk olarak Chicago Okulu'nun çalışmaları, ekolojik bölgelerin sosyal yaşam üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, kentlerde kırsal alanlarda olduğu gibi bir geleneksel hayat tarzının bulunmadığı, kentte yaşamın yüzeysel olduğu, insanların birbirlerini tanımadığı, ilişkilerin gelip geçici, akrabalık ve dostluk bağlarının zayıf olduğu noktasında birleşmişlerdir. Dolayısıyla, geleneksel sosyal ilişkilerin zayıflaması toplumsal olarak örgütlenemeye yol açmakta, bu da suçluluğun oluşmasında en önemli etken olarak görülmektedir (Beşe, 2004).

Endüstrileşmenin sınırına gelinmesi ve işçinin yerini teknolojinin almasıyla büyük, yerleşik olmayan ve niteliksiz nüfusa talep ortadan kalkmıştır. Bu durum, arkasında yetersiz yerleşim ve sağlık hizmetleri, evsiz insanlar, gençlik çeteleri ve ahlak bozukluğu bırakmıştır. Sıkı aile bağlarından ve aile topluluklarından uzak kalan insanlar etraflarında, sorunlu zamanlarında dertlerini paylaşacakları hiç kimseyi bulamamışlar, her yaşta binlerce kadın ve erkek, akrabalarına veya ahabplarına yük olmamak

için yerleşik olmayan, geçici yerlerde kalmaya başlamışlardır. Bu arada yoksulların yaşadığı kenar mahallelerde suçluluğun daha çok olduğu görülmüştür. Özellikle göçmenlerin yaşadığı bu bölgelerle suçluluğun ilişkisi incelenmiştir. Bu karmaşık toplum yapısı güvenlik güçlerinin karabasanı olmuştur. Chicago Üniversitesi sosyologları bu sorunlara cevap bulmaya çalışmışlardır (Sokullu-Akıncı, 2002; 136).

Amerikan sosyologları suçun, kentlerin bazı bölgelerinde yoğunlaştığı üzerinde durmuşlardır. Suçluluğun, kentin belirli bölgelerinde yoğunlaştığını ve bu bölgelerde kent merkezine oranla bir artış gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Kentler içinde açık farklarla birbirinden ayrılan bölgeler bulunmaktadır. Bu bölgeler içinde "kaçak yapılaşma (gecekondu) = slum" belki en çok dikkati çekendir. Bu terim ile anlatılmak istenen kötü konut şartlarının, aşırı kalabalığın, yoksulluğun ve suçun yüksek derecede bulunduğu kent bölgeleridir. Yüksek suçluluk oranını taşıyan bu bölgelerde, geniş bir fiziki hareketlilik, değişme, sosyal yapının dağılması, çözülmesi ve istikrarsızlığa rastlanmaktadır. Bu bölgelerde ahlak anlayışı ve sosyal dayanışma kaybolmaktadır. Kentin bu bölgelerinde her şey erime, çözülme ve kokuşma halinde bulunan bir sosyal hayatın izlerini göstermektedir (Dönmezer, 1994; 186).

2.2. Güvenli Kent Yaklaşımı Neden Sonra, Nasıl Gündeme Geldi?

1980'ler ve 1990'larda tüm dünya da kentsel alanda yeni bir tartışma başlamıştır. Suç, kanunsuzluk, şiddet, suç korkusu, sosyal ayırışma ve kentlerin terk edilmesi; bu konular sosyal, politik ve ekonomik söylemlerin konusu haline gelmiştir. Bu durum, 20. yüzyılın sonlarında güvenlik konusunu kentlerin başlıca problemi olarak ön plana çıkarmıştır. Öncelikle, geliştirilen karşı politikalar, organize suçlar ve şiddet suçları konularını kapsamış, 21. yüzyılın başlarında da kent güvenliği, terörizm ile birlikte kentler için daha önemli bir hal almıştır (Frevel, 2006).

Dünya Sağlık Örgütü bu doğrultuda 1987 yılında Sağlıklı Kentler Projesini yerel düzeyde uygulamaya geçirmiştir. Bu projenin amacı "herkes için sağlık" olup uzun vadeli bir projedir. Projenin ana hedefi sağlıklı bir kent için değişiklik yapacak yapılanmaya giderek sağlıklı kentler geliştirmek, daha fazla kente yaymak ve kentler arasında işbirliğini artırmaktır. Dünya Sağlık Örgütü sağlıklı bir kentin ne olduğu ve sağlıklı kentin ne olması gerektiğinden yola çıkılarak Sağlıklı Kent Kriterlerini tanımlamıştır. Bu kriterlerin başında "temiz, güvenli, yüksek kaliteli fiziksel çevre" gelmektedir. Özellikle 2000'li yıllara gelindiğinde 11 Eylül olayları ile başlayan süreçte kentsel güvenliğin küresel boyutu etkin bir biçimde güvenlik konusuna dahil olmuştur. Planlama disipliniinde Sağlıklı Kent Planlama altında güvenlik konusu ayrılmış ve "Güvenli Kent Yaklaşımı" altında yeniden tanımlanarak enstrümanları oluşturulmaya başlanmıştır.

Kentsel güvenliği etkileyen içsel (mekansal ayırışma, sosyal dışlanma) ve dışsal (güvenlik sistemleri, kent planlama) etkenler yerel ve ulusal yönetimlerin güvenlik politikalarını değiştirmek zorunda bırakmıştır. Bunun sonucunda, yönetim şekli ve siyasalar yeni yönetim yapılanmasında daha etkin olarak yer almaya başlamıştır. Teknik ve bireysel kontroller kamu alanlarında sıkılaşmaya başlamıştır. Dolayısıyla, yalnızca suç önleme şemsiyesi altında politikaların geliştirilmesi yeterli olmamış, güvenliğin hissettirilmesi özeline odaklanılmıştır.

Yukarıda tartışılanlar aslında, sanayi devrimi ile başlayan hızlı kentleşme ve modernleşmeye varan bir süreç ve günümüzde de son otuzlu yıllara denk gelen ikinci küreselleşme döneminin kentlerdeki yansımaları olarak görülmelidir. Bu nedense ile sorun(lar)ın temeline inmek için günümüzde ortaya çıkan tabloyu doğuran sebeplerin kaynağına inilmesi gerekmektedir.

Kent planlaması, sanayileşmenin ortaya çıkardığı sanayi kentinin sorunlarına tepki olarak gelişmiştir. 19. yüzyıl ikinci yarısında burjuvazi sanayi kentinin sorunlarını çözmeye kendisi için hayati olarak görmeye başlamıştır (Tekeli, 2001; 17). Kapitalist pazarın itici gücüyle oluşan sanayi hamleleriyle nüfus hareketleri artmış, kırdan kente göç eden yığınlar kentlerde çeşitli sorunlara neden olmaya başlamıştır (Aslanoğlu, 1998; 103)

Bu nedensellik içinde gelişen kent planlama, sanayi devriminin yarattığı yerleşim-ulaşım-sağlık-suç ve çevre sorunlarına çözüm arayışları oluşturmayı hedeflemiştir. Sanayi devrimine ilk tepki sosyalist ütöistlerden gelmiştir. Kentsel mekanı daha yaşanabilir hale getirme çabaları 20. yüzyılın başlarında Ebenezer Howard'ın Bahçe Şehir kent modelini üretmesiyle Beaux Arts çerçevesinde Güzel Kent akımının doğmasına neden olmuştur. Modernizmin yıkıcı yüzünü eleştiriye yönelik olan bu akımların temelini önceleri İngiltere'de görülen sağlık kanunları ve sonradan Fransa'da Haussmann'ın Paris'i düzenlemesi oluşturmuştur. Bu dönemde kent planlaması mimarlıktan ayrı bir disiplin olarak gelişmeye başlamıştır. Modernizmin kendi bilim anlayışıyla tutarlı kent planlamasının genel gelişimi bu süreç içinde oluşmuştur. Modernizmin kent planlama anlayışı en geniş ifadesini CIAM'nın (Congres Internationaux d'Architecture Moderne-Modern Mimari Kongreleri) 1933'te hazırladığı Atina Şartı'nda bulmuştur (Tekeli, 2001; 17-18).

Sanayileşmenin kentleşmeye oranla ağır temposu, kentlere akan iş gücünü işletmelerin emmesini engellemektedir. Bu nedenle kente göç edenler, belli bir uzmanlaşmaya dayanan sanayi alanından ziyade geçici, uzmanlaşma istemeyen hizmetlerde istihdam olmakta, marjinal sektör denilen seyyar satıcılık, ayakkabı boyacılığı ve kapıcılık faaliyetleri gibi üretken olmayan işlerle uğraşmaktadırlar. Bu durum açık işsizliğe ayrıca vergi toplanamayan kayıt dışı bir

ekonomi oluşmasına ve kırsal kesimden kentlere gelen genç becerikli atılın unsurların yerinde kullanılamaması sonucu “toplumsal erozyon” a neden olmaktadır.

Göç edenlerin kentleşmesi yani kente entegrasyonu için çok uzun zaman gerekmektedir. Bunun yerine sadece gelenlerin intibakı söz konusu olmuştur. Bütünleşme (entegrasyon) topluluktaki yapı taşlarının bir bütün olacak şekilde birbirini tamamlama durumudur. Kente intibak ise göç edenlerin kentle bütünleşmeleri değil, kentle sürekli ilişki kuracak kadar uzlaşma içinde olmalarıdır. Sahte kentleşmenin getirdiği yetersiz imkanlar ve anomi (düzensizlik, karmaşa) suç işlemede etken olabilmektedir (Hancı, 1999).

Modernleşme sürecinde kent, kırdan göç eden yığınların modernite deneyimini yaşadıkları mekandır. Kırdan köy cemaatinde bulunan uyum kent içinde sağlanacaktır (Aslanoğlu, 1998; 103). Bu çerçevede kent, birtakım farklılıklar üzerine temellenmektedir (Yavuz, 1997). Diğer bir tanımda kent, modernizmin üst alıntısıdır (Aslanoğlu, 1998; 103). Modernizm kır yaşamının çağrıştırdığı tüm değerlerin tam tersini savunur. Ona göre kent uygarlığın beşiği, insan aklının en yetkin ürünüdür. Dolayısıyla, kent, insanın doğa üzerindeki zaferinin bir simgesidir.

Modernitenin kentinin betimlendiği bu noktada kentler, modernliğin olumlu özelliklerinin yanında kırdan kente göç edenlerin belirli bir zaman dilimi içinde tek bir bütün olduğu varsayılan kent kültürünü benimseyecekleri düşünülmektedir. Günümüz kentsel toplumlarını homojen, davranış kalıplarının önceden kestirilebildiği kültürel bir bütün olarak tanımlamak mümkün değildir. Tersine kentlerde gözlenen farklı kimliklerin bir arada olduğu heterojen-farklılaşmış bir toplum yapısıdır. Bu yapı içinde Durkheim'in düşüncesine paralel olarak tek kültürden söz edilemez (Aslanoğlu, 1998).

Kırsal alandan kente gelenler eski davranış ve alışkanlıklarını, örf ve adetlerini de getirmektedirler. Göç edenlerin bazıları kentle bütünleşirken bazıları kentte ayrı gruplar meydana getirmişlerdir. Gelenek ve göreneklerin uymayışi nedeniyle kent değerlerini yadırgayan ve zaman zaman kentle çatışan kendine has bir gecekondu kültür çevresi oluşturmuştur

Kentleşmenin yarattığı kültür değişimi suçluluk yönünde şu şekilde etken olmaktadır (Özek, 1973; 78):

- Kentleşme kırdan göç eden insanların ferdileşmesi, egoistleşmesi sonucunu doğurur,
- Kentleşme sosyal kontrol mekanizmasını yok eder,
- Kentleşme geleneksel yapı değişimine yol açar,
- Toplumlarda kentleşme, yeni menfaat gruplarının, yeni sınıfsal yapının doğmasına yol açar,
- Kentte yerleşik kültür ortamıyla, kente göç

edenlerin beraberlerinde getirdikleri kültür arasında çatışma çıkabilir,
• Kentlerde insanları, yeteneklerinin dışında bir hayata özendirerek örnekler, servet farkları ve çeşitli eğlence yerleri vardır.

Suç olayları toplumsal geçiş süreçlerinde adeta bir barometre görevi yaparlar. Bu yüzden suç oran ve türleri toplumsal geçiş süreçlerinde önemli bir göstergedir. Şiddet suçları kente uyum sürecinde yaşanan problemlerin işareti iken; mal aleyhine işlenen suçlar modern kent hayatının getirdiği gelir dağılımındaki dengesizliğin işaretidir (Shelley,1981; 37).

Günümüzde sosyo-kültürel bilimler, suç teşkil eden insan davranışını toplumda yürürlükte olan sosyal normlardan bir sapış, sapıcı eylem olarak tanımlamaktadırlar. Suçlu içinde yaşadığı toplumun normları ile kişisel kuvvetleri arasında bir denge kuramamış kişidir (Dönmezer, 1994; 45).

Ulaşılan bu nokta, suç kentsel bölgelerde en önemli problem olarak ortaya çıkmaktadır. Kentleşmenin neden olduğu olumsuz sonuçların güvenlik özelinde ortadan kaldırılmasında, güvenli kent yaklaşımının geliştirilerek, ilkeleri doğrultusunda planlamada etkin bir yöntem olarak kullanılması gerekmektedir. Bu gereksinim küreselleşme sürecinde geçmişte olduğu gibi gelecekte de güvenlik olgusunun kentsel yaşamda yaşam kalitesinin yükseltilmesinde en önemli olgudur.

3. BİTİRİRKEN

Güvenlik, toplum yaşamında kanuni düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi, emniyeti anlamına gelmektedir. Son on yılda, uluslararası güvenlik ve ülke güvenliği kavramları yeniden değerlendirilmeye alınmıştır. Mülteci hareketleri veya diğer zorunlu göç çeşitleri, insanların güvenliklerinin sağlanıp sağlanmadığı konusunda yararlı bir ölçü olarak kabul edilmektedir. Devletlerin kendi sınırları içindeki silahlı çatışmaların tırmanmasıyla birlikte, uluslararası toplum, yerel çatışmalar ve toplumsal şiddet, yoksulluk ve işsizlik, örgütlü suç ve terörizm, göç hareketleri ve toplu zorunlu göç gibi konular da dahil diğer istikrarsızlık kaynakları ile daha fazla ilgilenilmeye başlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, güvenlik sorununa getirilen bu yeni ve daha bütünsel yaklaşımı örnek oluşturacak biçimde, Ocak 1992'de yayımladığı bir bildiriyle, “istikrarsızlığın, ekonomik, toplumsal, insani ve ekolojik alanlardaki askeri olmayan kaynaklarının barış ve güvenliği tehdit etmeye başladığını” resmen kabul etmiştir. Daha önce küresel güvenlik tartışmalarında oldukça sınırlı bir yere sahip olan insani konular ve ahlaki sorunlar, şimdi merkezi bir konuma gelmiş (Dünya

Mültecilerinin Durumu, 1997) görülmektedir.

Günümüz koşullarında kentler kalabalıklaştıkça, sosyal kontrolün azaldığı mekanlara dönüşmektedir. Bu değişim nedeniyle, kentlerde topluma ve kente karşı işlenen suçlar dikkati çeker hale gelmektedir. Yoksulluk, bireyin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayabilecek maddi imkanlara sahip olmama durumudur. Kente karşı işlenen suçların artmasının sosyo-ekonomik temelleri bilinmektedir. Yoksulluğun, kentte karşı işlenen suçları teşvik mi ettiğine ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir.

20. yüzyılın sonlarından bugüne, küreselleşme ve dinamikleri sadece ekonomik bütünleşme politikaları ile değil, sosyal, kültürel ve siyasal uyum süreçleri ile mekanı şekillendirmektedir. Bu süreçte kentler, ulus devletler üzerinde yeniden tanımlanan kent bölgeler olarak biçimlenirken, yönetim sistemlerinin kendi alanında hatta hinterlandında önceliği güvenlik konusu olmuştur. Kent bölgelerinin yapılanmasında ve/veya kentler arası rekabette söz sahibi olmasında güvenlik, küresel tehdit ve risklerin artmasıyla en önemli araç olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, küresel boyutta güvenliğe yönelik tehdit ve risklerle birlikte yerel bağlam, güvenli kent olgusunu, kent planlamanın da gündemine taşımıştır. Aşağıda kısaca tanımlanan küresel tehdit ve/veya riskler, kentsel ölçekteki suç ve eğilimleriyle birleşerek, kentte yaşamsal önem kazanmaktadır.

- Yenidünya düzeninde, yerel savaşlar (Ortadoğu, Keşmir gibi) ve dünya ölçeğindeki egemenlik savaşları, milliyetçi ve dinci ideolojilerle ve özellikle uluslararası suç örgütlerinin, davranış ve eylemlerinin küresel ölçekte pay kapma paydasında birbirlerini desteklemeleri ile büyüyen ve kitlesel imha silahlarının üretimiyle desteklenen; Küresel Terör (11 Eylül olayı-New York Dünya Ticaret Merkezine düzenlenen saldırı gibi)

- Nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme gibi faktörlerle süregelen; Çevresel Bozulma (Hava kirliliği, susuzluk, kuraklık ve ozon tabakasının delinmesi gibi)

- Küresel ısınma, iklim değişiklikleri ile oluşan;Doğal afetler (Depremler, Peru'da aşırı soğuklar, Güneydoğu Asya'da Tusunami ve seller gibi)

- Kıtık, işsizlik gibi nedenlerle kırsal yerleşmelerin kitlesel göçlerle terk edilmesiyle artan oranlardaki; Kentleşme (Yenilenemez doğal kaynakları yadsıyan yerleşme tercihleri, kentleşme oranının % 80'lere varması gibi)

- Çevre kirliliği ve birçok farklı etkenlerle ortaya çıkan ve hızla yayılan; Evrensel Tehditler (SARS, AIDS, Kuş gribi gibi)

- Küresel söylem ve yaptırımlarla ulus-devletin etkinliğini yitirmesine paralel olarak önem kazanan; Toplumsal Güvenliğe Karşı Tehdit ve

Riskler (Konut edinememe ve işsizlik, yoksulluk, sağlık, eğitim gibi temel kentsel hizmetlerden yararlanamama gibi faktörlerle suç ve şiddetin ve dolayısıyla kentsel gerilim, korku ve huzursuzluğun artması gibi) (Axworthy, vd., 2006).

Toplumlar değiştikçe ve onu bizim kavrayışımıza ilişkin paradigmlar değiştikçe, bizim sorunlarımız ve onlara müdahale anlayışımızın değişimini, tüm bu değişimlere bağlı olarak sürekli yeni göstergeler geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Küreselleşme sonucu oluşan yenedünya düzeninde kentler ve üzerinde yaşayan toplumlar bir değişim süreci yaşamaktadır. Güvenli kent yaklaşımı değişimi yaşamakta olan kentlerdeki toplumsal hareketliliğin güvenlik özelinde hayatın her yönü ile ilintili olarak yaşam kalitesi parametreleri içinde değerlendirilmesi gerektiğini zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKLAR

Aslanoğlu, R., A., 1998, “Kent, Kimlik ve Küreselleşme”, Asa Kitapevi, Bursa.

Axworthy, A. L. Fallick, K. Ross, 2006, “The World Urban Forum 2006 Vancouver Working Group Discussion Paper”, The Liu Institute for Global Issues at the University of British Columbia, İngiltere.

Beşe, E, 2004, “İstanbul'un Yeniden Tahayyülü Danışma Toplantısı”, İstanbul.

Dönmezer, S., 1994, “Kriminoloji”, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Dönmezer, S., 1975, “Kriminoloji”, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, 1997, Ed.Jeff Crisp vd. Oxford University Press, Türkçe Baskı, B.M.Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, Ankara, s.10-12.

Frevel, B., 2006, “Urban Safety”, German Policy Studies Vol 3, No: 1, Almanya, s. 1-18.

Gürelli, N., 1973, “Şehirleşme ve Suç”, İ.Ü.H.F.Mecmuası cilt: 32, sayı:2-4, İstanbul.

Hancı, İ.H., 1999, “Kentte Suç ve Kent Suçu, Hekim ve Yaşam”, İzmir Tabip Odası Bülteni, Mayıs-Haziran 1999, Sayı:6, s.24-28.

Özek, Ç., 1973, “Türkiye'de Şehirleşmenin Ana Nitelikleri ve Ceza Adaleti Yönünden Yol Açabilecek Sorunlar”, Şehirleşmenin Doğurduğu Ceza Adaleti Sempozyumu, İstanbul: İ.Ü.H.F.C.H.K.E. Yayını. s.15-87.

Shelley, L. I., 1981, “Crime and Modernization: The Impact of Industrialization and Urbanization on Crime”, Southern Illinois University Press.

Sokullu-Akıncı, F., 1994, Suç Nedenleri, Kriminoloji, İstanbul.

Tekeli, İ, 2001, “Modernite Aşılırken Kent Planlaması”, İmge Kitapevi, Ankara.

SUÇUN KENTSEL MEKÂNDAKİ ALGISI; “GÜVENSİZLİK HISSİ”

Ela Ataç, Araş. Gör., G.Ü., Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

ÖZET

Suç, birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için, modern toplumun tartışılmaz en önemli sonuçlarından ve sorunlarından bir tanesidir. Yeni yüzyılda yaşanan kentsel, ekonomik, sosyal ve teknolojik değişim ve gelişimler, suç ve endişenin kentsel mekânda büyük ölçüde hissedilmesine neden olmakta, bu da kişilerin kendilerini güvensiz hissettikleri ve yaşam kalitesinin düşük olduğu kent mekânlarında yaşamaları sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla kentlerin güvensiz hale gelmesi sadece önlenmesi güç olan suç oranı artışına neden olmamakta, aynı zamanda toplum üzerinde giderek yaygınlaşan suça maruz kalma ya da suça tanık olma gibi korkulardan kaynaklanan “güvensizlik hissi”nin oluşması sonucunu da doğurmaktadır. Yaşanan güvensizlik hissi, bir taraftan kentlilerin buldukları kentte tedirgin bir yaşam sürmesine sebep olurken, diğer taraftan kentlerin yaşam kalitesinin düşmesine, birçok kentsel fonksiyonun kullanılamaz hale gelmesine ve suçun bu alanlarda giderek yaygınlaşmasına da sebep vermektedir. Bu nedenle bu makalede, suç ve kentsel mekân arasındaki ilişkiye bir boyut daha eklenecek ve suç-mekân-kentli ilişkisi, suçun bireyler tarafından mekânda nasıl algılandığı üzerinden incelenecek ve suçun yarattığı en önemli etkilerden biri olan güvensizlik hissini, suçu engellemeye yönelik olarak nasıl kullanabileceği ortaya konmaya çalışılacaktır.

SUÇUN KENTSEL MEKÂNDAKİ ALGISI; “GÜVENSİZLİK HISSİ”

Suç geçmişte olduğu gibi günümüzde de kentlerin en önemli problemleri, kentlilerin ise kente dair en önemli korkuları arasında yer alan bir olgudur (Schoon, 2001). Yaşanan bu korkunun temelinde kentlerde her geçen gün artan suç oranları ve gelişen yeni suç türleri yer almakta ve gelişmiş kentler “suç” ya da “güvensizlik” ile anılmaya başlamaktadırlar. Oysa ki kent, Greene'e (2003) göre fiziksel bir mekân olmasının ötesinde, belirli bir toprak parçasında yaşayan tüm insanların yaşam aktivitelerini gerçekleştirdiği yer olarak tanımlanmaktadır. Fakat nüfusun giderek artması, aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insanların farklılaşmasına neden olmakta, diğer taraftan tüm dünyada yaşanan ekonomik ve teknolojik gelişimler ise farklı kentlerin oluşumu ve kentler içerisinde de farklı kent mekânlarının gelişmesi sonucunu doğurmaktadır. Ülkelerin gün geçtikçe ekonomik

açından gelişmesi her geçen yıl suç oranlarının azalacağını düşündürse de, durum tam tersi şekilde işlemekte ve suç kentleri daha fazla sarmaya başlamaktadır (Gümüş, 2004). Dünyanın bir çok ülkesinde ve Türkiye'de, kentlerin güvensiz mekânlar olarak algılanmaya başlanmasının öncelikli nedeni ise kentsel suçun yaygınlaşması ve suçun kentlerde yaşamı tehdit edecek boyuta ulaşmış olmasıdır. Fakat kentlerde yaşanan güvenlik problemi sadece suçun kent ve kent ekonomisi üzerinde yarattığı fiziksel ve ekonomik zararlarla kalmamakta, artan suç oranlarının kentte neden olduğu en büyük etkilerden biri de toplumda yarattığı “suça maruz kalma korkusu” ya da kentsel mekânda duyulan “güvensizlik hissi” olmaktadır.

“Güvensizlik hissi” ya da “suç korkusu” olarak tanımlanan kentsel mekânda suça maruz kalma korkusu, Lab'a (2000) göre, suçun neden olduğu birçok hukuksal, ekonomik ve mekânsal problemin yanı sıra ortaya çıkan en önemli problemlerden bir

tanesidir. Wekerle ve Whitzman (1995) ise suç korkusunu kişinin bireysel güvenliğini tehlike altında hissetmesi sonucunda duyduğu korku ve güvensizlik hissi olarak tanımlamaktadır. Bu korku ya da his, kişinin içerisinde bulunduğu mekânda doğrudan ilişkilidir. Korku kişilerde kentsel mekânda saldırıya uğrama, gasp edilme ya da bir başkasına karşı işlenen herhangi bir suça tanık olma gibi suç korkuları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle suç korkusu toplumda en az suç olayları kadar gerçek bir endişe yaratmaktadır. Halkın önemli kesimini doğrudan etkileyen suç ve korkusu, kentli üzerinde yarattığı güvensizlik, korku, yaşadığı yerden memnun olmama ve yaşam kalitesi düşük kentsel çevrelerde yaşamını sürdürmeye çalışma gibi sosyal maliyetlerin yanı sıra, kentlerde suç korkusuna neden olan alanlar başta olmak üzere kentsel mekânda sürdürülen pek çok ekonomik girişim ve yatırımların sona ermesi gibi ekonomik sorunlara da neden olmaktadır (Yılmaz, 2005). Örneğin kentlerde yaşanan suç ve kişiler üzerinde yarattığı korku, kentlilerin günlük yaşamını önemli ölçüde etkilemekte, ev-iş arası seyahatlerde tercih edilen güzergâhın ya da ticaret amacıyla seçilen cadde ve sokakların değişmesine ve ticari girişimcilerin bu nedenle zarar görmesine dayalı bir çok doğrudan ve dolaylı olumsuz gelişmelere neden

Resim 1-a Mekândaki Suç Göstergesi Örnekleri Fotoğraf: Ela Ataç

Resim 1-b Mekândaki Suç Göstergesi Örnekleri Fotoğraf: Ela Ataç

olmaktadır (UN-Habitat, 2005). Bu kısıtlama bir yandan kentlerde sakınılan ya da kullanılmayan kentsel çevrelerin armasına neden olurken, diğer taraftan ise kentlilerin yaşadıkları yerden memnun olmaması sonucunu doğurmaktadır (Wekerle, Whitzman, 1995).

Bu nedenle suçun kent ve insan üzerindeki etkisinden yola çıkan kent sosyologlarının, suçu mekân ve o mekânı kullanan kişilerle ilişkilendirdikleri araştırmaları sonucunda, kentsel mekânda fiziksel ve sosyal çevrelerin ya da kullanıcıların birbirleriyle ve çevresiyle olan ilişkilerinin, mekândaki güvenlik ve suç ile doğrudan ilişkili olduğu görülmüştür (Hideg, Manchin, 2007). Bu da güvenli kent mekânlarının oluşturulmasında öncelikle o mekânda suçu oluşturan ya da suça neden olan mekânsal özelliklerin saptanması ve orada yaşayan ya da o mekânı düzenli olarak kullanan insanların yaşadıkları/kullandıkları yeri nasıl algıladıklarının çözümlenmesi gereğini doğurmaktadır.

SUÇ KORKUSUNA VE GÜVENSİZLİK HİSSİNE NEDEN OLAN MEKÂNIN ÖZELLİKLERİ

Kent mekânının suç korkusu üzerinde ve suç korkusunun da mekân üzerinde karşılıklı bir etkileşimi söz konusudur. Bir taraftan suç korkusu kentsel mekânda "güvensiz" olarak tanımlanan ve bu nedenle kullanılmayan, terk edilen ve yerini suç eğilimli kişilere bırakan yerlerin oluşmasına neden

olurken, diğer taraftan kentsel alanların mekânsal özellikleri çoğu zaman suçun o mekânda işlenmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu durumu yaratan başlıca etmenler ise, günümüzdeki kentsel gelişimlerin kentin çeperinde her geçen gün gelişen yeni yerleşim alanları, sürekli dönüşüm ihtiyacı duyulan eski, terkedilmiş kentsel alanlar, artan nüfus ve çeşitlenen yaşam tarzlarının farklı kentsel yer seçimleri olarak sıralanabilir. Buna bağlı olarak her kentli kendi yaşam tarzına göre yaşadığı çevreyi değiştirmekte, bu şekilde kimi kentsel alanlar suçun gelişimini teşvik ederken, kimisi de suçu engellemekte ve uzak tutmaktadır.

Suçun oluşumunu teşvik eden alanlar genellikle suçun en fazla işlendiği ve farklı türde suçların bir arada toplandığı, genellikle nüfus açısından yoğunluğun yaşandığı, kentin düğüm noktaları, yoğun yaya yolları, kent merkezleri ya da ticari merkezler gibi yerlerdir. Kent bütününde suçların genellikle toplandığı bu noktalar "sıcak noktalar" olarak tanımlanır (Block, Block, 1995). Sıcak noktalar Brantingham'a (1995, 2006) göre, üç türlü oluşmaktadır; suç üreten alanlar, suç çeken alanlar ve suçun oluşumunu kolaylaştıran alanlar.

Brantingham söz konusu 3 grubu, farklı kentsel mekanların suçun gelişimine yönelik farklı niteliklerine göre belirlemiş ve bu gruplamaya göre kimi kentsel mekânların suça karşı nötr ya da az suç oranına sahipken, kimi mekânların ise önemli

dercede suçun gelişimine zemin hazırlayan sorunlu alanlar olarak geliştiği ortaya çıkmıştır. Örneğin "suç üreten alanlar", kentsel mekânda sürekli bir hareketliliğin olduğu, karmaşanın ve nüfus yoğunluğunun fazlaca yaşandığı, fiziksel koşulları ve kullanıcı grubu ile suçun gelişiminin kaçınılmaz hale geldiği alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu alanlar kent içerisinde genellikle çekinilen, sadece sosyal olarak değil, mekânsal olarak da kent içerisinde ayrılan mekânlardır. Uyuşturucu kullanımı yaygın olan, kullanıcı grubun suç işlemeye meyilli olduğu ve şiddetin yaygınlaştığı yerleşimler bu tür mekânlara örnek olarak gösterilebilirler. Bu mekânlar sadece buldukları yeri değil, yakın çevrelerindeki yerleşimleri de olumsuz yönde etkileyebilmektedirler. Türkiye'de de pek çok kentte yer alan çöküntü alanları ya da suçla birlikte anılan bir kısım gecekondu mahalleleri bu tip suç alanlarına örnek olarak gösterilebilir.

Brantingham'ın 2. grup kentsel suç alanı olarak belirlediği "suçu çeken alanlar" ise, suçu ve tüm kentteki suçları o mekâna çeken ve suçun o mekânda oluşması için fırsat veren kentsel alanlardır. Bu tip kentsel mekânlar genellikle kentin düğüm noktaları, kent merkezleri ya da ticari merkezler olabilmektedir. Özellikle kapkaç ya da gasp gibi suçların daha çok büyük kentlerin merkezlerinde işleniyor olmasının nedeni, bu alanların kentlileri günün hemen her saati bir araya toplama özelliğine sahip olması ve yaşanan yoğunluğun potansiyel suçlu/suçlular tarafından bir

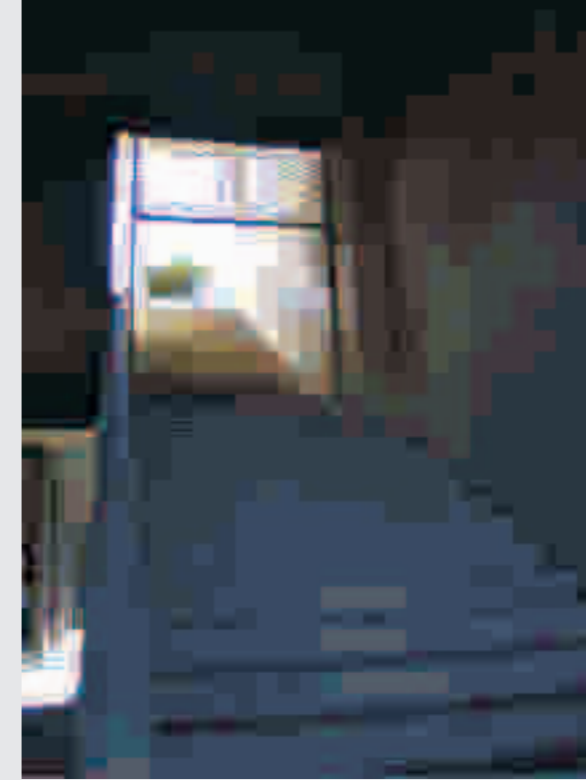
avantaj olarak görülmesidir. Bu nedenle pek çok kent merkezi aslında suçun oluşumunun en fazla tetiklendiği kentsel mekânlardır denilebilir.

"Suçun oluşumunu kolaylaştıran alanlar" ise, suçlunun hedeflediği bir eylemi gerçekleştirmek yerine fırsatçı bir tavırla uygun bulunan durumda suçun işlenmesine olanak sağlanan alanlardır (Brantingham, 1995, 2006). Örneğin toplu taşıma sistemleri ve bu sistemlere bağlı olan istasyonlar ve duraklar bir taraftan kentin düğüm noktalarında yoğunlaşarak kentlilerin kent içerisindeki dolaşımını kolaylaştırırken, diğer taraftan toplanma yeri olma özelliği ve günün hemen her saatinde kalabalık ve karmaşık olması sebebiyle suçun gerçekleşmesinin en kolay olduğu yerler haline gelmektedirler. Bu nedenle kentlerde yer alan metro çıkışları, özellikle geç saatlerde daha da tehlikeli hale gelen otobüs durakları, ülkemizde yaygın olan alt ve üst geçitler, karma kullanımların olmadığı ve ticari birimlerin kapanması ile birlikte tenhalaşan cadde ve sokaklar ile otoparklar suçun oluşumunu kolaylaştıran kentsel mekânlar arasında yer almaktadır.

Mekânın suçun gelişimine olanak sağlayan karakteristik özellikleri fiziksel (mekânı sadece fiziksel yapısı ile ifade eden özellikler) ve sosyal özellikler (mekânı içerisinde yaşayanlarla tanımlayan özellikler) olarak da ayrılabilir. Buna göre mekânı belirleyen fiziksel özellikler (Bkz. Resim 1 a, b, c, d);

Resim 1-c Mekândaki Suç Göstergesi Örnekleri Fotoğraf: Ela Ataç

Resim 1-d Mekândaki Suç Göstergesi Örnekleri Fotoğraf: Ela Ataç, Kocatepe-Ankara

duvarlarda grafiti olup olmadığı, belirlenen alandaki terk edilmiş binaların varlığı, vandalizm ile zarar gören kent mobilyalarının varlığı, yetersiz ışıklandırma, çöp ya da kirletici unsurların rahatsızlık verecek kadar çok ve yaygın olması, binaların kötü kalite ya da harabe durumda olması, bina pencerelerindeki demir parmaklıkların yoğunluğu, kör noktalar olarak tanımlanan başkaları tarafından görülebilen fakat herhangi bir kişinin çevresini rahatlıkla göremeyeceği noktasal alanların varlığı ile karma kullanımların yer almadığı yerlerde akşam saatlerinde sokak ya da caddelerin tenhalaşması ya da sabah saatlerinde aşırı kalabalığın yaşandığı yerler olarak sıralanabilir (Hideg ve Manchin, 2007, Greene, 2003, Wekerle ve Whitzman, 1995). Mekânı güvensiz olarak tanımlayan sosyal özellikler ise; sokakta yaşayan evsizlerin varlığı, kavga ya da çatışmaların yaşanıyor olması, kişiler arasındaki komşuluk ilişkilerinin zayıf olması, etnik ya da ırkçılık çatışmalarının olması gibi etkenlerdir (Hideg, Manchin, 2007).

Cambridge Üniversitesi'nde yapılan bir alan çalışmasında (2007) suç korkusu, kentsel suçlar, vandalizm ve diğer kentsel stres göstergelerinin birbirleri ile ilişkileri seçilen bir mahalle üzerinden kurgulanmıştır (Bkz. Şema 1). Buna göre suç korkusunu tetikleyen en önemli unsurlar, temelde suçun kentlerdeki gelişimine de neden olan, göç, işsizlik, sosyal ve mekânsal dışlanma gibi nedenler olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan vandalizm başta

olmak üzere, grafiti, terk edilmiş binalar, evsiz sayısının çokluğu, kör noktalar gibi özellikler de kentsel suçun gelişiminin imgeleri olmakta ve suç korkusunu oluşturmaktadır. Kent içerisinde suçu üreten, suçu çeken ve suçun oluşumunu kolaylaştıran alanlar ise kentsel güvenliğin ve sosyal kontrolün yeteri kadar sağlanamaması ve kentlerin fiziksel özelliklerinin de suç gelişimine meyilli olması sebebiyle oluşmaktadır.

Bu nedenle kentsel mekânın fiziksel ve sosyal yapısına bağlı olarak gelişen suç ve kentli üzerinde yarattığı korkunun azaltılmasında güvenli kent mekânları tasarlamak önem taşımaktadır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ise güvenli kent yaklaşımları ve planlamasına temel oluşturan yöntemlerden birisi kentsel mekândaki güvensizlik hissinin ölçümü ve bu ölçüm sonucunda suçun gelişimine neden olan mekânsal özelliklerin tespitidir.

KENTSEL MEKÂNDAN GÜVENSİZLİK HISSİ/SUÇ KORKUSU'NUN ÖLÇÜMÜ

Brantingham ve Brantingham'a (Kerry, 1998 içerisinde; Brantingham, 1993) göre, suçlular dahil olmak üzere kentte yaşayan tüm insanlar günlük yaşamlarında rutin olarak kullandıkları kentsel mekânlara karşı bir "farkındalık" yani bir algı geliştirirler. Bu nedenle kentlerdeki kriminal hedeflerin seçiminde kişilerin mekânı nasıl algıladıkları ve mekânın kişilerde yarattığı farklı algılara neden olan özellikleri (genellikle fiziksel

özellikler) önem taşımaktadır. Bu mekânlar "farkında olunan mekânlar" olarak tanımlanır. Buradan yola çıkarak kentsel mekân ve suçluluk hissinin ölçülmesinde iki yöntem uygulanabilir. Bunlardan ilki kentlilerin mekânı güvensiz hissetme nedenlerinin ortaya çıkarılması, ikincisi ise suçluların suç işledikleri mekânı nasıl algıladıklarını ve bu mekânı neden seçtiklerinin tespit edilmesidir. Brantingham ve Brantingham'a (1996) göre, eğer bir mekânda suçluyu suça teşvik eden nedenlerin neler olduğu bilinirse (rasyonel yer seçim teorisinde olduğu gibi) ve suçlunun seçiminin kentlerde nerede ve hangi faaliyetlerle yer aldığı tespit edilirse (rutin aktiviteler teorisinde olduğu gibi), suça müdahale etmek kolaylaşacaktır. Bu durumda suçlunun mekândaki eğilimi ile kentlinin mekânı güvensiz hissetme nedenlerinin tespiti, probleme sebep olan mekânsal özelliklerin netleşmesine neden olabilir.

Brantingham'ın (1995) belirlediği suçu üreten, suçu çeken ve suçun oluşumunu kolaylaştıran alanlarla örtüşen iki tür suçlu davranışı bulunmaktadır;

1. Fırsatçı Davranış,
2. Kasıtlı Davranış.

Fırsatçı davranış, suçlu kişinin kent her hangi bir yerinden geçerken mekânın ve o anki koşulların suç olayının gerçekleşmesine uygun olması durumunu değerlendirmesi olarak tanımlanabilir. Suçlunun bu

hareketinde suçun gerçekleşeceği mekân önceden belirlenmiş değildir. Bu nedenle bu eğilimle gerçekleşen suçlar hafif suçlar olarak tanımlanan kentsel vandalizm, grafiti ve kentsel suçlar içerisinde yer alan mala ve şahsa karşı işlenen suçların pek çoğudur. Kasıtlı davranış ile suç olayını gerçekleştiren suçlu ise, suç mekânını önceden belirlemektedir. Seçilen mekân ya suçlunun genellikle tercih ettiği, daha önceden de birkaç kez suç işlemiş olduğu bir kentsel mekân ya da suç işlemeye uygun zamanların olduğu yerdir. Daha çok mala karşı işlenen suçların kasıtlı suçlu davranışı sonucunda ortaya çıktığı bilinmektedir (Ratcliff, 2001 içerisinde; Brown, Altman, 1981, Harvey, 2005 içerisinde; Cromwell, Olson, Avary, 1991).

Güvensizlik hissi, istatistiklerle açıklanacak kadar sayısal ve net sonuçlar vermese de, kentlerin refahını doğrudan etkiliyor olma nedeni ile önem taşımaktadır (Moser, 2004 içerisinde; Kapinsky, 2001). Buradan yola çıkarak suçluların eğilimi ile tespit edilen kentsel mekânlarda kentlilerin de algısına başvurmak, mekanda suça neden olan ayrıntılar hakkında bilgi vermektedir. Nasar ve Jones'a (1997) göre kentliler kentsel mekândaki olası suç mekânlarını tespit edebilmektedir. Bunun nedeni ise mekânın kişilerin suçu algılamasında, suçun engellenmesinde ya da suçun gelişiminde doğrudan bir etkiye sahip olmasındandır. Bu nedenle suç korkusu analizleri suç istatistikleri ile yapılan analizleri destekleyecek türden analizlerdir.

Suç korkusu analizleri, suç istatistikleri ile mevcut suç durumuna yönelik yapılan analizler gibi, makro ve mikro ölçeklerde yapılabilen ve kentsel mekân-suç gelişimi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan analizlerdendir. Makro ölçekli analizler Brantingham ve Brantingham'a göre (Ditton, Chadee, 2006 içerisinde, Brantingham ve Brantingham, 1986) temelde birbirini destekleyen iki tür analizden oluşmaktadır; birincisi emniyet birimlerinin kayıt ettiği suç istatistikleri (suç sayısı ve nüfusa olan oranı kullanılarak yapılan analizler) ile suçun kentteki ya da ülkedeki dağılımını göstermek, yani suçun desenini çıkarmak, ikincisi ise suç korkusuna dayalı mahalle/kent/ülke ölçeklerinde kentlinin ya da suçlunun mekânı algısını ölçen analizler ile suç korkusuna neden olan mekânsal özelliklerin kentteki dağılımını/desenini çıkarmaktır.

Mikro ölçekli suç korkusu analizleri ise yine suç istatistikleri ile elde edilen noktasal suç haritalarını destekleyecek şekilde yapılır. Bu nedenle bu analizler kişilerin mekânı nasıl algıladıklarından yola çıkılarak kentin alt ölçekteki tasarımına yönelik suçu oluşturan mekânsal özelliklerin tespitidir. Bu amaçla söz konusu kentsel mekânda (sokak, cadde ya da bir komşuluk ünitesinde) suçun gelişimine neden olan ya da suçun gelişimine ortam hazırlayan etmenler saptanır. Bunların başlıcaları, terk edilmiş binalar, grafiti izleri, kentsel vandalizm örnekleri, demir-tel ayırıcılar vb. olarak sıralanabilir (Nasar, Jones, 1997).

Şema 1- Vandalizme Bağlı Değişkenler, Kaynak: <http://www.geog.cam.ac.uk/research/projects/crimedisorder/>

Güvensizlik hissine yönelik olarak yapılan analizlerin güvenlik birimlerinden alınan suç verileri ile aynı sonuçları verdiği görülmüştür (Frevel, 2006). Bu da kişilerin mekân algılamasının güvenli mekân planlamasındaki önemli yollardan biri olduğunu göstermektedir. Yapılması gereken analizlerin temeli sıcak noktalar olarak belirlenen alanlarda alan kullanıcıları ile (mahalle sakinleri ya da mekânın sürekli kullanıcıları) yapılan anket çalışmaları ve ortak çalışma programları oluşturmaktadır. Örneğin, Greene'in (2003) Latin Amerika'da yaptığı güvensizlik hissi çalışmasında seçilen kentsel mekânda mekân kullanıcıları ile yapılan anket ve ortak çalışmalar sonucunda, genel olarak bir çok kentsel mekan için geçerli olabilecek, "güvensizlik hissi"ni oluşturan 23 özellik altı gruba ayrılarak tanımlanmıştır;

1. Sanal Alan (ne kadar görebiliyorum?)
2. Sanal Kontrol (ne kadar görünüyorum?)
3. Sosyal Ağlar, 4.

Mekân Kullanımı, 5. Potansiyel Yardım, 6. Tehlike Faktörü.

Buna göre bir mekânın kentli tarafından "güvensiz" olarak algılanma nedenlerinin başında öncelikle kişi üzerinde baskı olmayacak şekilde çevre tarafından görülebiliyor olmak ve kendini rahat hissedecek şekilde çevresini görüyor olmak yer almaktadır. Görülebilirliğin sağlanmasında; yolların genişlikleri, ağaç ya da diğer peyzaj elemanlarının konumu, kent mobilyalarının konumu ya da ayırıcı elemanlarının varlığı gibi etmenler önem taşımaktadır. Bunların dışında özellikle ışıklandırmanın yeterli olması, güvenlik güçlerine erişebilirlik, karma kullanımlarla günün her saati canlı olan mekânlar ve bakımlı bir kentsel çevrenin de güvenlik hissini arttırdığı ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 1). Komşuların ya da o mekânı sürekli kullananların birbirleriyle olan ilişkileri özellikle informal izlememenin sağlanması açısından da önemli görülmektedir.

Belirleyiciler	
1. Sanal Alan (Visual Field)	4. Mekan Kullanımı (Space Use)
Işıklandırma (ışıklandırmada kullanılan lambaların kalitesi ve sayısı) Ağaçlar ve Çalılıklar (görmeye ve görünmeye engel olanlar) Yolların Özellikleri (cadde ya da sokak genişlikleri) Kentsel Gridal Sistem (labirent şeklindeki uzun ve düz yollar)	Taşıt Akışı Otobüs Güzergahları Kent Mobilyalarının Konumu
2. Sanal Kontrol (Visual Control)	5. Potansiyel Yardım (Potential Help)
Caddeye Bakan Pencereler Kulübe ve Otobüs Duraklarının Konumu Ayırıcıların şeffaflığı Yayaların Konumları	Polisin Konumu Evlerin Girişlerinin Konumu Telefon Kulübelerinin Konumu Ticari Birimlerin Konumu
3. Sosyal Ağlar (Social Networks)	6. Tehlike Faktörleri (Danger Factors)
Komşuların tanıdıkları, aşına oldukları kişiler Komşuluk ilişkileri Komşuluk Bilgileri	Barlar Terkedilmiş ve ıssız alanlar Açlık Sınırı Genç suçlu grupları Gecenin Etkisi

Tablo 1- Güvensizlik Hissi Analizinde Kullanılan Belirleyiciler, Kaynak: Greene, M., (2003), "Urban Safety in Residential Areas", World Bank Urban Research Symposium; December 15-17, Washington D.C.

Wekerle, Whitzman'ın (1995) yaptıkları bir çalışmaya göre ise, suç korkusu kadınlar ve yaşlılar üzerindeki daha fazla etkilidir. Örneğin Kanada'da sadece kadınlar üzerinde yapılan bir araştırma sonucunda kadınların sırasıyla en fazla otoparkta yalnız başına arabasına doğru ilerlerken, akşam saatlerinde toplu taşıma araçlarını beklerken, kendi başına yürüyüş yaparken ve akşam saatlerinde işten eve giderken bu korkuyu hissettikleri ortaya çıkmıştır (Wekerle, Whitzman, 1995). Fakat günümüzde kentlerde artan suç oranları suç korkusunun artık toplumun her kesimi üzerinde etkili olduğunu ortaya çıkarmaktadır ve bu durumun neden olduğu en önemli sosyal sorun ise kentlinin yaşadıkları kentlerde tedirgin bir yaşam sürmesidir.

SONUÇ YERİNE

Kent güvenliğine yönelik yapılan çalışmaların temel amacı kentleri yaşanabilir hale getirmek ve kentli üzerindeki suç baskısını ortadan kaldırmaktır. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki kentsel mekânın suçun gelişimindeki etkisi oldukça önemlidir. Dolayısıyla mekânın suça neden olan etmenlerinin insan algısı yoluyla tespiti problemin önemli ölçüde belirlenmesine neden olmaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, kentsel mekânlarda giderek artan suç olaylarının neden olduğu "güvensizlik hissi/suç korkusu" sonucunda görülen en yaygın uygulamaların, yaşanan yerleri yüksek ve kötü görümlü ayırıcılarla, tellerle ya da demir kafeslerle dışarıdan, yani kamusal alandan ayırmak (özel mülkiyet-kamu mülkiyeti iletişimsizliği/uyumsuzluğu) ve kamudan gelebilecek potansiyel suçlulardan bu ayırıcı sistemler ile korumaya çalışmak olduğu görülmektedir (Greene, 2003). Fakat bu durum, bir taraftan korunan alandaki insanın kendisini güvenli gibi hissetmesine neden olurken, diğer taraftan kamusal alandaki diğer insanlar üzerinde görünmeyen bir baskı yaratarak mekânın güvensiz olduğu hissini doğurmakta, böylece mekânın insan üzerinde yarattığı güvensizlik hissi ve yerin "güvensiz" olarak algılanması ya da tanımlanması sonucu değişmemektedir. Buna karşılık olarak özellikle ışıklandırma, görünürlük, görülebilirlik gibi faktörlerle, güvenliğe yönelik kentsel tasarımlar, formal ve informal izleme sistemleri olan komşuluk ilişkileri ve güvenlik hizmetleri tarafından izleme sistemlerinin, güvensizlik hissini büyük ölçüde azalttığı görülmektedir. Bu da gelişmiş ülkelerde, kentsel tasarımla suçu engelleme (Crime Prevention Through Environmental Design-CPTED) ve özellikle İngiltere'de yoğun bir kullanıma sahip olan kenti izleyen güvenlik kameralarının (Closed Circuit Television Systems-CCTV) kent planlamada kullanılması ile sağlanmaktadır.

Özellikle kent plancılarının ürettikleri kentsel mekânlarda güvenliğin sağlanmasını ilk sıradaki hedefleri arasına almaları ve kentli ile yapılan ortak çalışmalarla sorunun kökenini tespit etmeleri, alt ve üst ölçeklerde buna yönelik bir planlama anlayışı geliştirmeleri, gerek güvenli kent mekânları oluşturmak, gerekse kentlinin yaşadığı yerden memnuniyetini sağlamak açısından önemli ve gereklidir. Suç korkusu ya da güvensizlik hissini tespiti aynı zamanda halkı da planlamaya dahil

KAYNAKÇA

Block, R. L., Block, C., R., (1995), "Space, Place and Crime: Hot Spot Areas and Hot Places of Liquor Related Crime", Criminal Justice Press, USA.

Brantingham, P., (2006), "Daily Urban Crime and Disorder, Is There a Simple Solution?", *Harvard International Review*, Vol.28, No.3, Online Articles: <http://hir.harvard.edu/articles/1432/> (Erişim: 10.03.2007).

Brantingham, P.J., (1995), "Criminality of Place: Crime Generators and Crime Attractors", *European Journal of Criminal Policy and Research*, Vol.3, pp.5-26.

Brantingham, P., Easton, S., T., (1996), "The Crime Bill: Who Pays and How Much?", The Fraser Institute Publications, Canada; http://oldfraser.lexi.net/publications/critical_issues/1996/crime/#pr ef ace (Erişim: 03.06.07).

Ditton, J., Chadee, D., (2006, October), "People's Perceptions of Their Likely Future Risk of Criminal Victimization", *Brit. J. Criminol*, Vol.46, pp.505-518.

Frevel, B., (2006), "Urban Safety", *German Policy Studies*, Vol.3, No.1, pp.1-18.

Greene, M., (2003), "Urban Safety in Residential Areas", *World Bank Urban Research Symposium*; December 15-17, Washington D.C.

Gümüş, E., (2004), Crime in Urban Areas: An Empirical Investigation, *Akdeniz İ.L.B.F Dergisi*, Vol.4, No.7 (Mayıs), pp.98-109.

Harvey, S., (2005, December), Literature Review: Police Practice in Reducing Residential Burglary, Research on the effectiveness of Police Practice in Reducing Residential Burglary Report 3, Ministry of Justice Publishes, New Zealand.

Hideg, G., Manchin, R., (2007), "Environment and Safety in European Capitals", *European International Crime Survey-EUICS Working Paper Series*, Gallup Europe, <http://www.europeansafetyobservatory.eu> (Erişim: 10.05.2007).

Kerry, S., (1998), "The Home Range: Topographical & Psychological Influences on the Target Selection of House Burglars", *Liverpool Hope University 1998-99 Library Articles*, England.

Lab, S.P., (2000), "Crime Prevention; Approaches, Practices and Evaluations", Anderson Publishing co., OH.

Moser, C.O.N., (2004), "Urban Violence and Insecurity: an Introductory Road Map", *Environment&Urbanization*, Vol.16, No.2, October, pp.1-6.

Nasar, J. L., Jones, K., (1997), "Landscapes of fear and stress", *Environment and Behavior*, Vol.29, No.3, pp.291-323

Ratcliffe, H., J., (2001, October), "A Quantative Saptial Study of the Impact of Canberra's Unique Geography on Residential Burglary Offenders", Final Report of Criminology Research Council Grant, Project No.CRC 17/00-01

Schoon, N., (2001), "The Chosen City", Spon Press, London, pp.83-95, 195-217.

United Nations HABITAT, (2005), "The Safer Cities Programme; Making Cities Safer From Crime", UN-Habitat (United Nations Human Settlements Programme) Publish, Nairobi, Kenya, p.2-25.

Wekerle, G.R., Whitzman, C., (1995), "Safe Cities: Guidelines for Planning, Design and Management", A Division of International Thomson Publishing, Inc., U.S.A.

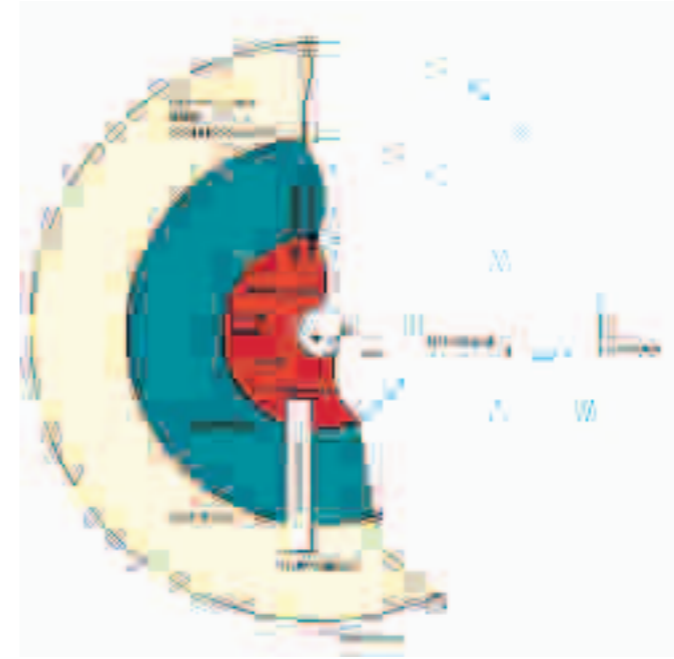
Yılmaz, İ., (2005), "Şehir Suçlarının Önlenmesi; Yerel Yönetimler İçin Bir Rehber", Emniyet Genel Müdürlüğü APK Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara.

İNTERNET KAYNAKÇASI

Cambridge University; <http://www.geog.cam.ac.uk/research/projects/crimedisorder/>

İSTANBUL'DA SUÇ

Funda Yirmibeşoğlu, Yrd. Doç. Dr., Nilgün Ergun, Doç. Dr., İTÜ Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Planlaması Böl.

Grafik 1- Konsantrik Bölgeler Modeli (Park vd., 1925)

GİRİŞ

Sürdürülebilir bir gelişme için en önemli gereksinimlerden biri güvenli bir ortamın sağlanmasıdır. Güvensiz bir ortamda gelişme olmayacağı gibi, gelişmemiş ortamlar da güvenli olmamaktadır. Günümüzde kentlerin nüfusu hızla artarken, kentlerdeki suç oranlarının büyümesine oranla daha hızlı artmaktadır. Büyük kentlerin yoğun nüfusu ve kültürel farklılığı, düzensiz bir kent gelişimini beraberinde getirmekte, toplumda eşit olmayan üretim, karışıklık ve değişim ile birlikte suç ortaya çıkmaktadır. Toplumdan dışlanmış insanların ekonomik durumunu iyileştirme aracının suç işlemek olması yüksek suç oranlarına yol açmakta, yaşam kalitesini ve ekonomiyi etkilemektedir.

Schurman ve Kobrin (1987), bir toplumdaki suç düzeyinin, yaşayanların eğitimi, geliri, etnik yapısı, yaşı, cinsiyeti ve oturma süresi gibi demografik ve diğer sosyal değişkenlerle ilişkisi olduğunu ileri sürerken, Gizewski ve Homer-Dixon (1995) ile Rycus ise (1998), kentsel suçu arttıran en önemli faktörlerin, özellikle fiziksel olarak bozulmuş yerleşmelerde, sosyal, ekonomik ve politik ayrımcılık olduğunu belirtmektedirler.

Gizewski ve Homer-Dixon (1995) :

- Kırdan kente göçün, göçmen nüfusun ekonomik sorunlarını arttırdığını,
- Göçmenlerin kentsel çevreye sosyal ve psikolojik olarak uyum problemleri olduğunu, kültürel ikilemler yaşayan bu kişilerin geçmişteki yaşama alışkanlıklarının ve adetlerinin bozulmasının kişisel kimlik bunalımına yol açtığını, değişen davranışlar üzerindeki geleneksel sosyal kontrollerin zayıfladığını,

- Kırdan kente göç eden kişiler için kentsel çevrede birçok farklı grup arasında yoğun bir rekabetin ortaya çıktığını, politik hareketlerin göçmenleri politize olmaya teşvik ettiğini, muhalif partileri ve şiddet hareketlerini desteklemesine yol açtığını belirterek “birinci ve ikinci aşamada göçmenler arasında depresyon, kendini kötü hissetme, anomi ve köksüzlük duygularının ortaya çıktığını, üçüncü aşamanın bu olumsuzlukları gidermek için fırsat sağladığını ve onları yönlendiren kişiler tarafından harekete geçirildiğini” söylemektedirler.

Suçluluğa çevresel faktörlerin neden olduğu uzun yıllardan beri tartışılmakta ve suçla ilgili birçok araştırmada suç ve suçluluğun mekânsal dağılımı grafikler ve haritalar kullanarak gösterilmektedir. Chicago okulundan Clifford R.Shaw ve Henry D. McKay (1942) tarafından ortaya konan “sosyal düzen bozukluğu” teorisinde “sosyal düzen bozukluğu” “geleneksel kurumların bireyler üzerindeki kontrolünün eksikliğine bağlı sosyal değişim” olarak tanımlanmaktadır.

Shaw ve McKay, suç oranlarıyla nüfus sayımları arasında güçlü bir ilişki olduğunu fark ederek Chicago'nun kent merkezi alanlarındaki suçluluk problemini Park ve Burgess'in Konsantrik Bölgeler modeline (Park vd., 1925) göre incelemişlerdir (Grafik 1).

Shaw ve McKay, bu modelde bölgeleri:

1. Bölge: Şehrin Endüstri ve Ticaret Merkezi
2. Bölge: Geçiş Bölgesi
 - Endüstriyel Alanlar - Yoğun
 - Alt gelir grubu - Az talep edilen konutlar
3. Bölge: Banliyö Evleri
 - Orta gelir grubu evleri- Daha Yoğun

4. ve 5. Bölge: Konut Alanları

- Üst gelir grubu evleri - İstikrarlı komşuluk bölgeleri olarak belirlemişlerdir.

Chicago kentinin polis kayıtları ve mahkeme tutanakları gibi resmi suçluluk verilerini kullanarak 1900–1933 yılları arasında 3 zaman periyodu içinde 33 yıllık suç verilerini haritalamışlar ve kentin etrafında belirledikleri 5 dairesel suç alanından geçiş bölgesinde (2. daire) daha çok suç işlendiğini saptamışlardır.

Shaw ve McKay bu çalışmalarlarıyla suçluluğun yaşanılan çevreye bağlı olduğunu ve belirli bir çevrede yaşayan insanların kişisel karakteristiklerinin sonucu olarak değil, güçlü bir çevre etkisinin sonucunda oluştuğunu ortaya koymuşlardır.

Sosyal Düzen Bozukluğu Kuramının Model Süreci aşağıdaki şekilde işlemektedir:

Büyüme ve Değişim → Şehir yaşamının belirsiz koşullarına → Kişisel ilişkilerdeki bozulmaya → Sosyal Kontroldeki bozulmaya → Suç ve Suçluluğa yol açmaktadır.

Shaw ve McKay bu çalışmalarlarıyla “sosyal düzen bozukluğu” ile suçluluk oranları arasında ilişki kurmuşlar, suçun temel nedeninin “ekonomik elverişsizlik” olduğunu ve

Geçiş Bölgesinde:

- 1) Kültürel heterojenlik (Toplumsal kenetlenmenin eksikliği, Genel değer sistemindeki eksiklik)
- 2) Hareketlilik (Genel kuralların gelişiminin engellenmesi, Sosyal düzen bozukluğu)
- 3) Yoksulluk (Komşuluğun bir sosyal kontrol mekanizması olmaması, Moral değerlerin aktarılmasında azalma gibi 3

karakteristik özellik bulunduğunu belirlemişlerdir).

Shaw ve McKay'ın çalışmaları farklı ülkelerde tekrarlanmış (Sampson ve Groves; 1989), suçluluk oranlarının genellikle ekonomik çöküntü ve kararsızlık alanlarında en yüksek olduğu tezleri desteklenmiş, fakat suçluluk oranlarının niçin şehrin bazı alanlarında yoğunlaştığı belirlenmemiştir.

Sosyal Düzen Bozukluğu Kuramının bugünkü durumunda suçun: Belirli dairesel alanlarda olmadığı, tam olarak şehrin coğrafi merkezinde oluşmadığı, nüfus ve suç verileri ile bağlantılı olarak yoksulluk, konut hareketliliği ve ilave faktörlerle açıklanabildiği görülmektedir.

Bu çalışmada kırsal alanlardan yoğun göç alan ve nüfusu her yıl büyük bir süratle artan bir kent olarak farklı fiziksel özellikte alanları ve farklı yerlerden gelen insanları içinde barındıran İstanbul'da Shaw ve McKay'in Chicago'da ortaya koydukları suç dağılımının nasıl oluştuğunu belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla İstanbul'da sosyal ve ekonomik olarak birbirinden farklı 32 ilçe çeşitli yönleriyle incelenmiş ve suç oranlarının dağılımının kentin strüktürü ile ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır.

İSTANBUL İLÇELERİNDEKİ SUÇ ORANLARININ, ARAZİ KULLANIMI, FİZİKSEL KOŞULLARI VE DEMOGRAFİK YAPILARINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

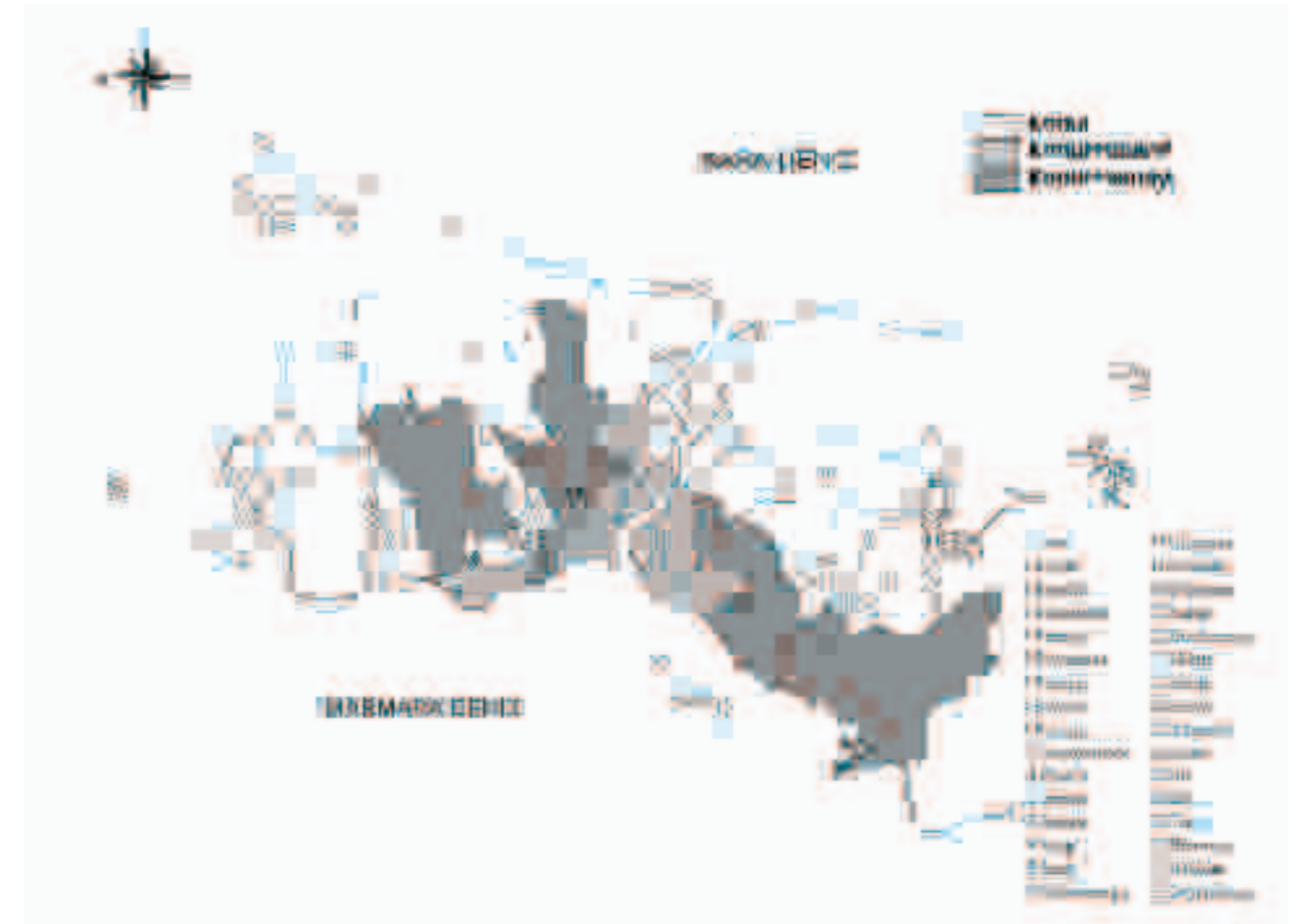
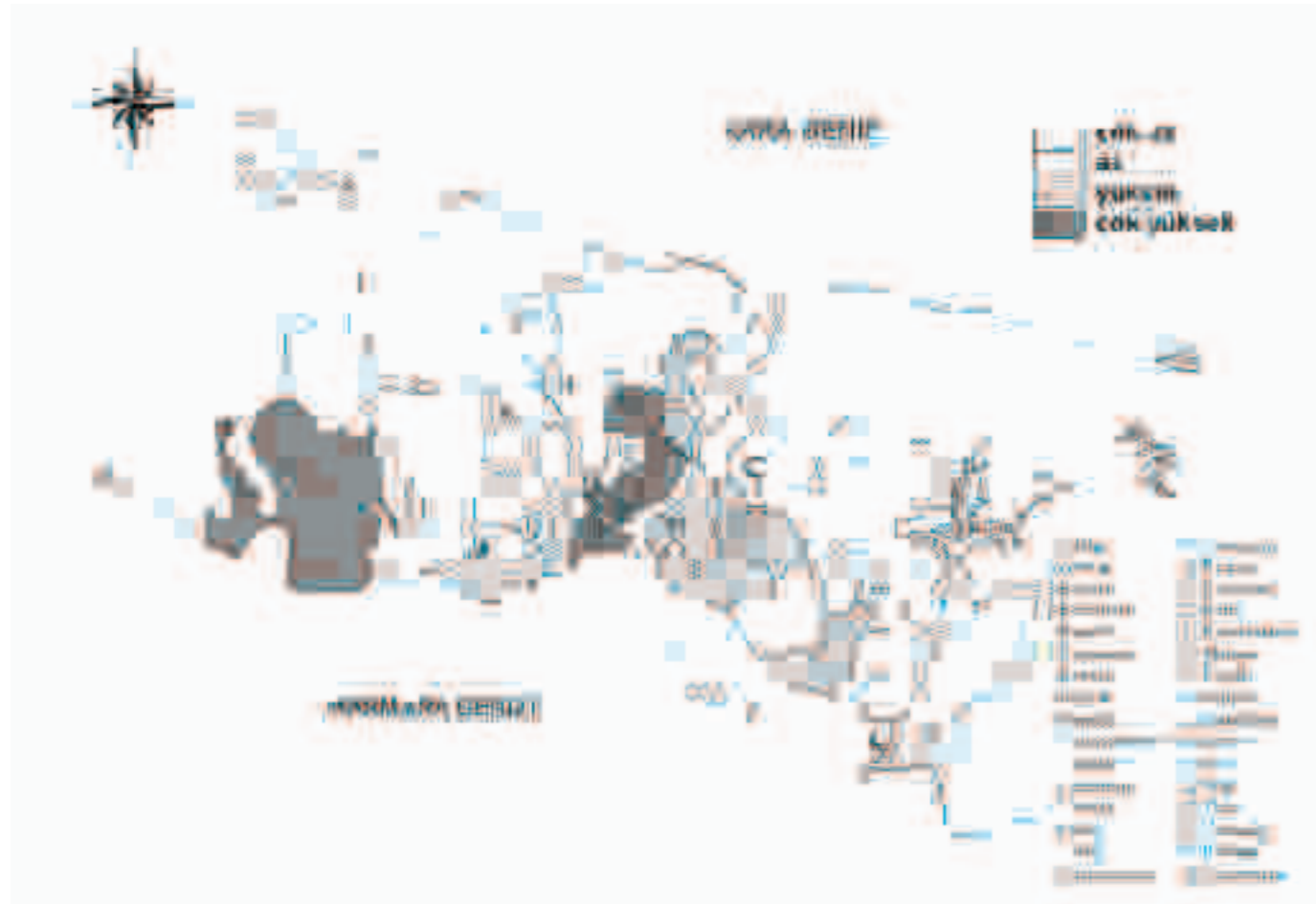
Bu çalışmada İstanbul'un 32 ilçesi karayolu ile merkeze olan mesafelerine göre sıralanmış (kgm.gov.tr), arazi kullanımı, fiziksel koşulları, demografik yapıları ve suç oranlarını içeren veriler toplanmış ve metropoliten alandaki mekânsal dağılımları incelenmiştir. Değerlendirmeye alınan suçlar adam öldürme, yaralama, gasp, darp, hırsızlık (otodan-evden-işyerinden), yankesiciliktir.

İlçelerde işlenen suç adetleri ilçe nüfuslarıyla oranlandığında, 10000 kişiye düşen suç oranı, başta Eminönü, Beyoğlu, Şişli, Beşiktaş, Fatih ve Büyükçekmece olmak üzere, Bakırköy, Kadıköy, Üsküdar, Sarıyer, Ümraniye, Kartal ve Şile'de yoğunlaşmaktadır (Harita 1, Tablo 1).

İstanbul'un 32 ilçesi, Eminönü ve Beyoğlu merkez olmak üzere, diğer ilçeler merkeze olan uzaklıklarına göre 10–20–30 ve 30 km.nin üstü mesafeler olarak 4 gruba ayrılmış ve öncelikle suç oranları ile merkeze olan mesafeleri ve arazi kullanımları ilişkisi araştırılmıştır (Harita 2).

1) İstanbul'un merkezini oluşturan iki ilçede de (Eminönü-Beyoğlu) suç oranları yüksek düzeydedir. Bu ilçeler İstanbul'un merkezi iş alanı + ticaret ve konut alanlarının karışık bir şekilde yer aldığı geçiş bölgesidir.

2) Merkezden başlayarak 10 km.lik dilim içine giren 4 ilçenin tamamında (Beşiktaş, Fatih, Şişli, Üsküdar) suç oranları yüksektir. Bu ilçeler İstanbul'un ikinci ve

üçüncü derece merkez alanları olup (Giritlioğlu vd.,1995) ticaret + konut alanlarıdır.

3) 10 km. ile 20 km. lik çember içinde yer alan 12 ilçeden üçünde (Bakırköy, Kadıköy, Ümraniye) suç oranları yüksek düzeydedir. Bu ilçelerden Bakırköy, Kadıköy: İkinci derece merkezler olup ticaret + konut alanlarıdır. Ümraniye: Sanayi + konut alanıdır.

4) 20 km. ile 30 km. arasında yer alan 4 ilçeden birinde (Sarıyer) suç oranları yüksektir. Sarıyer: Konut alanıdır

5) 30 km.den uzak mesafedeki 10 ilçeden üçünde (Kartal, Büyük Çekmece, Şile) yüksek suç oranı görülmektedir. Kartal: Sanayi + konut alanıdır. Büyük Çekmece ve Şile: Konut alanlarından oluşmaktadır.

Görüldüğü gibi kent merkezinden uzaklaştıkça suç oranları azalırken mesafeye bakılmaksızın bazı bölgelerde suç oranlarında yine bazı artışlar ortaya çıkmaktadır.

Suç oranları yüksek ilçelerdeki arazi kullanışları incelendiğinde 13 ilçeden sekizinde (Eminönü, Beyoğlu, Şişli, Beşiktaş, Fatih, Üsküdar, Bakırköy, Kadıköy) konut + ticaret kullanımı görülmektedir. İki ilçede sanayi + konut (Kartal-Ümraniye), üç ilçede ise (Sarıyer, Büyük Çekmece, Şile) sadece

konut kullanımı bulunmaktadır. Konut alanlarından oluşan bu ilçelerden Sarıyer, çevresindeki sanayi alanlarının gelişimine bağlı olarak hızlı bir gelişme göstermiştir. Büyük Çekmece ve Şile ise sayfiye konut alanı iken 1988 yılında açılan II. Boğaz Köprüsü ve çevre yollarına bağlı olarak yakın zamanda nüfus çekmeye başlamıştır (Yirmibeşoğlu,1997). Bu ilçelerden Sarıyer ve Ümraniye dışındakilerde düzensiz konut alanlarının oranı da düşüktür.

Eğitim durumunun İstanbul ortalamasının üzerinde ve 25 yaşının altındaki nüfusun oranı İstanbul ortalamasının altında olan bu ilçelerde suç oranlarının daha yüksek olması, nüfusu çok genç ve eğitim düzeyi düşük kişilerden oluşan düzensiz konut alanlarının çoğunda ise suç oranlarının düşük çıkması, suç ile yaş grupları veya eğitim durumu arasında doğrudan bir ilişki olmadığını göstermektedir. Araştırmada suçlunun yaşadığı yerin değil de suçun işlendiği yerin esas alınmış olması bu sonucu ortaya çıkarmıştır. Ancak en yeni ilçe olan ve nüfusunun hemen hemen tamamı göçlerle gelmiş, eğitim düzeyi çok düşük ve büyük bir çoğunluğu gençlerden oluşan Sultanbeyli her yıl biraz daha artan suç oranlarıyla dikkat çekmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İstanbul, hem arazi kullanışı hem de konut alanlarının sosyo-ekonomik durumu açısından Park ve Burgess'in Konsantrik Bölgeler modeline uymamakta, düzenli

değil, parçalı ve iç içe geçmiş bir yapı göstermektedir. Kentin İstanbul Boğazıyla ikiye bölünmüş olması, çok merkezliliği ve kırsal alanlardan gelen yoğun göç hareketinin sonucu olan düzensiz konut alanlarının kentin her yerine dağılımı gibi nedenlerle fiziksel strüktüründeki farklılaşma suç oranlarının dağılımına da yansımaktadır.

İstanbul'daki suç dağılımının belirli dairesel alanlarda olmaması, coğrafi merkez yanında alt merkezlerde de ortaya çıkması ve suç oranı yüksek olan ilçelerin kent merkezine olan mesafelerine göre sıralanmalarını gibi sonuçlara bağlı olarak, sosyal düzen bozukluğu kuramının bugünkü durumuna daha fazla uyduğu görülmektedir.

İstanbul'da suç oranlarının merkez ilçelerde yüksek çıkmasının nedeni söz konusu ilçelerin gece nüfusunun düşük, ancak kullanıcı nüfusunun çok yüksek olmasıdır. Ticaret merkezi olan Eminönü ve eğlence merkezi olan Beyoğlu sadece kendi nüfuslarına değil, tüm İstanbul'a hizmet vermektedirler. Bu merkezler büyük bir yönetim, ticaret ve eğlence merkezi olmalarının yanında bir yanda zenginlik, diğer yanda yoksulluk, bir yanda kültürel potansiyel, diğer yanda ilgisizlik, bir yanda yüksek oranda işsizlik, bir yanda donatılar ve potansiyeller bulunan karmaşık bir yapıya sahiptirler. Ayrıca burada Anadolu'dan göç eden insanların oluşturduğu karmaşık bir sosyal doku bulunması ve

bu alanların atlama taşı olarak kullanılmasına bağlı olarak yüksek bir hareketliliğin yaşanması nedeniyle (Ergun, 1995), komşuluk bir sosyal kontrol mekanizması olamamaktadır.

• Suç oranlarının yüksek olduğu ikinci ve üçüncü derece merkez niteliğindeki diğer ilçelerde konut + ticaret kullanımının ağırlıkta olduğu, arazi kullanımı ve sosyo-ekonomik açıdan heterojen yapıya sahip oldukları; sadece konut kullanımı olan üç ilçede ve sanayi + konut kullanımı olan iki ilçede ise nüfus çekme potansiyeli olması ve nüfusun dinamik yapısı nedeniyle sosyal kontrolün bozulmaya başladığı, dolayısıyla suç oranlarının yükseldiği görülmektedir. İstanbul'da suç oranları genellikle yüksek hareketlilik sonucunda nüfusu heterojenleşen, dolayısıyla anonim hale gelen, sosyal kontrolden uzak çevrelerde daha çok artmaktadır.

• Düzensiz konut alanlarının yoğun olduğu ilçelerde ise yaşam kalitesinin, gelir düzeyinin, eğitim düzeyinin düşüklüğü ve genç nüfusun fazlalığı gibi faktörlere rağmen suç oranlarının yüksek olmadığı tespit edilmiştir. Bu alanlarda suç oranlarının henüz düşük olması; homojen bir sosyo- kültürel ve ekonomik yapıya sahip olmasına, insanların gelenek ve göreneklerine bağlılığına, yüz yüze kişisel ilişkilerini sürdürmelerine, özellikle genç nüfus üzerinde henüz yüksek düzeyde bir sosyal

İlçeler	Merkeze uzaklık (KGM,2005)	Arazi Kullanımı (İBB,1995)	Konutun niteliği (İBB, 2000),	Nüfus (DİE,2000)	İlkokul ve altında eğitim görmüş nüfus oranı (DİE,2000)	25 yaş altındaki nüfus oranı (DİE,2000)	Suç oranı 2000-2005/10000 kişi (İEM,2005)
Eminönü*	Merkez	Konut ve Ticaret	Düzenli	55635	0,53	0,42	346
Beyoğlu*	Merkez	Konut ve Ticaret	Çoğunlukla Düzenli + Düzensiz	231900	0,62	0,46	127
Fatih*	10 km. içinde	Konut ve Ticaret	Düzenli	403508	0,56	0,42	104
Şişli*	10 km. içinde	Konut ve Ticaret	Düzenli + Düzensiz	270674	0,50	0,34	158
Beşiktaş*	10 km. içinde	Konut ve Ticaret	Çoğunlukla Düzenli + Düzensiz	190813	0,31	0,35	150
Üsküdar*	10 km. içinde	Konut ve Ticaret	Düzenli	495118	0,50	0,44	64
Zeytinburnu*	10-20 km	Konut ve Sanayi	Düzenli + Çoğunlukla Düzensiz	247669	0,62	0,49	58
Kadıköy*	10-20 km	Konut ve Ticaret	Düzenli	663299	0,38	0,37	68
Eyüp*	10-20 km	Konut ve Sanayi	Düzenli + Çoğunlukla Düzensiz	235116	0,62	0,47	55
Bakırköy*	10-20 km	Konut ve Ticaret	Düzenli	208398	0,35	0,34	76
Gazi Osmanpaşa*	10-20 km	Konut ve Sanayi	Düzenli + Çoğunlukla Düzensiz	658756	0,67	0,52	37
Sarıyer*	20-30 km	Konut	Düzenli + Çoğunlukla Düzensiz	219032	0,54	0,45	92
Beykoz*	20-30 km	Konut	Düzenli + Çoğunlukla Düzensiz	172291	0,59	0,47	54
Kartal*	30 km <	Konut ve Sanayi	Çoğunlukla Düzenli + Düzensiz	337390	0,56	0,46	76
Adalar*	30 km <	Konut	Çoğunlukla Düzenli + Düzensiz	17760	0,43	0,36	39
Çatalca**	30 km <	Konut	Düzenli	15779	0,60	0,44	42
Silivri**	30 km <	Konut	Düzenli	44530	0,59	0,46	59
Şile**	30 km <	Konut	Düzenli	10262	0,50	0,42	75
Bayrampaşa***	10-20 km	Konut	Düzenli + Düzensiz	246006	0,63	0,46	53
Kağıthane***	10-20 km	Konut ve Sanayi	Düzenli + Çoğunlukla Düzensiz	345239	0,63	0,49	56
Ümraniye***	10-20 km	Konut ve Sanayi	Düzenli + Çoğunlukla Düzensiz	440859	0,62	0,55	67
Küçükçekmece***	20-30 km	Konut ve Sanayi	Çoğunlukla Düzenli + Düzensiz	593520	0,62	0,50	37
Pendik**	30 km <	Konut ve Sanayi	Düzenli + Çoğunlukla Düzensiz	384668	0,62	0,51	49
Büyükçekmece***	30 km <	Konut	Düzenli	35860	0,48	0,43	223
Bahçeli Evler****	10-20 km	Konut	Düzenli + Düzensiz	478623	0,56	0,48	40
Esenler****	10-20 km	Konut	Düzenli + Düzensiz	380709	0,68	0,55	42
Güngören****	10-20 km	Konut	Düzenli + Çoğunlukla Düzensiz	272950	0,57	0,47	45
Bağcılar****	10-20 km	Konut ve Sanayi	Düzenli + Çoğunlukla Düzensiz	556519	0,66	0,54	31
Maltepe****	20-30 km	Konut ve Sanayi	Düzenli + Çoğunlukla Düzensiz	355384	0,50	0,44	49
Sultanbeyli****	30 km <	Konut	Düzensiz	175700	0,71	0,60	47
Avcılar****	30 km <	Konut	Düzenli	233749	0,52	0,46	43
Tuzla****	30 km <	Konut ve Sanayi	Düzenli	107883	0,60	0,52	55
Ortalama	-	-	-	283925	0,56	0,46	64

Tablo 1- N. Ergun; F.Yirmibeşoğlu tarafından oluşturulmuştur.

(*) Eski ilçeler, (**) Banliyö ilçeleri, (***) 1987 yılında ilçe olan yerler, (****) 1992 yılında ilçe olan yerler

kontrolün devam etmesine bağlıdır.

Ancak, Gizewski ve Homer-Dixon (1995)'un belirttiği gibi, kentte yaşanan süreye bağlı olarak bu alanlardaki dayanışma ve yüz yüze kişisel ilişkilerin azalmasıyla özellikle gençlerin kentsel çevreye uyum problemleri başlayacak ve gençler üzerindeki geleneksel sosyal kontroller zaman geçtikçe zayıflayacaktır. Bu durum dikkate alınarak suç ve suçluluğun önlenmesi amacıyla özellikle genç nüfusun çalışabileceği işyerleri ve boş zamanlarını değerlendirebilecekleri

■ KAYNAKLAR

DİE (2000), 2000 Yılı Nüfus Sayımı

Ergun, N., (1995), "Planlı ve Plan Dışı Yerleşim Alanlarında Sosyal, Ekonomik ve Fiziksel Yapı Farklılıklarının Karşılaştırılması ve Yer Seçimi Eğilimleri", İTÜ Rektörlüğü Araştırma Fonu Destekli Araştırma Projesi, İstanbul.

Giritlioğlu, C., Bölen, F., Ergun, N., Yirmibeşoğlu, F., Yuzer, M. A., (1995), İstanbul Metropolitan Alanında İlçe Merkezi Nitelikleri ile Şehir Eski Merkezi Niteliklerinin Karşılaştırılması, TÜBİTAK Araştırma Projesi.

Gizewski, P. and Homer-Dixon, T., (1995), "Urban Growth and Violence: Will the Future Resemble the Past?" Occasional Paper Project on Environment, Population and Security,

Washington, D.C.: American Association for the Advancement of Science and the University of Toronto.

İBB, (1995), İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Planı, 1995.

İBB, (2000), İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Mesken ve Gecekondu Müdürlüğü, Sayılarla İstanbul "İstanbul'daki Mevcut Gecekonduların İlçelere Göre Dağılımı".

İEM, (2005), İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Arşiv verileri

KGM, (2005) Karayolları Genel Müdürlüğü, <http://www.kgm.gov.tr>

Park, R. E., Burgess, E. W., McKenzie, R. D., (1925), The City, University of Chicago Press, Chicago.

Rycus, M. J., (1998), "Can Sound Urban Planning Help Reduce Urban Crime and Violence?", *Habitat Debate*.

Schurman, L., Kobrin, S., (1987), *Communities And Crime*, ed. Reiss, A. J. Jr. and Tonry, M., The University Of Chicago Press, Chicago And London.

Shaw, C., McKay, H., (1942), *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: Univ. Press.

Sampson, R.J., Groves, W. B., (1989), "Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory", *The American Journal of Sociology*, Vol. 94, No. 4. Jan.,pp. 774-802.

Yirmibeşoğlu, F., (1997), "İstanbul'da İskan Alanlarının Yereşiminde Hanehalkı Nitelikleri ve Konut Talebi", *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

ÇANDARLI-HIDIRLIKTEPE (ALTINDAĞ, ANKARA) ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN SUÇ VE MEKÂN İLİŞKİSİ VE MAHALLELİ DENEYİMLERİ

Tahire Erman, Doç. Dr. , Bilkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü

ÖZET

Bu makale Çandarlı-Hıdırlıktepe'de (Altındağ, Ankara) yürütülen bir saha araştırması üzerinden suç ve mekân ilişkisini tartışmaktadır. Amacı mahallede yaşayan halkın deneyimleri açısından olayı anlamak ve bu perspektif içinde çözümler önermektir. Araştırma 1940 sonlarında oluşmaya başlayan bölgenin zamanla bir çöküntü alanına ('slum') dönüştüğünü, ve özellikle son 5-10 yıldır tinerici ve uyuşturucu çetelerinin mekân haline geldiğini göstermektedir. Makale bu durumun mahalleliyi nasıl etkilediğini anlatmakta; hem günlük yaşamlarında, hem de mahallenin kötü ününden dolayı damgalanması sonucunda maruz kaldıkları mağduriyete dikkati çekmektedir. Büyük ölçekte kentte tutunamayanların mekân haline gelen Çandarlı-Hıdırlıktepe, özellikle gençlerin içine düştükleri 'şiddet kültürü' ve umutsuzluk duyguları ile mahalleyi suçun içine çekmekte, dolayısıyla suç ve şiddet mekan üzerinden kendini yeniden üretmektedir. Suç ve şiddetin dışında kalan aileler ise bu durumla başa çıkacak, mahalleyi olumlu yönde dönüştürecek potansiyel ('agency') açısından son derece sınırlıdır. Durumlarını düzeltmeye çalışan birkaç aile çözümlü mahalleden uzaklaşmakta aramaktadır. Dışarıdan müdahale (örn: Kentsel Dönüşüm Projesi) böyle mahallelerin dönüştürülmesinde bir çözüm olarak görülebilmektedir. Ancak böyle bir projenin başarılı olabilmesi için yerel halkın yaşam biçimi ve dayanışma ağlarının gözönüne alınarak ve projeye katılımı sağlanması önemlidir.

Suç toplumsal bir olgudur, ama mekânsal boyutu da önemlidir. Kentlerdeki belli semtler/ mahalleler toplumsal söylem içinde suç ile örtüşmektedir. Bunun sonucunda o semt ya da mahallede oturanlar potansiyel suçlu olarak görülmekte, damgalanmaktadır. Suçlar kapkaç, soygun gibi 'adi suçlar,' ya da siyasi suçlar olabilmektedir. Günümüzde bir taraftan 1970'lerin solcu 'kurtarılmış bölgeleri' hızla tinericilerin, uyuşturucuların yeri olarak dönüşmekte [örn., eski 1 Mayıs, bugünkü Mustafa Kemal Mahallesi (Aslan, 2004)]; öbür taraftan özellikle kent içindeki belli mahalleler konut stokları açısından hızla eskimekte, ve alt yapının çok yetersiz kaldığı, aşırı kalabalık ve yoğunluğun bulunduğu, çoğu kiracılardan oluşan 'çürüme mekânları' (slums) olarak ortaya çıkmaktadırlar ('Slum' tanımı için, bakınız UNHSP, 2003).

Bir zamanların mazbut gecekondu mahalleleri olan, mahallelinin kapılarını kilitlemeden gece

yerel açık hava sinemasına bile gittiği Çinçin, bugün gündüz vakti bile sokakta yürünemeyecek bir yer haline gelmiştir (bir mahalleli ile sohbet). Doğanatepe'de yaşayan bir kız da böyle bir dönüşümü şu sözlerle aktarmaktadır: "Önceleri burası köy gibiydi, herkes herkesi tanırdı, komşuluk vardı. Şimdi çok yabancı geldi buraya. Durumunu düzelterler başka yerlere gitti. Etimesgut'a, Keçiören'e taşındılar. Doğru dürüst çalışan yok. Kavga gürültünün olmadığı gece geçmiyor. Bir de adı çıktı buraların Ankara'nın hırsız, uyuşturucusu Altındağ'dan geliyor diye" (Aksungur, 2006). Bu makalenin konusu olan Ankara'da Altındağ ilçesine bağlı Hıdırlıktepe semtinin Çandarlı Mahallesi de böyle bir değişikliği yaşamakta olan bir yerleşimdir.

1980 sonrası kentlerde şiddet ve suç davranışlarının artması Türkiye'ye özgü bir gelişme değildir. Özellikle Latin Amerika kentlerinde [örn., Rio de Janeiro, Brezilya (Perlman, 2004; Goldstein, 2003); Sao Paulo, Brezilya (Rolnik, 2001)] ve Afrika'da (örn.,

Obudbo ve Mhlanga, 1988) kent çeperlerinde yer alan gecekondu yerleşimleri suç mahalleleri olarak ün yapmıştır. Buralar uyuşturucu çetelerinin kontrolü altına girmiş (Perlman, 2004), adeta 'paralel devlet'ler oluşmuştur (Goldstein, 2003). Sokak çeteleri arasında mahalle üzerindeki kontrol nedeniyle çıkan çatışmalar yerel halkı son derece olumsuz etkilemekte; polis buraları 'demokratik devlet' anlayışı dışındaki mekânlar olarak görmesi sonucunda yerel halka uyguladığı şiddet ve yasalarla bağdaşmayan davranışları, insanların devlet ve polise karşı korku ve kin duymasına, yerel çetelere sığınmasına yol açmaktadır (Goldstein, 2003). Böyle mahallelerde yaşamakta olan sıradan insan, bir taraftan günlük yaşamı içindeki şiddet olaylarıyla, öte taraftan ise toplumun damgalanmasıyla başa çıkmaya çalışmaktadır. Afrika kentlerinde de, özellikle çürümekte olan kent içi mahalleler ile kent çeperindeki gecekondu mahallelerinde suç odakları oluşmaktadır.

Türkiye'de benzer mahallelerdeki durum bu düzeye (henüz) gelmemiştir. Aile bağlarının (henüz) çözülmemiş olması, uyuşturucu trafiğinin artmasına karşın (henüz) Latin Amerika boyutlarına varmamış olması bu durumu açıklayan birkaç etmendir. Ancak artan işsizlik oranları ve özellikle gençler arasındaki işsizlik ve zorunlu göç sonucu Doğu'dan büyük kentlere gelen nüfusun yaşadığı zorluklar, suç ve şiddete yakınlığı körüklemekte, suç çetelerinin barındıkları mahallelere oluşmaktadır. Eskinin toplumu dönüştürme eylemi içindeki devrimci mahalleleri bugün tinerici ve uyuşturucu çetelerinin mekânları haline gelmektedir (Bozkulak, 2004).

Köy göçmenlerinin kentlerde büyüyen genç kuşakları, içine düştükleri umutsuzluk sonucunda uyuşturucudan medet umabilmekte, uyuşturucunun toplumda yayılması ile bu yöne itilmektedirler. Doğanatepe'de yaşayan bir gencin şu sözleri bu konuyu çok iyi anlatmaktadır: "Abi bana bu iyi, kafa yapar, desinler, iç bunu her şeyi unutursun desinler, her şeyi içerim dertlerimi unutmak için yani, kafan iyi ya, yani derdin olsa n olur olmasa n olur, yarın işin var olsa n olur olmasa n olur, kafan güzel olduktan sonra bir gece düşünmesen o bize kâr kalıyor yani" (Aksungur, 2006). Başka bir genç de benzer şeyler söylemektedir: "Hayattan bir kopuş var, buralarda herkes esrarkeş oldu, herkes nasıl bir, iki saat hayattan koparım diye uğraşıyor... Yani abi bazen kısıtlanmış gibi hissediyoruz burda, çıkış yok gibi, kafayı yiyecek gibi oluyoruz, bazen o kafayla gidiyoruz kırıyoruz döküyoruz. Çözüm değil ama çaresizlik işte." (Aksungur, 2006). Böyle mahallelerin okullarındaki gençler yanlarında silah bulundurabilmekte, kız öğrenciler ellerinde 'kelebek' dedikleri bıçaklardan taşıyabilmekte ve bundan övünç duyabilmekte, sigaranın ortasına esrar koyup içebilmektedirler (Ege Lisesi'ne devam eden bir kız öğrenciyle konuşma). Gidişat bu yöndedir ve ürkütücüdür.

Aşağıdaki bölümde, büyük fırça vuruşlarıyla boyanmış bu resim, Çandarlı özeli üzerinden ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Çandarlı araştırması ile ilgili sunulan verilerin bir kısmı kadın ve yoksulluk hakkındaki bir yüksek lisans tezi için derinlemesine mülakat yolu ile

toplanmıştır (Türkyılmaz, 2004). Ayrıca, 2005 ve 2006 yıllarında mahalleye gidilerek, Altındağ Toplum Merkezi ve sağlık ocağı ziyaret edilmiş, yüksek lisans tezi araştırması içindeki bazı mahalleli ile temas edilerek, kimisinin evlerine gidilmiş, kimisi ile ise ev dışında görüşmeler yapılmıştır. Böylece bu makaleye konu olan mekânın suç ve şiddeti üretmesi çerçevesinde bilgi elde edilmiştir.'

ÇANDARLI (HIDIRLIKTEPE-ALTINDAĞ): ESKİLERİN GECEKONU MAHALLESİNDEN ÇÖKÜNTÜ MAHALLESİNE DOĞRU

Bilindiği üzere Altındağ Ankara'nın ilk gecekondu yerleşimlerinden birisidir. Kent merkezine yakınlığından dolayı köyden göçen nüfus tarafından tercih edilmiş, öte yandan dik yamaçlarının belirlediği yapısından dolayı kentli nüfusun yerleşim alanı dışında kalmış olan Altındağ, 1940 sonlarından itibaren gecekondu ile kaplanmış, köyden göç edenlerin kente giriş kapısı olmuştur. 1950'lerde bölgenin imar planı yapılarak, bugün 'Menderest Tapusu' diye bahsedilen tapular dağıtılmış; ancak bölge inşaata elverişli olmayan coğrafi özelliklerinden dolayı müteahhitlerin ilgisi dışında kalmıştır. Zamanla yeni gecekondu inşa edilmiş, eski gecekondu ekler yapılmış, yerleşim gittikçe daha yoğun ve kalabalık bir hale gelmiştir. Avlu etrafındaki birkaç evden oluşan ve tuvaletin ortak kullanıldığı tipik fiziki yapı, eskiyerek gittikçe daha sağlıksız konut alanlarına dönüşmüştür.

Toplum Merkezindeki bir yöneticinin söylediği gibi, artık buralardaki evler gecekondu değil, viran evlerdir. Bölgede kiracı sayısı hızla artmaktadır ve 1990'ların sonlarında %80'e ulaşmıştır (Altındağ Belediyesi, 1998). Komşu ilişkileri de değişmektedir. Mahalleye ilk gelenler Yozgat ve Kırşehir gibi İç Anadolu kentlerinin köylerinden gelenlerdir. Bugün geride kalmış olan birkaç kişi mahalledeki eski günlerden özlemle bahsetmekte ("Mahallemiz bi taneydi o zaman"), o zamanlar ne kadar güvenli olduğunun altını çizmektedirler

“Hırsızlık bilinmezdi, kapılarımız açık olurdu”; “Kapı açık olurdu, bacı kardeş gibiydik”). Zamanla durumunu düzelterken mahalleden taşınmış, yerine yeni gruplar gelmiştir. Bunlar arasında pazarcı olarak çalışan ve geniş aileleri içinde yaşayan Kürtler (çoğu Erzurumlu ve Aksaraylı) ve mahallenin daha yüksek kesimlerinde yaşayan ve aralarında kışın geçici olarak konaklayan ailelerin de olduğu Çingeneler bulunmaktadır ve özellikle Çingeneler ve Kürtler arasında çatışma çıkmaktadır. Mahalledeki şiddetten bir genç kadın şöyle bahsetmektedir: “Her gün kavga oluyo, güvenli değil. Sokağa geceleri değil, kışın gündüz bile çıkmak tehlikelidir... Burası tinerici kaynıyo, mahalle çok güvensiz. Mahallede en çok çingeneler kavga eder. Bir de Türklerle Kürtler birbirine girer.” Başka bir kadın ise şöyle demektedir: “Çingeneler pek kavga ederler. Hele Kürtlerle hiç geçinememler. Pek kötü birbirlerine girerler. Taş, sopa bana mısın demez. Çocuktan kavga çıkar, arabamı koyacak yer kalmadı diye, ondan bundan kavga ederler... Burası esrarıcı dolu. Siz gelmeden yan eve polis baskın yaptı. Sahte para basılıyordu. Biraz önce kopan kıyemeti duymadın mı, aha gözünüzle gördünüz, güvenli mi sizce?” (Türkyılmaz, 2004). Polis ancak büyük bir çatışma söz konusu olduğunda müdahale etmektedir. Muhtarın dediği gibi, “Devlet burasını kaderine terketmiştir.” Son birkaç yıldır mezbele haline gelen birkaç eve tinericiler ve uyuşturucu çeteleri yerleşmiş, yıllardır orada yaşayan aileleri tehlike içine sokmuştur. Yozgat'tan 1950'lerde göç edip bu mahalleye yerleşen bir kadın şöyle demektedir: “Hap içiyorlar, uhu çekiyorlar pencerenin önünde. Ürperiyorum, yalnız yaşıyorum evde.” Mahalle hızla bir suç odağına dönüşmektedir. Bazı evlerde sahte para basılmakta, mahalle okulunun bahçesinde uyuşturucu satılmakta (Bir Toplum Merkezi görevlisinin dediği gibi, “İlkokula kadar inmiş durumda madde bağımlılığı”) öğrenciler arkadaşlarının polis tarafından tutuklanarak götürülmesine tanık olmakta, bir kız öğrenci kendisine hasta raporu vermedi diye doktorun arabasının camlarını kırmaktadır. “İnsanlar açsa, boşluktaysa” böyle bir yaşantı içine rahatlıkla girmektedirler. Mahalleli bir 'suç ve şiddet kültürü' içine çekilmektedir. Toplumda utanç konusu olan bazı işler ve davranışlar, mahallede övünç kaynağı olabilmektedir. Örneğin, hapse girmek mahallede 'prim' yapmaktadır. Özellikle gençler uyuşturucu çetelerine katılmakta, bu durum da mahallede yaşamaya, ayakta kalmaya çalışan ailelerin gözünü korkutmaktadır. Çocuklarını okutmaya ve daha iyi bir yaşamı yakalamaya çalışan az sayıdaki aileler, en kısa zamanda mahalleden taşınmanın ve buradan kurtulmanın yollarını bulmaya çalışmaktadır. Böylece mahalle giderek suç eğilimlerinin, işsizlerin, alkoliklerin yeri haline gelmekte, kentte tutunamayanları kendisine çekmektedir. Böylece mekân suçu yeniden üreten önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Ancak unutulmamalıdır ki, mahallede hala suçla

ilişkisi olmayan, yoksulluktan dolayı başka seçeneği olmadığı için mahalleye mahkûm olan aileler mevcuttur. Hem şiddet ve suç olaylarının her an yer alma olasılığı olan günlük yaşam, hem de mahallenin suçla örtüşen ünü, bu 'sıradan' mahalleliyi çok zor durumda bırakmaktadır. Başka bir araştırmada ortaya çıktığı gibi (Aksungur, 2006), bir genç, polisin nerede oturduğunu öğrenince kendisine suçlu muamelesi yaptığından bahsetmektedir: “(Polis) gençler nerde oturuyorsunuz, şurası, deyince, hadi binin arabaya, naptık abi? Çeviriyorlar, pat beş sene önce kavga etmişim, o çıkıyor, hemen bu hırsızlık da yapmıştır... Bizim eşgal bozuk, nerde oturuyorsun, şurda, hemen yapıştırıyor bu hırsızdır diye.” Diğer bir genç oturduğu mahalleden dolayı damgalanma durumunun önünü kesmek için İnternet üzerinden 'chat' yaptığı kişilere oturduğu yeri farklı söylemektedir: “İş ararken, gezerken, hatta chat ortamında da oluyor, nerelisin, Doğan-tepe dediğimiz zaman olay bitiyor. Bazen biz de yalan atmamak zorunda kalıyoruz Bahçelievler falan diye. Ne yani, bilmesen seninle saatlerce konuşuyor, ama gecekondu çocuğu olduğunu söyleyince, anında kesiyorlar sohbeti... Diyorum ya abi, biz oturduğumuz yerden dolayı dışlanıyoruz hem yani.” Bir diğer genç de şöyle demektedir: “Adam ilk önce soruyor nerelisin diye (iş ararken) Doğan-tepe deyince zaten kafada bitiriyor seni. Ne bileyim, tipine bakıyorlar off-side'sın... Gecekondu bebesi, serseri hesabı iki gün çalıştırıyor, sallıyor sonra. Neden? Adın çıkmış serseriye, hırsıza, neden, çünkü tek hatan gecekondu oturmaktır.” Başka bir genç de bu noktayı destekler şekilde konuşmaktadır: “Abi, diyorlar ya adın çıkacağına canın çıksın diye, o hesap yani. Buranın bir adı çıktı mı, sonra sen istediğin kadar temiz ol, adam baştan kafasında siliyor seni.”

Peki, mekânın suç ve şiddeti yeniden ürettiği, bir yapısal etmen olarak insanların yaşantılarını biçimlendirdiği böyle bir ortamda mahallede yaşayan insanların birşeyleri değiştirebilme, olumluya dönüştürebilme potansiyelleri/kapasiteleri ('agency') ne düzeydedir? Araştırmada çoğu ailelerin bir kabulleniş ve acizlik duygusu içine düştükleri, ancak az sayıda ailenin içinde buldukları yaşamı değiştirebilmek için bir çaba içinde oldukları görülmüştür. Özellikle bu ailelerdeki kadınlar ev dışında çalışmaya başlayarak, ve böylece çocuklarının eğitimine destek vererek, içinde buldukları yaşamın kaderleri olmadığı, bunu değiştirebilecekleri inancı içinde, uğraş vermektedirler. Ancak çabaları mahalleye değil, ailelerini bu mahalleden kurtarmaya yöneliktir. Çoğu mahalleli mahallenin geleceğini belirsiz görmektedir. Yoksulluk girdabı içindeki aileler günü kurtarmakla meşguldür; yaşantılarını ve belki de mahalleyi, dönüştürme potansiyelleri son derece kısıtlıdır.

Bu araştırma üzerinden suç ve mekân ilişkisi ile ilgili fikirleri şöyle özetleyebiliriz:

- (i) Mekân suçu üretmektedir: eskiyen/çürüyen mahalleler 'suç mahalleleri'ne dönüşmekte; böyle yerleşimler, toplumda kabul görmeyen, toplumdaki

- hâkim değer ve davranışlardan farklı düşen değer ve davranışları cazip hale getirerek, bir alt kültür ('suç ve şiddet kültürü') oluşturmaktadır. Bu durum mahalle halkına toplum tarafından yasa dışı olarak tanımlanan faaliyetlerde iş ve para elde etme olanağı yaratmaktadır;
- (ii) Mahalle böyle insanları çektikçe, bu durumun dışında kalmak isteyenler mahalle dışına kaçmaktadır;
- (iii) Bunun sonucunda mahalle damgalanmakta, mahalle ile birlikte mahalleli de damgalanarak, iş bulma, farklı ortamdaki arkadaş edinme şansı törpülenmekte, ve böylece suç davranışları içine çekilmektedir;
- (iv) Böylece bir fasit daire oluşmaktadır: mahallede odaklaşan suç faaliyetleri mekânı dönüştürmekte, suça doğru dönüşen mekân suçu ve suçluyu yeniden üretmektedir.

Peki, öyleyse böyle mahalleleri suç ve şiddet mekânları olmaktan ve suç olgusunu yeniden üretmekten kurtarmak için ne yapılmalıdır? Aşağıda bu konu tartışılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çöküntü alanlarını temizleme ('slum clearance') olayı, Hindistan ve Afrika ülkeleri başta olmak üzere (Obudbo ve Mhlanga, 1988), çokça başvurulan bir 'çözüm'dür. Ancak bunun yerel halk açısından mağduriyet yarattığı ve birçok sakıncaları olduğu çeşitli araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Mulwanda ve Mutale, 1994; Berner, 2000; Ghannam, 2002; Davis, 2006). Türkiye'de son zamanlarda Belediyeler tarafından yürütülen Kentsel Dönüşüm Projeleri birçok ilde olduğu gibi, Ankara'nın çeşitli bölgelerinde de pratiğe geçmektedir. Altındağ'ın Aktaş/Atilla mahallesinde böyle bir proje başlatılmıştır. Ancak yapılan bir araştırmanın gösterdiği gibi, yıkılan gecekondularından projedeki apartman dairelerine taşınanların yarısı yeni konut çevrelerindeki yaşamlarından memnun değildirler: bahçesiz yüksek bloklarda yaşamaktan rahatsızlık duymakta, gecekondularındaki 'yaşam biçimi'ni özlemekte dirler (Dündar, 2005). Bu projeler insanların yaşam biçimlerini, kurmuş oldukları yerel ağları, komşuluk ilişkisi ve dayanışmasını gözardı etmekte; üstten gelen bir fiziki planlama ve yapıyı dayatarak, gecekonduya yaşayan insanların günlük yaşantı ve deneyimlerine müdahale etmektedir. Böyle projeler ancak yerel halk ile iletişime girilerek, onların yaşantı ve ilişkilerini anlayarak, oluşturmuş oldukları toplumsal, ekonomik ve psikolojik destek mekanizmalarına zarar vermeden yapılması durumunda olumlu sonuçlar getirebilirler. Özellikle konut ve çevresinde en çok zaman geçiren ve sorumluluk yüklenen kişiler olarak kadınların deneyimleri ve tercihleri bu projelerde göz önüne alınmalı, projeye katılımları sağlanmalıdır.

Dışardan fiziki bir müdahale ile 'suç mahalleleri'nin ortadan kaldırılması çabası önünde önemli engeller olabilmektedir ve sonuçları iyice düşünülmelidir.

Çinçin'deki evlerin bir kısmının yıkımlarına gece aniden elektrikler kesildikten sonra başlamıştır. Çinçin'in ikinci etabı olan ve Boluluların elinde olduğu söylenen diğer kısmında yıkımın bu kadar rahat gerçekleşemeyeceği, orada hâkim olan 'çete/mafya' ile Belediyenin anlaşmaması durumunda çok kan akacağı söylenmektedir. Kısacası, konu çok boyutludur ve karar vermeden önce çok kapsamlı olarak araştırılması ve anlaşılması gerekmektedir.

Tabii ki toplumun ekonomik ve toplumsal sorunlarının mekânsal düzeydeki çözümlerle ortadan kaldırılması söz konusu değildir. Ancak bir mahalleye mahkûm olarak, tehlike içinde günlük yaşamlarını geçirmek zorunda kalan ve ayrıca mahallenin kötü ününden dolayı damgalanan ve mağdur olan 'sıradan mahalleli' gerçeğini de unutmamak çok önemlidir. Söz konusu mahalleler

DİPNOT

'Bu verilere dayanarak yazılan kadın odaklı makalemiz yayınlanmak üzere bir dergiden kabul almıştır (Erman, T., and Türkyılmaz, S. “Neighborhood Effects and Women's Agency in a Turkish Slum.” *Environment and Planning A*).

KAYNAKÇA

- Aksungur, U. 2006. “Experiences of Social Exclusion of the Youth Living in Altındağ, Ankara.” Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Aslan, Ş. 2004. *1 Mayıs Mahallesi: 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent. İstanbul: İletişim.*
- Berner, E. 2000. “Poverty Alleviation and the Eviction of the Poorest.” *International Journal of Urban and Regional Research*, 24, 554-567.
- Bozkulak, S. 2004. “Gülsuyu: A Neighborhood from Gecekondu to Varoş.” 9. Uluslararası Kültürel Çalışmalar Sempozyumuna sunulan bildiri, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Davis, M. 2006. *Planet of Slums*. Londra ve New York: Verso.
- Dündar, Ö. 2005. “Community Involvement in Local Regeneration Projects in Turkey,” URL: <http://www.econturk.org/Turkisheconomy/dundar.pdf>.
- Ghannam, F. 2002. *Remaking the Modern: Space, Relocation, and the Politics of Identity*. Berkeley: University of California Press.
- Goldstein, D. M. 2003. *Laughter out of Place: Race, Class, Violence, and Sexuality in a Rio Shantytown*. Berkeley: University of California Press.
- Mulwanda, M., ve Mutale, E. 1994. “Never Mind the People, the Shanties Must Go.” *Cities*, 11, 303-311.
- Obudbo, R.A. ve Mhlanga C.C. 1988. der. *Slum and Squatter Settlements in Sub-Saharan Africa*. New York: Praeger.
- Perlman, J.E. 2004. *The Metamorphosis of Marginality in Rio de Janeiro*. Texas: University of Texas Press.
- Rolnik, R. 2001. “Territorial Exclusion and Violence: The Case of the State of Sao Paulo, Brazil.” *Geoforum*, 32, 471-482.
- Türkyılmaz, S. 2004. “The Experiences of Two Generations of Women in Poverty: A Case Study in Çandarlı, Altındağ in Ankara.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- United Nations Human Settlements Programme (UNHSP). 2003. *The Challenge of Slums*. Londra: Earthscan.

METRO VE SUÇ

Serkan Güneş, Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak. Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü

Bugün, yeterli eşik değerine ulaşmış kentlerde, kent içindeki trafik sorunlarının çözümünde metronun etkin araçlardan biri olduğuna dair uluslararası bir fikir birliği vardır (Bennett, 2004). Bu nedenle eşik değerine ulaşmış çoğu kentte metro inşaatları başlamış, kentlerdeki büyüme ve nüfus artışına paralel olarak mevcut hatlar genişletilmektedir. Hafif Raylı Sistemler (HRS) de dâhil olmak üzere dünyada yeraltı, hemzemin ve viyadük metro hatlarının toplam uzunluğu 8110,14 kilometreye ulaşmıştır (Rohde, 2007).

Bir kentte farklı taşıma kapasitelerine sahip metro, HRS, cadde tramvay, tramvay ve füniküler sistemler o kentin kent içi raylı taşımacılık sistemini oluşturur. Bu yazıda anılan sistemlerden kısmen yeraltında işleyen metro, HRS ve füniküler sistemler en yoğun kullanılan kamusal alanlar olmaları nedeni ile bireye ve mala karşı işlenen suçlar bağlamında incelenecektir.

KENT İÇİ ULAŞIM

Ulaşım kavramı bir kentli için günlük yaşamının ayrılmaz bir parçası ve problem alanlarından birisidir. Ulaşımı basit bir şekilde insan ve malların basit bir şekilde yer değiştirmesi olarak algılasak ulaşımın yarattığı problemlere tam anlamı ile eğilemeyiz. Çünkü ulaşım kavramı, ancak güvenlik, hız, konfor, çevresel sorumlulukları ve belki de eğlenmeyi tam anlamı ile karşıladığı vakit nitelikli olarak atfedilebilir (Güneş, 2007). Bu bağlamda, güvenli olmayan bir ulaşım kabul edilebilir değildir.

Güvenlik kavramı, Maslov'a göre tatmin edilmesi gereken bir ihtiyaçtır (Maslow, 1954; 1968). Bu nedenle güvenilir ve güvenli bir ulaşım sisteminin varlığı yaşam kalitesinin tesisi için olmazsa olmaz bir

koşulur. Metro özelinde konuya eğildiğimizde güvenlik olgusu hem sistemin güvenilirliği hem de sistemden faydalanan bireylerin diğer bireyler tarafından maruz kalacağı zararın engellenmesini kapsar. Bireye ve mala karşı işlenen suçlar açısından konuya odaklandığımızda ise metro hem kendine has özel durumundan hem de kullanım sıklığından potansiyel suçlar için ideal ortam sunar.

Metro kapalı ve kendine dönük bir sistem olarak özel bir durum gösterir. Daha da önemlisi mümkün mertebe yer altındadır. Yeraltı kavramı ise genellikle olumsuz çağrışım yaratmaya meyillidir. Bu daha çok insanoğlunun geçmişinden kaynaklanır. Antik Yunan'ın Hades'inden Cehennem kavramına kadar yeraltı, kötülüğün, karanlığın ve istenmeyen geleceğin vurgulandığı, kutsal dikey mekânsal organizasyonda en altta olup cezanın bedelinin ödendiği yer olarak tanımlanmıştır. Bugün dahi, yeraltı bu mistik yapısından kurtulamamıştır (Lesser, 1987). Edebiyat tarihinde ise Dante'nin İlahi Komedi'si, Jules Verne'nin Arzın Merkezine Seyahat'i, H.G. Wells'in Zaman Makinası ve Edward Bulver Lytton'un Gelecek Irk'ı gibi örneklerde yeraltı kendi içinde yaşayan, gizemli, girişi kolay ama çıkışı zor, fobik ve kimi zaman yukarıya için tehditkâr bir şekilde tasvir edilmiştir. Sinema tarihine bakıldığında ise Underground (Emir Kusturica), Subway (Luc Besson) ve The Matrix (Wachowski Kardeşler) gibi filmler yeraltını yukarıda tutunamayanların sığındığı, güç topladığı ve direndiği mekânlar olarak tanıtmıştır.

Yeraltı aynı zamanda insan fizyolojisi için uygun bir ortam olmadığından (Durmisevic, 1999) kimi fobik düzensizlikleri [klostrofobi (kapalı kalma korkusu), bathofobi (derinlik korkusu), skotofobi (karanlık korkusu)] tetikleme potansiyeline sahiptir. Işık yoksunluğu algının azalmasını sağlarken, mekâna ait

tutarlı bir zihin haritasının yaratılmasını engeller. Aynı şekilde zayıf havalandırma da sıkıntıyı beraberinde getirir. Metronun diğer bir özel durumu ise en yoğun kullanılan kamu alanlarından biri olmasıdır (Resim 1). Tokyo Metrosu günlük 5,5 milyon yolcu kapasitesine ulaşırken Ankara'daki M1 metro hattı yıllık 58 milyon Ankaray ise 42 milyon yolcu taşımaktadır (EGO, 2007). Yeraltının insanda yarattığı olumsuzluklar ve tedirginlikle beraber sistemin yoğunluğu, bu tür mekânlarda hem suça karşı açık olan yolcuların güvenliği ve sayısı hem de suçun oluşmasına yönelik çekiciliği nedeni ile güvenlik açısından ayrı bir özeni gerektirmektedir. Çünkü bireye karşı suçlar halkın yoğun olduğu iş merkezleri ve metro gibi yoğun kullanım mekânlarında daha çok tekrarlanmaktadır (Candemir, 2002).

METRO GÜVENLİĞİ

Metro sistemlerinde en çok karşılaşılan suçlar hırsızlık, soygun, taciz, görevli personele saldırı, hasara yola açan suçlar, kargaşa ve topluma aykırı davranışlar ve dilenciliktir. New York'ta yapılan toplam soygunların %10'u metroda gerçekleşmektedir (Bratton, 1997). Yapılan analizlerde suça karışan failerin metronun bir şey çalmak için uygun bir yer olduğunun bilincinde olan failer olduğu tespit edilmiştir (Bratton, 1997). Aynı araştırmaya göre her yıl metroda 57 milyon yolcunun bir suç olarak biletsiz yolculuk ettiği ve her biletsiz 7 yolcudan birinin aranan suçlular olduğu belirlenmiştir. İETT verilerine göre ise 2002 yılında İstanbul Raylı Sisteminde olan 1449 asayiş olayının 637'si hırsızlık, 74'ü taciz, 12'si terör, 281'i vandalizm, 151'i görevliye mukavemet, 129'u şüpheli paket, 91'i dilencilik, 74'ü sahte kimlik olayıdır. Bratton, New York Metrosu'nda işlenen suçların failerinin gerçek çeteler değil, daha çok sıkı biçimde örgütlenmiş gençlik gurupları olduğundan bahseder. Bu gençlik gurupları daha çok okul çıkışında ya da bir araya gelince metroya gidiyor, muhtemel bir hedef seçiyor ve çalışıyorlardı. Bu soygunların pek çoğu "çok sayıda failin katıldığı" soymak amacıyla metro yolcularına saldırıp döven en az beş gencin katıldığı olaylardı (Bratton, 1997).

İstatistik olarak suç mağduru olma olasılığı genç erkekler için daha yüksek olmasına rağmen, kent içi ulaşım sistemlerinde kişisel güvenlikle ilgili kaygılar ve maduriyetler kadınlarda daha fazla ortaya çıkıyor. Ancak, Britanya Suç İşleme Araştırması (British Crime Survey), geceleri yürürken kadınların erkeklere oranla kendilerini dört kat daha fazla güvensiz hissettiklerini gösteriyor (İngiltere İçişleri Bakanlığı, 2003). Bu koşullar altında kendilerini en az emniyette hissedener ise büyük bir farkla 60 yaşında veya daha büyük olan kadınlar oluyor. Kadınlar riskleri azaltmak için daha güvenli olarak algıladıkları yolculuklara çıkıyorlar, veya sadece belirli saatlerde ya da hiç yolculuk yapmamayı seçiyorlar. Mala karşı işlenen metro suçlarının oluşmasında bir sebepte yaşam tarzında değişiklik. Öyle ki New York'ta ki metro hırsızlıklarının %3'ü iPod (sabit tabanlı mp3 çalar) hırsızlıkları oluşturuyor. Metro

yolcusunun üzerinde taşıdığı kişisel iletişim ve eğlence cihazlarının bir şekilde teşhiri kimi potansiyel suçlularla suçu işleme için fırsat yaratıyor (WABC, 2005).

Metro ve diğer toplu taşıma araçları, bireysel suçlar kadar, kitlesel suçlar için de hedef büyüklüğü nedeni ile çekici bir alan. Çoğu terör örgütü ve grup, seslerini daha etkin duyurmak, hedef büyültmek ve toplumda psikolojik bir tedirginlik ve kolektif bir korku yaratmak için ulaşım kanallarında eylem gerçekleştiriyor. Değişen dünya dengeleri ve uluslararası ilişkilerdeki farklılaşmalar sonucunda, terörizm, gelişen ve değişen dünya koşulları ile birlikte değişiklik göstermekte, gelişen teknolojiye bağlı olarak elde ettiği yeni imkân ve kabiliyetleri ile etkisini ve gücünü metropollerin sağladığı imkânlar üzerinde göstermeye çalışarak etki alanlarını genişletmeye çalışıyor. Metronun sağladığı hedef kitlenin büyüklüğü ile öncelikle hedef alınan rejimi ve siyasi iktidarı yıpratmak, mevcut otoriteyi sarsmayı, iç ve dış kamuoyunda davalarının duyurulmasını sağlamayı ve dikkatleri savundukları davanın üzerine çekmeyi, oluşturdukları tehdişle, toplumun direnme gücünü kırarak kendi davalarına karşı olumsuz duyarlılıkları ortadan kaldırmayı ve kitleleri itaate zorlamayı, kısmi güç ve otorite sağladıkları toplumda kendilerine taraftar katılımı ve kitle desteği sağlamayı amaçlıyor.

20 Mart 1995'te Tokyo Metrosuna Aum Shinrikyo tarikati tarafından düzenlenen sarin gazı saldırısı (Resim 2), 18 Şubat 2003'te Daegu Metrosu'nda (Seul) Kim Dae-han tarafından düzenlenen ve kitleleri hedef alan kundaklama (Resim 3), 11 Eylül Terör olaylarının uzantısı olarak 11 Mart 2004'te Madrid'de tren garına yapılan bombalı saldırı ve 7 Temmuz 2005 tarihinde Londra Metrosu'na yapılan bombalı saldırı metroların kitlesel terör olayları için açık bir hedef olduğunu göz önüne serdi.

METRO GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASI

Suç politikasının bir temel problemi, suçluluktan korunma denemesidir. Bu gayret açıkça iki temel kabulden hareket eder: Bir kere, her toplumda suçlulukta kaçınılmaz bir kısmın olduğu farz edilir, onun ihlalleri azaltılabilir; ikincisi ise, suçluluğun belirli görünüş şekillerinin azaltılması veya hatta tamamen önlenmesi mümkündür. Hemen hemen suçluluğu açıklayan bütün teorilerin de farz ettiği, suçsuz bir toplumun olmasının hayâl olduğundan hareket edilir (Demirbaş, 2001). Suçun kontrolü, genel sosyal kontrolün bir kısmıdır. Suçun kontrolü, toplum içinde kişilerin güvenliğini garanti ederek, suçların işlenmesini organları vasıtası ile engellemeyi ve önlemeyi amaçlayan yapılar ve merciler ile meşgul olur.

Suçun önlenmesi onun amaç yönüne göre, hem özel, hem de genel önleme olarak anlaşılabilir. Özel önleme esnasında, tek tek herkesi her şeyden önce

Resim 1- Moskova Metrosu'nda sıradan bir işgünü Kaynak: www.englishrussia.com

faili, (başka) suçluluktan uzak tutma denir; genel önleme, grubun üyelenmesi, pozitif yada negatif önleme olarak anlaşılır. Burada, negatif genel önlemeden potansiyel failin korkutulması, pozitif genel önlemede ise, hukuka sadakatin muhafazası ve kuvvetlendirilmesi ile hukuk düzenine güven anlaşılır (Demirbaş, 2001).

Suç önleme yasama (kanunlar), yargı (içtihatlar), ve icra (polis ve infaz) ile sağlanmaya çalışılsa da, suçun oluşması muhtemel ve potansiyel mekânda öncelikle olası suçların tahmini daha sonra da onları önlemeye yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Metroda suça karşı güvenlik önlemleri iki boyutludur. Bunlardan ilki yolculara güvenlik hissi yaratacak ve suçun oluşması için fırsatların oluşmasını ortadan kaldıracak şekilde mimari açıdan kütlelerin tasarlanması, diğeri ise işletmecilik açısından güvenliğe yönelik tedbirlerin alınmasıdır.

Yeraltı binaları yapay mekânlardır. Bu yapaylık fizyolojiye yabancı bir çevre yarattığından tedirginlik yaratır ve bu tedirginlikten faydalanmak isteyen potansiyel eylemler için zemin hazırlar. Yaşanan fizyolojik rahatsızlık olumsuz psikolojik durumları tetiklerken güvenlik hissini yok eder. Bu nedenle bu tür mekânların kullanıcıyı psikolojik olarak yıpratması engellenmeli yolculara da güvenlik hissi tesis edilmelidir.

Güvenlik hissi yaratmanın yollarından ilki, yolcuların algısını güçlendirmek ve kütle hakkında genel bir zihin haritasının oluşmasını sağlamaktır. Kaybolma hissini kaldırılması önemli bir konudur. Bu nedenle öncelikle metro girişlerinin ve çıkışlarının tanımlı olması gerekmektedir, içine girilecek mekân hakkında genel bir fikir vermesi sağlanmalıdır (Carmody; Sterling, 1993). Giriş ve çıkışlar psikolojik olarak içerisi ve dışarıyı arasındaki bağlantıyı güçlendirmelidir (Bain, 1989). Giriş ve çıkışlar iyi bir şekilde aydınlatılmalı, ışık şiddetinde yumuşak geçişler sağlanmalıdır (Carmody; Sterling, 1993).

Mekânsal yerleşim açısından temel olarak bir hacimsellik hissi yaratmak önemlidir. Hacimsellik bir mekânı sadece büyük ve geniş yapmak anlamına gelmemektedir. Hacimsellik geniş ve ferah mekanlar kadar sirkülasyonu kolaylaştırıcı düzenlemeler, serbest hareket olanakları, monotonluğun yok edilmesi, işlevli işaretleme sistemi, havalandırma ve monoton mekânda farklı mimari elemanların kullanılması ile gerçek bir nitelik kazanır.

Işıklandırma mümkün mertebe doğal ışıkla sağlanmalı; mümkün olmadığı durumlarda ise yapay ışığın doğal ışığa yakın nitelikte olmasına çalışılmalıdır.

Suçun oluşabileceği uzun ve sıkıcı koridorlardan kaçınılmalı, koridorun sonunda ne olduğu

Resim 2- Tokyo Metrosu'na sarin gazı saldırısı, 1995 Kaynak: Associated Press

hissettirilmeli, koridor kadar sonu da iyi aydınlatılmalıdır. Mekânda bulunan kör noktalar ve izole alanlar engellenmeli, köşe dönüşleri tuzaktan uzak olmalıdır. Genel anlamda metronun yatay sirkülasyon elemanları labirent özelliğinden uzak ve ayırt edici özellikleri nedeni ile hatırlanır olması sağlanmalıdır.

Suçun oluşmasının engellenemediği durumlarda, özellikle terör gibi kapsamlı eylemlerin yarattığı vahim sonuçların büyümemesi için yolcuların, vakanın olduğu mahali kolayca terk etmelerini sağlamak ve müdahalenin kolaylaştırılmasını sağlamak için tedbirler alınmalı; bu tedbirler kütle tasarımına yansıtılmalıdır. Yeraltı mekânları genel olarak dikey bir organizasyon gösterdiğinden dolayı çıkış yavaşdır. Metro mekânlarında çoğu yangın ve terör gibi olaylarda oluşan kayıpların büyük bir bölümü, eylemin sonunda oluşan kargaşa ve dolayısı ile kargaşa nedeni ile ortaya çıkan sirkülasyon bozukluklarından kaynaklanmaktadır (Pike, 2005). Bu nedenle bu tür durumlarda devreye girecek etkin ve yolcuları olay mahalinden uzaklaşmasını yönlendiren veya izole eden bir uyarı sisteminin bulunması şarttır.

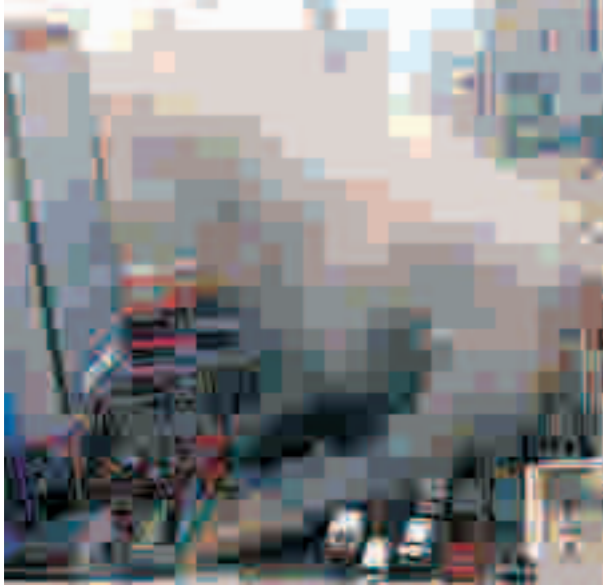
Metro güvenliği için başka bir boyutta metro üzerinde "otoritenin kaybolduğu hissi yaratan" vandalizmin engellenmesidir. Temiz ve kontrollü bir çevrenin varlığı, metro işletmesine güveni sağlar. Bu nedenle bu tür mekânlarda dirençli malzeme

kullanımı önemlidir.

Metro güvenliğinin diğer bir boyutu ise işletme açısından alınacak önlemlerdir. Britanya Suç İşleme Araştırması'na göre yolcuların, bekleme ortamlarında, aracın içinde olduklarından daha çok tehlikeye açık oldukları belirlenmiştir (İngiltere İçişleri Bakanlığı, 2003). Bu nedenle, beklemeye yönelik platformların daha güvenli olması, ışıklandırılması ve kısaltılmış bekleme sürelerinin yaratılması gerekmektedir. Uzun bekleme süresi potansiyel suçluların hedef belirlemesi ve ona dönük plan yapmasını kolaylaştırır. Platformlarda bekleme süresinin artması yoğunluk olmasına sebep olurken, suçluların teşhisini ve olası vakalardan sonra yakalanmalarını güçleştirir

Suçun önlenmesine yönelik kapalı devre kameralarının kameralarının hem mekân içinde hem de araç içinde bulunması caydırıcılık açısından önemlidir. Sistemin diğer bir avantajı da suçun tekrar oluşmaması için failerin tespitine yardımcı olmasıdır. Sürekli izlenme ve kayıt alınma hissi yolcular için rahatsız edici olsa da, aynı hissini potansiyel suçlular üzerinde de yaratılması faydalıdır.

Diğer bir güvenlik önlemi yardım noktalarının bulunmasıdır. Böylelikle yolcunun kendini yalnız hissetmesinin önüne geçilir. Güvenlik amacı ile birilerinin orada bulunması bir rahatlık hissi

Resim 3- Deagu Metro su yangını, 2003 Kaynak: Associated Press

yarattığı kadar caydırıcıdır. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu metro ve benzeri yerüstü ve yeraltı toplu taşıma araçlarında can ve mal güvenliğinin ve seyahat özgürlüğünün sağlanması için polisi yetkilendirirken, ülkemizde metroya yönelik ihtisaslaşmış New York'taki Transit Police gibi bir kolluk kuvveti bulunmamaktadır. Bu nedenle, ulaşım alanındaki dünya ve ülkemizdeki gelişmeler dikkate alınarak her geçen yıl şebeke ve uzunluk ağı genişleyecek metro sistemleri için metro sistemini bilen, yangın, terör eylemi veya afet ve kazalarda önleyici, düzenleyici, koruyucu işlevleri veya ilkyardım hizmetlerini yerine getirecek eğitim ve donanıma sahip ihtisas birimi olarak "Metro Polisi" uygulamasına geçilmelidir (EGM, 2007). Suçluların hedef tayinini zorlaştırmak ve tedirginlik yaratmak amacı ile üniformalı olduğu kadar sivil ekiplere de ağırlık verilmelidir.

Suçun mekânsal fırsatlar aradığı günümüzde, metrolarda suçun önlenmesine yönelik ihtisas komisyonları aracılığı ile olası suç senaryolarına karşı eylem planları hazırlanmalı, mimari ve işletmeye yönelik tedbirler alınmalı ve düzenli olarak değişen koşullar altında gözden geçirilmelidir. Metro ve metro yapıları yüksek yatırım bütçeleri gerektirmektedir. Yapı bir kere ortaya çıktıktan sonra mekânsal kısıtlardan dolayı gerekli değişiklikleri yapmak zor ve maliyetlidir. Bu nedenle ülkemiz gibi metro ile yeni tanışan kentlerimizde anılan tedbirler, daha tasarım aşamasında alınmalıdır. Bu nedenle, metro inşaa kararı alan belediyelerin metronun ve istasyonlarının bir kamu alanı olması nedeni ile uzmanların fikirlerini sunabileceği katılımcı bir tasarım anlayışına olanak vermesi gerekmektedir. Üniversitelerin mimarlık bölümlerinde metro ve yeraltı mimarisine yönelik proje çalışmaları yapılmalı; özendirilmeli, bu konuda ihtisaslaşmak için olanaklar sağlanmalıdır.

Sonuç olarak kent içi ulaşımın vazgeçilmez bir unsuru olarak metro zaman içinde ülkemizde de büyüyecektir. Yoğun bir kamu alanı ve kısmen yeraltında olması vasfından dolayı ihtisaslaşmış bir tasarım yaklaşımına ihtiyaç duymaktadır. Bu tasarım yaklaşımı fonksiyonel gereklilikleri tatmin ettiği kadar, suçu önleyici, yolcuların fizyolojik, psikolojik ve güvenlik gereksinimlerini de sağlamalıdır. Bu, güvenli ve konforlu bir yolculuk sağladığı kadar, seyahat özgürlüğü açısından kamu faydası sağlamaktadır.

Dünya deneyiminden yola çıkarak, metropoller terör örgütlerine sağladığı avantajlardan dolayı temel hedeflerden biri haline gelmiştir. Metropollerdeki ulaşım sistemleri ve özellikle

KAYNAKLAR:

- Bain, B.A. (1989). The Entry Experience: Preferences of the Mobility Impaired. Environmental Design Research Association Conf; EDRA 20.
- Bennett, D. (2004). *Metro: The Story of the Underground Railway*. London: Octopus Publishing Group Ltd.
- Bratton, J (1997). Polis Müdürleri İçin Yüksek Beklentiler Suçta Azalmaya Nasıl Yol Açabilir?, Criminal Justice Executive Forum, Mayıs 1997.
- Candemir, E. (2002). Suç Haritaları Metodu. *Akademik Bakış*, 2002:18.
- Carmody, J., Sterling, R. (1993). *Underground Space Design*. NY: Van Nostrand Reinhold.
- Demirbaş, T. (2001). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin.
- Durmisevic, S. (1999). The Future of the Underground Space. *Cities*. 16(4).
- EGM. (2007). www.egm.gov.tr (12.05.2006)
- EGO. (2007). www.ego.gov.tr (21.04.2007).
- Güneş, S. (2007). The Influence Of Design Considerations Of Metro Stations In The Context Of City Identity: The Case Of Ankaray And Ankara Metro, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- IETT. (2007). www.iETT.gov.tr. (12.05.2007).
- İngiltere İçişleri Bakanlığı. (2003). İngiltere ve Galler'de Suç olayları 2002/03.
- Lesser, W. (1987). *The Life Below the Ground: A Study of the Subterranean in Literature and History*. Boston: Faber and Faber.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper
- Maslow, A. (1968) *Toward a Psychology of Being*. 2 ed. New Jersey: Van Nostrand Reinhold.
- Pike, D. (2005). *Subterranean Cities, The World Beneath Paris and London, 1800-1945*, New York: Cornell University Press.
- Rohde, M (2007). Metro Arts and Architecture. <http://www.mic-ro.com/metro/metroart.html> (12.5 2007).
- WABC (2005). NYPD: iPods Responsible For Rise In Subway Crime, 5 Temmuz 2005.

GRAFFİTİ: KENTSEL SUÇ MU SANAT MI?

Serkan Güneş, Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak. Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü

GİRİŞ

Graffiti kavramının bir suç mu yoksa bir sanat mı olduğu, kavramın kent mekânlarında "görünür" olduğu zamandan itibaren tartışılan bir konudur. Bu yazı, konu hakkında bir kesin hüküm vermek yerine graffitin üzerindeki tartışmaları sunmak ve nihai değerlendirmeyi okuyucuya bırakmak niyetindedir.

Graffiti, içerik açısından çok geniş bir kültürü bünyesinde barındırır. Daha da doğrusu felsefi görünür olandan daha da derinlerdedir; görünür olan, arka planda olanın dışı vurulmuş halidir. Doğal olarak, bu yazı sağlıklı bir değerlendirme imkânı yaratılmak için anılan felsefeyi okuyucuya sunmayı bir borç bilmektedir. Bu nedenle graffitiyi anlamak için içinde yeşerdiği hip-hop kültürünü etrafıca ele almamız gerekmektedir.

SİSTEMİN DIŞINDA OLMAK

Hip-hop kültürünün alt başlıklarından biri olan graffiti, antik çağlara kadar uzanan bir eylem olmasına karşın, toplumsal "görünür" bir olgu haline gelmesi 1970'lerden sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde, özellikle New York'un dış mahallelerinde ve arka sokaklarında başladı. Genel olarak beslendiği felsefe hip-hop kültürüdür. Çoğu kişi için hip-hop bir müzik türü olarak algılsa da sanıldığı gibi tersine bir müzik türü değil, genel anlamda bir kültürün ve yaşam tarzının genel adıdır. Hip-hop tarzı müzik, bu kültürün ifade araçlarından sadece birisidir. Hip-hop kültürünün ortaya çıkmasında özellikle Bronx ve Queens gibi dış mahallelerde uygulamaya konulan sosyal konut projelerinin etkisi büyüktür. Devasa konut alanlarında yaşamak bu bölgede oturanlarda zamanla hızlı bir

kimlik kaybı ve tecrit hissi yarattı. Hüküm süren kronik yoksulluk ve işsizlik şiddeti, uyuşturucu kullanımını ve bölgeye hâkimiyete yönelik çete savaşlarını da beraberinde getirdi. Sosyal yaşamda varlığını sürdüren fiziksel şiddet, ırk ayrımı ve Vietnam Savaşı sonrası travmalara tepki olarak bir ifade aracı olarak hip-hop kültürünün doğmasına sebep oldu (George, 1994; Legendre, 1989). Hip-hop kültürünün oluşmasında ve yayılmasında fiziki şiddete karşı düzenlenen sokak partileri büyük rol oynadı. 1973 yılında hip-hop müziğinin öncülerinden olan DJ Cool Herc, bu partilerde çaldığı şarkıların enstrümantal aralarını uzatmak için aynı albümü iki pikaptan çalmaya başladı. Cool Herc'in bu uygulaması, diğer öncülerden olan Grandmaster Flash ve Afrika Bambaata tarafından geliştirildi ve hip-hop'un müziksel yapısı oluştu (Resim 1). Sonraki yıllarda, dinleyicileri çalınan müzikle dansa davet eden parti sunucuları yani MC'ler, rap yaparak mikrofonda yeteneklerini göstermeye, DJ'leri geri planda bırakmaya başlayınca hip-hop bugünkü haline büründü. Tema olarak barış, birlik, sevgi ve eğlenceyi ele alan sözel ifadeler 90'larda hip-hop'un alt bileşenlerinden biri olan Mcing'den türeyen rap ile beraber sert bir boyut aldı ve sözlerin tamamına yakını varoşlarda yaşayan siyah nüfusun çektiği sıkıntılar ve şiddeti ele alırken bir taraftan da daha çok seks, para, silah, hayatın güzelliklerini içeriyordu (Ferrell, 1995). Zaman içinde müziğin özünde olan karşılıklı atışma ve ağız dalaşı beraberinde kavgaları getirdi. Bu sataşmalar daha çok doğu (New York) ve batıdaki (Los Angeles) gruplar arasında şiddetlenerek atışmalar ile kalmayıp cinayetler ile sonuçlanmaya başladı. Karanlık günleri kısa zamanda atlatan akım, yıllar içinde gelişme için uygun olanaklar bulup kendine has sektörleri olan büyük bir pazar haline

Resim 1- Hip-hop öncülerinden Afrika Bambaata, 1981

geldi. Eskiden ticari amaç gütmeyen ve daha çok saygı görmeyi amaçlayan performanslar kısa sürede prodüktörlerin ilgisini çekti. 90'lara geldiğinde hip-hop büyük bir patlama yaşadı ve Amerikan sinema ve müzik endüstrisinin vazgeçilmez unsurlarından biri oldu.

1998 yılına geldiğinde Detroit'li beyaz rapçi Marshall Mathers (Eminem) yeteneği ile siyah rapçilerin saygısını kazanırken, rap müziğinin en popüler ve tüm zamanlar en çok albüm satan rapçisi oldu (Resim 2). Eminem'in hip-hop kültürünün tüm dünya toplumu arasında yayılmasında ciddi bir etkisi vardır. Çünkü bir beyaz olarak "siyah egemen" bir alanda Amerikan değerlerini acımasızca eleştirip dalga geçerken aynı zamanda sistem dışında kalmanın etnik bir köken ile sınırlandırılmayacağı mesajı veriyordu. Bugün dev holdinglerin, ünlü markaların hepsi hip-hop'un popüleritesinden kazanç sağlıyor. Şirketler, marka imajlarını değiştirip multikültürel pazarlama departmanları kurarak genç kuşağın dilinden konuşmaya, 'street cred' yani sokak itibarı elde etmeye çalışıyorlar (Ercan, 2004).

GRAFFİTİ

Mcing, Djing, B-boying ve graffiti bugün kendine has yaşam ve giyim tarzı olan ve sektörleşen hip-hop'un ana kollarını oluşturur. Yazıya konu olan graffitinin bir fenomen haline dönüşmesi yine hip-hop'un ortaya çıktığı 1970'lere denk gelir. Önceleri politik

mesajların verilmesinde ve çetelerin bölgelerini belirlemede bir araç olan graffiti giderek bireyselleşti. Hip-hop müzisyenleri gibi kalabalık içinde kendini ortaya çıkarmak ve kendini duyurma niyetinde olan yazarlar (writers) kentin uygun gördükleri yerlerine imzalarını attı. İlk başta kendilerine buldukları lakaplarla (Taki 183, Cool Earl, vb.) kenti "bombalayan" bu yazarlar giderek bir merak konusu olarak medyanın ilgisini çekti (Resim 3). Bu ilgi yazarların sayısını arttırmakla beraber yazarlar arasında rekabetin oluşması sağladı. Rekabet sonucu ön plana çıkmak isteyen yazarlar eserlerinde giderek daha fazla renk ve değişik yazı tarzları kullanmaya başlayınca ortaya yeni tarzlar çıkmaya başladı (Castleman, 1982).

Yazılar azalırken daha fazla grafik öğelerinin kullanılması ile beraber graffiti basit bir duvar yazısından bugün bilinen haline döndü (Resim 4).

Tarz üzerine yoğunlaşan rekabet ve farklılık yaratma isteği bilinir, görünür olma amacı ile birleşince New York'un sadece dış mahalleleri değil, kentin tümü graffiti ile doldu. Bu durum graffitinin bir problem olarak algılanmasına yol açtı ve zamanla "otorite" ile graffiti yazarları arasında bir mücadeleye dönüştü (Castleman, 1982). Konu yetkililer açısından ele alındığında graffiti vandalizmdi. Daha da önemlisi, otoritenin kent üzerinde kontrolü kaybettiğine yönelik bir işaretti. Yasalar karşısında bir suç olan graffiti aynı zamanda diğer suçlar için zemin hazırlarken aynı zamanda metro gibi sistemlerde uygulanması tehlike yaratıyordu. Zamanın New York belediye başkanı Edward Koch önderliğinde başlayan anti-graffiti hareketi ilk başta bir toplum bilinci yaratmak daha sonra ise kimyasal maddelerle mevcut uygulamaları temizlemeyi amaçlıyordu. Temizlemenin maliyetinin giderek artması belediyenin başka tedbirler almasına yol açtı (Castleman, 1982). Sprey boya satışlarına bir denetleme getirilirken aynı zamanda mücadele için emniyet teşkilatı özel birimler kurdu (Luna 1997).

Seksenli yılların sonuna doğru etkin mücadele meyvelerini verirken graffiti popülerliğini yitirmeye başladı. Ancak, bu sefer de "New York'un köklerinden gelen saf bir sanat" olarak sanat çevrelerinin ilgisini çekti. Eskiden saygı kazanmak için yapılan graffiti giderek sanat galerilerinde boy göstermeye başlarken, eserler bir sanat eseri olarak ticarileşti (Hager, 1982). Sanat camiasının giderek ilgisini çeken graffitiye iş dünyası ilgisiz kalmadı. Çoğu firma satış stratejilerine graffitinin ve genel anlamda hip-hop gibi felsefesini katarak, bu yaşam tarzını ürünlerine yansıtmaya çalıştı. Sonuç olarak, otoriteye karşı duruş ve toplumdaki sıkıntılara vurgu üzerine kurgulanan taban hareketi graffiti, günümüzde alınıp satılan bir sanat ve kapitalist sistemin mal ve hizmetlerin sunmada sıklıkla başvurduğu bir pazarlama aracı haline döndü (Resim 5)

TÜRKİYE VE GRAFFİTİ

Başkenti New York olan hip-hop kültürünün ve graffitinin küreselleşmesinde internetin, medyanın ve ticarileşmesinin etkisi büyüktür. Bugün kendini sistemin dışında hisseden herkesin bir ifade aracı olarak coğrafi kısıtlamalardan bağımsız bu kültürü benimsemesi için her türlü olanak mevcuttur. Daha da ötesi, talep olmasa bile medya ve ticari sistem tarafından sunulmaktadır. Türkiye bu kültür ile 90'ların sonuna doğru tanışmış, bu tanışlıkta yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının etkisi büyük olmuştur.

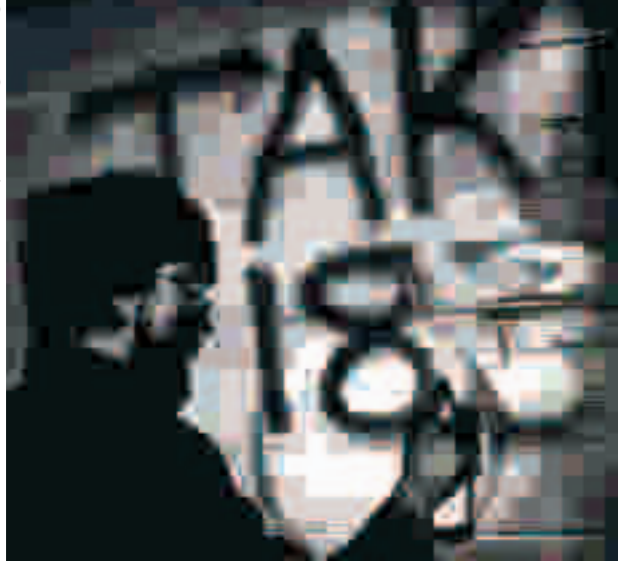
Hip-hop'un Amerika'da yeşerdiği 70'ler Türkiye'nin siyasetinde ve ekonomisinde istikrarsızlığın egemen olduğu yıllar olmuştur. Özellikle 1970'lerin sonlarına doğru, siyasi kutuplaşmaların ve terör olaylarının had safhaya varması ekonomik ve sosyal gelişmeleri de derinden etkilemiştir. Politik mücadelenin bir ifade aracı olarak duvar yazıları bu dönemde ideolojinin kitlelere duyurulmasında sıklıkla başvurulan bir yöntem haline gelmiştir. Yapılan askeri müdahaleden sonraki dönemlerde de apolitik duvar yazıları bile bu dönemin hassasiyeti nedeniyle ilgi görmemiştir. 70'li yıllarda hip-hop'un da Türkiye'de ilgi gördüğü söylenemez. Onun yerine yine hip-hop'la benzer söylemler üzerine kurulu arabesk kültürü ortaya çıkmıştır. Köyden kente göçün etkisi altında gecekonuda yaşayan halkın ezilmişliği, aşkları, feodal yapının kurbanlarını ifade eden bir protest müzik doğmuştur. 80'li yıllarda altın dönemini yaşayan arabesk zaman içinde protest yapısını kaybetmiş, çoğu sanatçının "çilesi olgunlaşmış", giderek fantezi veya taverna gibi "soft arabesk" tarza yönelmişlerdir. Ancak, bu kültür içinde hafif mizah barındıran ama yine dert yüklü, sevda kokulu bir duvar yazısı tarzı miras bırakmıştır. Bu tarz ülkenin popüler kültüründe yer etmiş, daha çok kamyon ve dolmuş yazıları olarak anılır olmuştur.

Resim 2- Tüm zamanların en yüksek albüm satışını yakalayan rapçi Marshall Mathers (Eminem)

Hip-hop kültürünün ülkede gelişmesinde daha çok Almanya'da yaşayan gurbetçi yeni nesillerin etkisi büyüktür. 90'lı yılların ortasında Almanya'da yaşayan Türklerin sorunlarına eğilen, tema olarak ırkçılığı ve ezilmişliği irdeleyen gruplar teker teker Türk dinleyicisi ile tanıştı. Cartel grubu ile başlayan akım daha sonra sadık bir dinleyici grubu oluşturarak yeni Türk sanatçıların ve grupların oluşmasında ön ayak oldu.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, 90'ların sonunda bir hareketlenme yaşansa da Türkiye'de Batı'dakine benzer bir graffiti kültürünün ve tarzının oluştuğu söylenemez. Türkiye'deki duvar yazıları genelde yazarın ruhsal durumunu yansıtırken fikir beyan etmeye ve kendini tanıtmaya yöneliktir. Kalite yerine sayıca fazla üretmek temel motivasyon olmuştur. Kimi duvar yazıları yazarın gerçek ismini yansıtırken (Hasan, Tolga vb.) kimisi de yazarın öykülediği öz benliğini yansıtır (Hırçın Kral, Gecelerin Yargıcı, Tosun vb.). İç göçün etkisi, büyük şehirlerde kendisini göstererek kökenleri vurgular şeklindedir (Bayburtlu Ercan vb. Havası sert, insanı mert...Erzurum: Dadaş). Takım taraftarlığı duvar yazılarında sıklıkla vurgulanan başka bir temadır (Galatasaray, Fenerbahçe, BJK, Ultraaslanlar, Ankaragücü Pegasus vb.). Kararsız seçmene yönelik siyasi parti propagandaları kadar, güncel konjunktür de duvarlarda yer bulmaktadır (Barzani'ye Ölüm, Kahrolsun Emperyalizm, Dünya Türk Olsun, vb.). Sosyal hayata eleştiri (Nuri Alço) (Resim 6), ile platonik ve karşılıksız aşklar, yaşama karşı duyulan yenilgi ve kabullenme hissi en yoğun işlenen temalardır (Uzaktan sevdim, bilmeyeceksin!, Sevdik te ne oldu, Efes zengin oldu, Hoşçakal yarın, Sarışın olsun 5 yıl sonra olsun, Yaralı kartal, Düşenin dostu olmaz, vb) (Resim 7).

Resim 3- New York'un en tanınmış tagger'ı Taki183

Resim 4- Güncel graffiti'den bir örnek Kaynak: www.msxllabs.org, 2007

Büyük kentlerde sıklıkla karşılaşmaya başlayan başka bir graffiti yaklaşımı ise sprej boya yerine kalın kalemlerle göreceli olarak daha düz yüzeylere (metro duvarları, telefon kulübeleri vb.) tag (biçim imi) yazmak ve yapışkan etiketler kullanmaktır. Çoğu graffiti ise nicelik olarak üretkenliğe imkân veren ve kolay olan şablonlarla yapılmaktadır.

SUÇ MU? SANAT MI?

Böyle bir fiilin suç olarak kabul edilip edilmemesi tartışmasından önce suç kavramını ele almamız faydalı olacaktır. Suç kavramı sosyalleşmenin bir ürünüdür. Sosyalleşmede ilk başta gelen araç, cezalandırma ve ödüllendirilmedir. İlk başlarda dini esaslara dayanan suç, daha sonraları laikleşmiş ve rasyonelleşmiştir. Rasyonelleşme ile devlet, tek bir yetkinin sahibi olarak suçları belirlemek ve ceza vermek hakkını elinde tutmaya başlamıştır (Dönmezer, 1994).

Peki, suç nedir? Suç konusunda farklı tanımlamalar olmakla beraber, hepsindeki ortak nokta, içeriğinde toplum kavramını içermesidir. Suç, toplum halinde

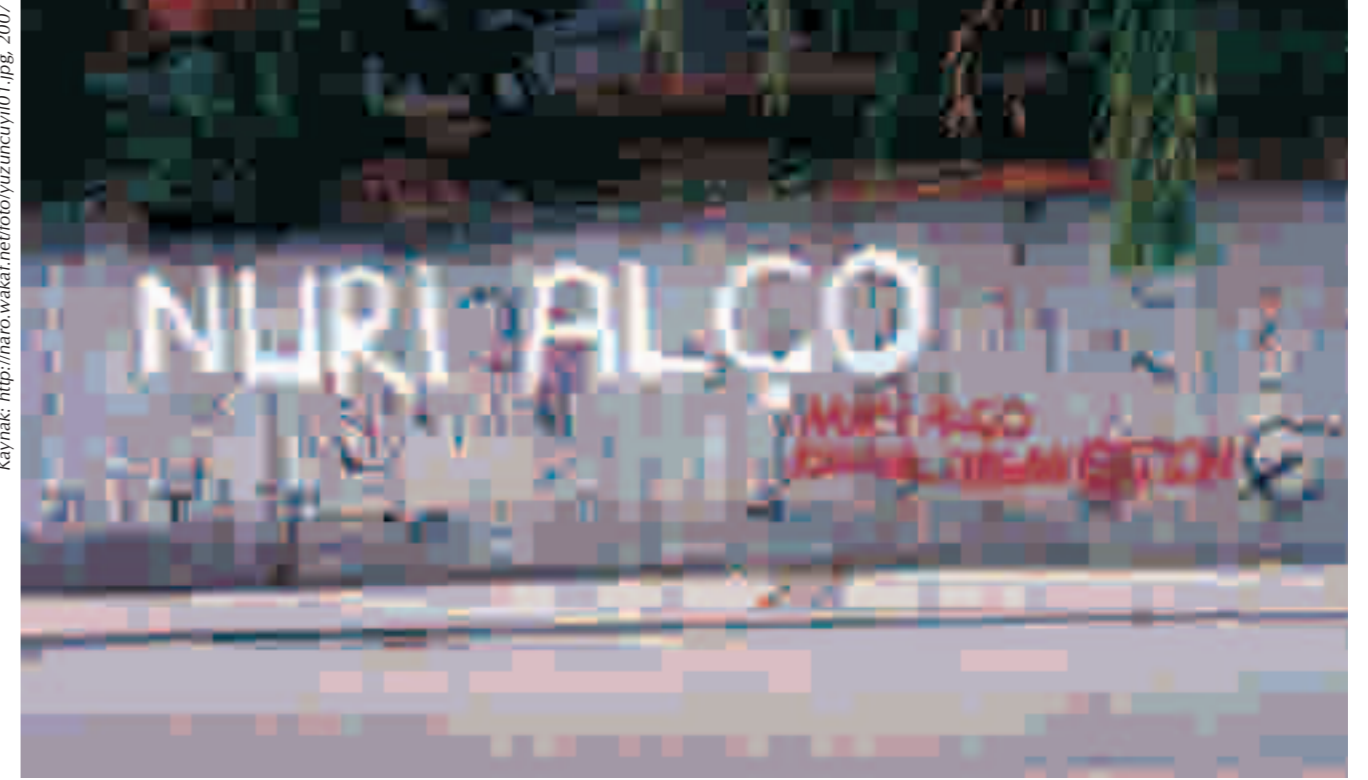
yaşama şartlarına yönelmiş her türlü saldırı olmakla beraber, diğer bir tanıma göre suç, kişinin kendini mensubu saydığı grupta varlığı toplum dayanışması ile çelişki gösteren fiildir (Thomas, Znaniecky, 1957). Başka bir tanımda ise suç, toplumda yürürlükte olan sosyal normlardan bir sapma (déviation) veya sapıcı eylemlerdir (conduite déviante) (Kaplan, 1970). Gerçekte ceza hukukunda suç tariflerinde esas teşkil eden husus, fiilin suç olması için kanun koyucu tarafından cezalandırılmış bulunmasıdır

Graffiti konusunu ele aldığımızda bu eylem mala zarar verme başlığı altında ele alınmıştır. 765 sayılı eski TCK'da 'nas-ı ızzar' adıyla düzenlenmiş olan suç, 5237 sayılı yeni TCK'da 'mala zarar verme' adıyla 151., 152. ve 153. maddelerde düzenlenmiştir. Eski ceza kanunu ile yeni ceza kanunu arasında mala zarar vermek suçunun temel biçiminin, yani basit halinin gerçekleşmesi bakımından esas itibarıyla belirgin bir farklılık bulunmamaktadır (Ülkü, 2005).

Örnek vermek gerekirse eski TCK'nda Madde 516/1 kapsamında "Bir kimse her ne şekilde olursa olsun diğer bir kimsenin taşınır veya taşınmaz malını yıkar veya yok eder veya bozar ya da bunlara zarar verirse zarar görenin şikâyeti üzerine bir yıldan üç yıla kadar hapis ve bin liradan üç bin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır." hükmü yer alırken yeni TCK bu eylemi 151/1. maddede "Başkasının taşınır veya taşınmaz malını kısmen veya tamamen yıkan, tahrip eden, yok eden, bozan, kullanılamaz hâle getiren veya kirleten kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, dört aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır." şeklinde ele almıştır. Başkasının malvarlığına dâhil bulunan taşınır veya taşınmaz malın herhangi bir şekilde kirletilmesi mala

Resim 5- The Coca Cola Company/ Sprite tarafından Hip-hop'un bir araç olarak kullanılması

Resim 6- Ankara Yüzüncü Yıl Mahallesi'nden bir duvar yazısı. 80'lerin ünlü oyuncusu Nuri Alço'nun oynadığı karakterler üzerinden toplumdaki yozlaşmaya tepki

zarar verme suçunu oluşturur. Yeni TCK'nın 151/1 hükmü şikâyet esası getirirken aynı kanunun 152. maddesi mala zarar vermenin nitelikli hallerini belirler. Kanunun 152/1 bendinde eylemin "a) Kamu kurum ve kuruluşlarına ait, kamu hizmetine tahsis edilmiş veya kamunun yararlanmasına ayrılmış yer, bina, tesis veya diğer eşya hakkında," yapılması ağırlaştırıcı bir neden olarak belirlenmiştir (Ülkü,2005). Mala zarar verme suçunda korunan hukuki yarar kişilerin mülkiyet hakkıdır (Öztürk,2001). Çünkü failin hareketi mağdurun malvarlığında bulunan taşınır ve taşınmaz malları zarara uğratma amacına yönelmektedir.

Dolayısı ile ülkemizde graffiti eğer taşınır veya taşınmaz malı kirletme olarak yorumlanırsa bir suçtur. Zira yeni TCK ile beraber örnek teşkil edecek davalar bulunmaktadır. Ancak, asıl tartışılması gereken graffitinin bir mala karşı zarar yaratan bir kirletme mi, yoksa ona değer katan bir güzelleştirme eylemi mi olduğudur. Bu mesele zaten bu kavramın ortaya çıktığından beri süren bir tartışma ve karşılıklı mücadelenin özünü oluşturur.

Görülen o ki, kimileri için sanat olan graffiti, kimilerine göre vandalizme kaçan bir kirletme eylemi. Gerçek olan tek şey graffitinin dünya çapında ve ülkemizde yasadışı bir eylem olduğu. Yapılan eylem yasadışı olduğundan yazarlar deşifre olmuyor ve bu nedenle "yeraltında" kalmayı tercih ediyor.

Dünyada bu vandalizmin önüne geçmek, nitelikli eserlerin ortaya çıkmasını teşvik etmek için kamu kaynakları harcanarak yapılan uygulamalar mevcut. Ülkemizde böyle bir uygulama ilk defa 1998 yılında Güngören Belediyesi tarafından uygulandı. Uzun süre

"yeraltında" faaliyet gösteren GNG (Güngören) Klını belediyenin destekleri ile Ali Rıza Gürcan Caddesi'ndeki 400 metrelik bir duvarı "renklendirmek" için görevlendirildi (Durukan,2006).

SONUÇ YERİNE

Dönmezer suçun diğer esaslı bir vasfı olarak göreceli olmasına atıfta bulunmaktadır (nisbiliğidir). Suçu oluşturan fiillerin zaman ve ortama göre değiştiğini belirtir. Bugün ağır suç sayılan eylemlerin geçmişte bazen hatta vatanseverliğe âlâmet olduğuna işaret eder. Bugün suç sayılmayan bazı fiillerde geçmişte en ahlâk dışı hareketler olarak sayılmakta olduğuna vurgu yapar. Bu nedenle güncelde yasadışı olanın yeni toplumsal kabullerle gelecekte yasal olmasının mümkün olduğunu hatırlatır. Elbette tersi de mümkündür.

Ancak bir eylemin yasal olması onun genel olarak, kamu sağlığını, güvenliğini ve tabii kaynakları korumak, iş ve ticaret alanında uygunsuz ve hileli uygulamaları önlemek, devlet gelirlerini korumak maksatları ile çatışmamasını gerektirir. Graffitinin yasal olarak kabullenilmesi için ise öncelikle yoğun bir şekilde toplumsal kabul görmesi ve kamu faydasına hizmet etmesi gerekmektedir. Niteliksiz bir şekilde bolca üretilen, estetikten yoksun sadece öz benliği tatmin amaçlı graffitinin bu haliyle günümüzde ve gelecekte bir kabul görme ihtimali düşüktür.

Graffitinin internetin yaygınlaşması ve sanat ve ticari sektörü ilgisi nedeni ile kent duvarlarından uzaklaşacağı veya kamu olanakları kullanılarak kontrollü bir şekilde üretileceği (Resim 8), ticari bir meta haline dönüşmesi mümkün gözüküyor. Ancak

KENTE KARŞI SUÇ

Ruşen Keleş, Prof. Dr., K.K.T.C., Doğu Akdeniz Üniversitesi

Resim 7- "Seni Çok Seviyorum Pikaçu", BS

Resim 8- Pendik Lisesinde bir graffiti uygulaması

KAYNAKÇA

Brewer, Devon. D., (1992), "Hip Hop Graffiti Writers' Evaluation of Strategies to Control Illegal Graffiti." Human Organisation, 2:188-189.

Castleman, Craig, (1982), Getting Up: Subway Graffiti in New York, New York: The Massachusetts Institute of Technology.

Dönmezer, Sulhi, (1994), Kriminoloji, 8.Bası, İstanbul: Beta.

Durukan, Yaşar, (2006), Kamu Yararına Graffiti, Zaman

Gazetesi, 2006/218.

Ercan, Özgür, (2006), HipHop'u Sadece Bir Müzik Türümü Sanıyorsunuz ?, Hürriyet Gazetesi, 08.05.2004.

Ferrell, Jeff, (1995), "Urban Graffiti - Crime, Control, Resistance", Youth and Society, 27 : 73-92.

George, Nelson, (1994 9, Buppies, B-Boys, Baps and Bohos, New York:Harper Collins.

Hager, Steven, (1982), Hip Hop: The Illustrated History of Breakdancing, Rap Music & Graffiti, New York, St. Martin's Press.

Kaplan, John, (1970), Marijuana: The New Prohibition, New York

Legendre, Caroline, (1989), "Street Delirium", Psychologie Medicale, 21:727-731.

Luna, Jeremiah, (1997), "Eradicating the Stain: Graffiti and Advertising in Our Public Spaces", Art Crimes 1997:1.

Öztürk, Bahri, (2001), Ceza Hukuku, Genel Hükümler ve Özel Hükümler-Temel Bilgiler, Ankara.

Thomas W, I. , Znaniesty F. W., (1957) The Polish Peasant in Europe and America.

Ülkü, Muhammed Murat, (2005), 5237 Sayılı TCK. 151-153. Maddelerinde Yer Alan Mala Zarar Verme Suçları, Yeni Ceza Adalet Sistemi Semineri, Adalet Bakanlığı Eğitim Daire Başkanlığı, Ankara.

Türkçe Sözlük, "suç"u "yasalara aykırı davranış, cürüm" olarak tanımlıyor. Gerçekten, bir eylemin suç sayılabilmesi için, o eylemin yasalarda yasaklanmış eylemlerinden biri olması gerekir. Yaptırımı din ya da ahlak kurallarında bulunan eylemler dar anlamında suç kavramı içinde algılanamazlar. Her suçun bir işleyeni ve onun eyleminden zarar göreni vardır. Eylemin zarar verme amacına yönelik olması ve eylem ile doğurduğu sonuç arasında bir bağıntı bulunması suçun manevi ögesini oluşturur. Suç oluşturan eylem o suç işleyenin kastından ya da kusurlu davranışından doğabileceği gibi, ihmali sonucunda da ortaya çıkmış olabilir. Tüze bilimlerinde, ortada bir kusur bulunmasa bile, kimi eylemlerin sonuçlarından dolayı o eylemi yapanın sorumlu tutulmasına olanak veren sorumluluk türleri vardır. Kusursuz ya da nesnel sorumluluk ile anlatılmak istenen de budur.

Suç ve ceza tüzesinin en temel kurallarından biri, yasaya dayanmayan suç ve ceza olamayacağı ilkesidir. Bir başka deyişle, suç oluşturan her eylemin ve onun karşılığında verilebilecek cezanın ne olduğu mutlak olarak yasada gösterilmek zorundadır. Bu kural, kimi eylem ve davranışların keyfi olarak suç olarak nitelenmesini ve cezalandırılmasını önleyen temel tüze kurallarından biridir. Hangi eylemlerin suç oluşturduğu genel olarak Türk Ceza Yasası'nda yer almıştır. Buna ek olarak, çeşitli yasalarla farklı kesimlerde yapılan düzenlemelerde suç olarak tanımlanmış olan eylemler ve bunların karşılığında öngörölmüş cezalar vardır. İmar, Belediye, Kıyı, Tabiat ve Kültür Varlıkları, Orman, Ulusal Parklar, Boğaziçi, Çevre yasaları bu tür düzenlemelerin yer aldığı yasalara örnek olarak gösterilebilir.

Uzunca bir süredir, ülkemizde "kente karşı suç" kavramı sık sık kullanılır oldu. Bunda, hızlı kentleşmenin doğurduğu olumsuz sonuçların payı

elbette büyüktür. Kentleşmenin hızlı, çarpık ve sağlıksız olmasından kaynaklanan ve yeterince kentlileşmemiş olmanın büyüttüğü bozukluklar, nereden kaynaklanırsa kaynaklansın; bireylere, kurumlara ve yönetimlere atfedilebilecek sorumluluklar kasta, kusura ya da savsaklamaya dayansın dayanmasın, sonuç kentlerimizin kimliğini oluşturan kültür, doğa ve tarih öğelerinin tümüyle yitip gitmesi ya da değer yitirmesi doğrudur. Bu türlü değerleri korumak, onlara sahip çıkmak her kentin ve yurttaşın görevidir. Kenttaşlık ve yurttaşlık bilincinin gelişmesiyle birlikte bu görevin daha iyi yerine getirilebileceği kuşkusuzdur.

Birey, bir yandan kenttaş ve yurttaş olarak kentinin değerlerine sahip çıkma hakkını kullanırken, ne yazık ki, bir yandan da kentin tümüne ya da kenti oluşturan öğelerden kimilerine karşı suç sayılabilecek davranışlar içine girebilmektedir. İnsanların bencil yaratıklar olmaları, bireysel yararlarıyla toplum yararı arasındaki dengeyi sağlıklı bir biçimde kurmalarını zaman zaman güçleştirmektedir. Küreselleşen dünyada yerleşik değer yargılarının derinden sarsıntıya uğraması sonucunda kentleri korumak daha da güçleşmiştir. Kente karşı işlenen suçların sayısındaki artış ve niteliğindeki çeşitlenme, bu suçları işleyenlere karşı nasıl, ne zaman ve kimler tarafından davacı olunacağını iyi öğrenilmesini zorunlu kılmaktadır.

Geleneksel tüze kuralları, belli bir mala verilen zararın giderilmesi için dava açma hakkını zarar gören malın sahibine vermektedir. Zarar gören kent ya da onun bir bölümü olduğuna göre, bunlar adına davacı olmak, her şeyden önce sahiplik sorununun çözüme bağlanmasını gerektirir. Geniş anlamda, kentin sahibi o kentte yaşayanlar, kent yönetimine vergi verenler, kent yönetimini oylarıyla oluşturmuş olanlar ve ayakta tutanlardır. Dolayısıyla, dava

Sıhhiye Köprüsü Kavşağı, Ankara

İzinsiz yıkılan Ankara Havagazı Fabrikası

açma hakkı da onların olmalıdır. Onların yanı sıra, bir kentte yaşayanların kurmuş olduğu sivil örgütleri de kent adına davacı olabilecek aktörler arasında saymak gerekir. Bunlara ek olarak, temsili bir demokraside halkın özgür oyu ile seçilerek oluşturulmuş olan belediyeler de, kentlerimizi, kentlerimizin değerlerini emanet ettiğimiz kuruluşlar olduklarından, hem yönetim tüzesinden aldıkları düzenleme gücünün bir sonucu olarak, hem de halkı temsil eden yönetim basamağı olarak, kente karşı işlenen suçların izlenmesinde yetkilidirler.

Yeni Türk Ceza Yasası'nın 181-184. maddelerinde kente karşı suçlarla ilgili kimi düzenlemeler yer almasına karşın, bunların ülkemizde kente karşı suç konusundaki eksikliği giderecek nitelikte olmadığı açıktır. Bunlardan birinde daha çok imar kirlenmesine yol açanların kente karşı suç işledikleri yolunda bir düzenleme yer alıyor. Kent içinde yer alan sahipsiz mallara, bir kamu hizmetinin görülmesine ayrılmış mallara, ya da herkesin kullanımına bırakılmış olan, kent mobilyaları denilen malları da kapsayan, mallara karşı işlenen suç niteliğindeki eylemlerin izlenmesi ve dava konusu yapılması, kamusal kuruluşların doğrudan doğruya harekete geçmesini gerektirir. Bu türlü

Dikmen Vadisi, Ankara

mallara kamusal sorumluluk üstlenmiş olanların zarar vermeleri durumunda ise, savcılıkların gerekli işlemleri başlatmaları şarttır.

Kuşkusuz, kente karşı suçların büyük bir bölümü, belediye meclislerinin kabul ederek kesinleştirdiği imar planlarıyla ya da plan değişiklikleriyle olmaktadır. Dolayısıyla, siyasal bir organ olan belediye meclisinin topluca ya da çoğunlukla bir kentin geleceğine ilişkin olarak alacağı plan kararlarının kente karşı suç oluşturmaya olası her zaman vardır. Gelecek kuşakları kentin havasından, suyundan, toprağından, kültür ve mimarlık değerlerinden yoksun kılacak yanlış bir plan kararı nedeniyle belediye meclisinin siyasal takdir hakkı ceza yaptırımı ile karşılaştırılmaz. Bu tür kararlara karşı, yönetsel yargı yolu her zaman açıktır ve iptal kararlarıyla kimi yanlış uygulamalar önenebilir.

Ama açıkça görülmektedir ki, kente karşı suç kavramının somut bir anlam taşıyabilmesi, kente karşı suçun ya da kent suçlarının yasalarda açık bir biçimde tanımlanmasına bağlıdır. Bu yapılmadığı sürece, ilgili kuruluşların siyasal ve etik sorumluluklarının ötesine geçmeyecek sorumluluklar söz konusu olabilir. Kişiler yönünden ise, Yurttaşlar Yasasının komşuluk ilişkilerine ve haksız fiillere ilişkin kurallarına dayanmaktan başka çare yoktur.

KENTE KARŞI SUÇ-İMAR SUÇU

Ayşegül Mengi, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, SBF

Kente karşı suçun ne anlama geldiğini ve nasıl işlendiğini ortaya koyabilmek için önce kimi kavramlara açıklık getirmek yerinde olacaktır. Kent ve suç kavramları birlikte kullanıldığında her zaman aynı şeyleri ifade etmeyebilir. Örneğin, kentsel suç, kriminal anlamda, kent olarak bilinen mekânlarda işlenen suçları anlatır. Kentsel suçların başında kapkaç, gasp, tecavüz ve organize kimi suçlar gelir. Oysa kente karşı işlenen suçlardan kasıt, en genel anlamda kent olarak tanımlanan mekânlara ekonomik, sosyal, fiziksel ve kültürel yönlerden verilen zararlardır.

O halde kente karşı suç, kentin kent olmak nedeniyle sahip olduğu kimi özelliklerinin ve değerlerinin yok edilmesine, bu değerlere saldırılmasına yönelik eylemlerdir. Bu çerçevede balkonlara çamaşır asılmasını, yollara çöplerin atılmasını, yapıları birer beton yığına döndüren mimari anlayışını da, kentin estetik görünümünü bozduğu için kente karşı suç saymak gerekir. Burada zarara uğrayan yalnızca fiziksel mekân olarak kent değil, aynı zamanda kentlilerdir. Ancak, kentliler burada hem kente karşı suçun mağduru, hem de faili olabilmektedirler. Belki de fail olanlar kentliler değil, kentte yaşayanlardır. Çünkü kentte yaşamak her zaman kentli olmak anlamına gelmemektedir.

Bu noktada sözü edilmesi gereken bir diğer önemli kavram, kentli haklarıdır. Çünkü kente karşı suç eylemini gerçekleştiren kişi bir anlamda kentli haklarını da hiçe saymaktadır. Kentte yaşayan herkesin sağlıklı, temiz ve güvenli bir kentsel alanda yaşama, kentsel kamu hizmetlerinden yeterli ölçüde yararlanma, kendini geliştirebileceği ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklara sahip olma hakkını ifade eden kentli haklarının temel haklarla, ekonomik, sosyal ve siyasal hakların yanı sıra üçüncü kuşak haklarla da* beslendiğini kabul etmek gerekir.

Henüz resmi bir uluslararası belge niteliği kazanamayan, ancak uluslararası ve ulusal düzeyde pek çok politikaya temel teşkil eden, Avrupa Konseyi'nin hazırladığı 1992 tarihli Avrupa Kentsel Şartı'nın ilkelerinden pek çoğu, başta 1996 yılında İstanbul'da yapılan Habitat II olmak üzere, kimi konferansların bildirgelerinde yinelenmiştir. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için de öncelikli kentli gruplar olarak bir dizi politikalar önerilmekte ve yaşama geçirilmesi beklenmektedir. Yerellik, katılım, demokrasi, yaşam kalitesinin korunması ve çevreye karşı duyarlılık ve sürdürülebilirlik de kentli haklarıyla birlikte anılmaktadır.

Katılıma olanak vermeyen, temsil niteliği düşük, saydam olmayan, merkezi yönetimin sıkı denetim ve gözetimi altında çalışan, akçal kaynakları yetersiz, etkin ve verimlilikten uzak, partizanca davranan kent yönetimlerinin varlığı, kentin ekonomik, toplumsal, kültürel ve fiziksel yapısı üzerinde olumsuz etkilerde bulunacağı için kente karşı suç işlenmesini kolaylaştırabilecektir.

Kentli haklarının üçüncü kuşak haklardan olan çevre hakkı ile yakın ilişkisi nedeniyle kente karşı işlenen suçlarla çevreye karşı işlenen suçlar çakışmaktadır. Tarihi ve kültürel değerlerin yakınında, sit alanlarında, kıyılarda, özel çevre koruma alanlarında, ormanlık alanlarda, milli parklarda ve su havzalarında yapı yasaklarına uyulmaması hem kente karşı hem de çevreye karşı suçtur.

Yine, kentin, çevrenin boyutlarından yalnız biri (fiziksel çevre/yapay çevre; sosyal çevre) olması nedeniyle çevreye karşı işlenen suçlar kente karşı işlenen suçlardan çok daha kapsamlıdır. Kente karşı işlenen suçları çoğu kez aynı zamanda çevreye karşı işlenen suçlar olarak da kabul edebiliriz. Çünkü

Ankara Armada Alışveriş Merkezi karşısında yapılan yapı

çevreyi geniş anlamda tanımlarsak, yalnızca fiziksel çevre değil, sağlık ve eğitim koşulları, sosyal güvenlik sistemi, toplumdaki değerlerin değişmesi vb. içeren sosyal çevre de işin içine girmektedir.

Bir başka deyişle, örneğin, tarihi ve kültürel değerlerin yok edilmesi, kıyıların yağmalanması ve kamu yararına aykırı kullanılması kadar, kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde rant oluşturulması ve böylece gelir dağılımının bozulması da çevreye karşı suç olarak kabul edilebilir. Kente karşı işlenen suçlar nedeniyle ortaya çıkan zararlar, çevreye karşı işlenen suçlarda olduğu gibi çoğu zaman telafi edilemez niteliktedir.

İMAR UYGULAMALARINDA KENTE KARŞI SUÇ

Kente karşı işlenen suçların önemli bir kısmının imar kararları ve uygulamaları yoluyla işlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle bu tür suçlara “imar suçları” demek de mümkündür. Ancak, imar suçları, çok daha kapsamlı olan kente karşı işlenen suçlardan yalnızca bir bölümüdür.

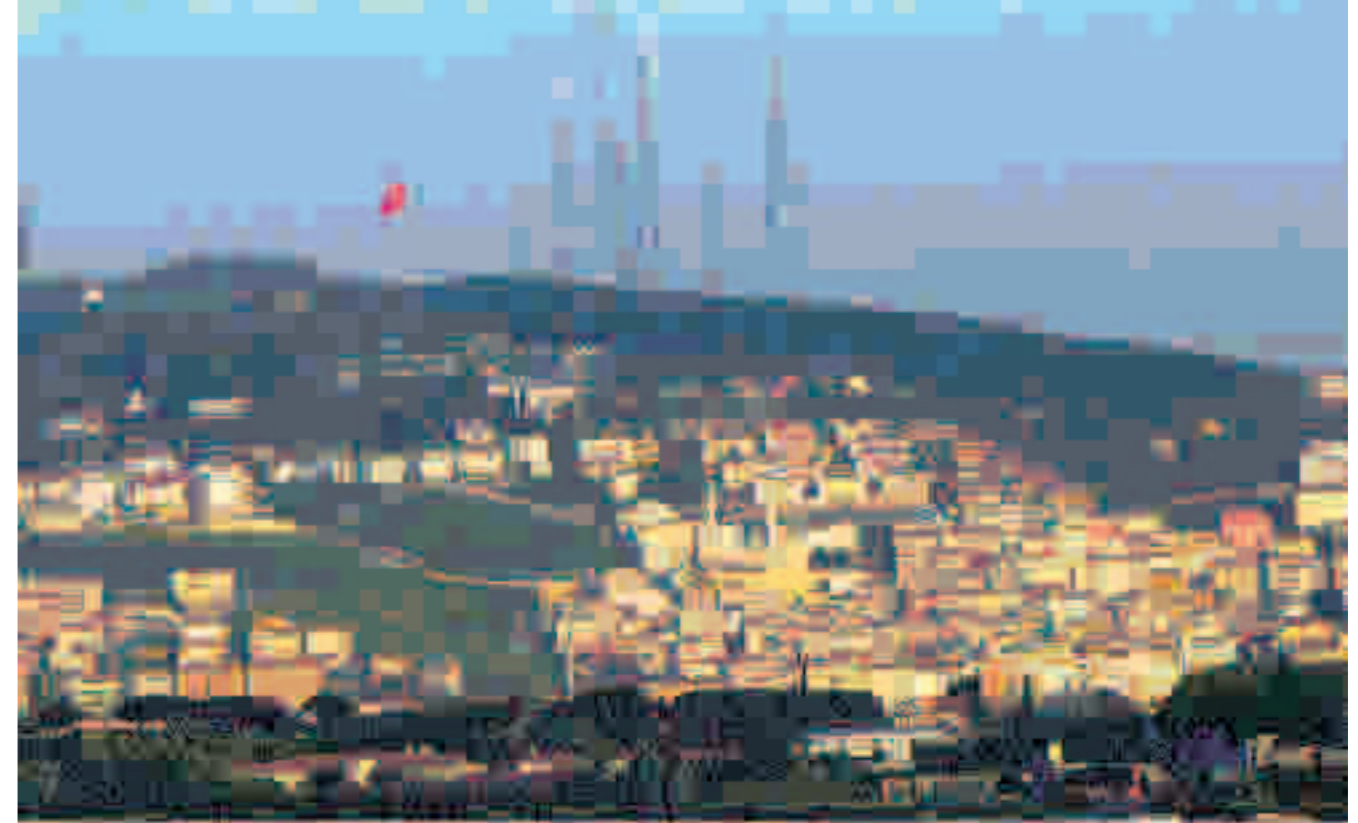
İmar uygulamaları nedeniyle kente karşı işlenen suçları, “imar kararları ve planları aracılığıyla işlenen suçlar” ve “imar kararlarına ve planlarına uymamak suretiyle işlenen suçlar” olarak iki kümede toplamak mümkündür. İlkinde imar planları kente karşı suç işlemek için bir araç olarak kullanılmaktadır. İmar planlarının kamu yararı gütmesi, herhangi kişilerin ya da grupların çıkarları doğrultusunda değil, kamu yararı doğrultusunda hazırlanması ve uygulanması gerektiğini anlatan “nesnellik” ilkesinin göz ardı edilmesi nedeniyle imar planları aracılığı ile kente karşı suç işlenmektedir.

İkincisinde kesinleşen imar planlarına karşı yapılan eylemler kente karşı suç olarak nitelenmektedir. İmar planlarının, planı yapanlar da dâhil olmak üzere, tüm

gerçek ve tüzel kişiler için bağlayıcı olması gerektiğini anlatan “zorunluluk” ilkesine uyulmaması nedeniyle de imar planlarına uymama yoluyla kente karşı suç işlenmektedir.

Her iki yoldan işlenen kente karşı suçların ya da diğer bir deyişle imar suçlarının çoğu kez iç içe geçtiği görülmektedir. Örneğin, kentlerde dere yataklarında yapılan imara aykırı kaçak yapılar türlü yönlerden kente karşı suç işlenmesine neden olmaktadır. Bir yandan kamuya ait toprakların önce bireysel kullanıma ayrılması, daha sonra çıkarılan aflarla bireysel mülkiyete geçmesi sonucunu doğuracağından, ekonomik ve sosyal adaleti ve dengeleri bozacaktır. Öte yandan, bu yapılar deprem ve sel gibi doğal afetlerden kolayca etkilenen, can ve mal kaybı ortaya çıkacaktır. Bu örnekte dikkat çeken nokta, bu tür yapılaşmayla işlenen imar suçlarının önce imar kurallarına uyulmayarak, ama sonra da imar kararlarıyla meşru hale getirilerek işlenmiş olmasıdır.

İmar planlarının ve uygulamalarının kamu yararına olduğu gerçeğinden yola çıkılırsa, bu durumda kentlerin düzenli ve sağlıklı gelişmesi amacıyla yapılan ve kamu yararı güdülen imar planları aracılığı ile kente karşı suç işlenmesi en azından teorik olarak olanaksız görünmektedir. Ancak, imar kararları ile kentsel topraklarda ve öteki taşınmazlarda değer artışı yaratılması imar planlarını kentsel rantın yaratılması ve paylaşılması/dağıtılması aracı haline getirmektedir. İmar kararlarının alınmasında ve değiştirilmesinde bazı kişilerin ya da grupların etkili olması, bireysel yararların kamu yararının önüne geçmesine, kentin kültürel değerlerinin yok olmasına, kent kimliğinin yitirilmesine, kentsel toprakların spekülasyona konu olmasına, gelir dağılımında adaletsizliğin ortaya çıkmasına, kentin fiziksel altyapısının yetersiz hale gelmesine ve pek çok çevresel soruna neden olarak kente karşı suç işlenmektedir.

Harbiye'den Çamlıca Sırtları, SİT alanında çarpık, kaçak yapılaşma

İmar uygulamaları yoluyla kente karşı işlenen suçların ikinci türü, imar kararlarına uyulmayarak, bu kararlar hiçe sayılarak yapılan eylemlerdir. Bu kümedeki suçlar, aslında, tam anlamıyla imar suçlarıdır. Kişilerin bireysel yararlarını ön planda tutarak imar planlarına, yürürlükteki imar mevzuatına aykırı olarak gerçekleştirilen imar faaliyetleri söz konusudur. İmar planlarında yer alan yapı yasaklarına uyulmaması, kent topraklarının çok fazla parçalara ayrılması, kullanım, yükseklik ve yoğunluk bölgelemesi kurallarının çiğnenmesi, yapı yapma ile ilgili getirilen kurallara aykırı davranılması hep imar planlarına ve kararlarına uyulmayarak işlenen suçlardandır. Kamu yönetimlerinin imar planlama sürecinde kendisine verilen izin ve denetleme yetkilerini mali, teknik, personel yersizliği ve kimi zaman partizanca ve çıkar gruplarının baskıları sonucu yeterli biçimde kullanamamalarının yanında, bu suçları bizzat işlemeleri de ilginçtir. “Zorunluluk”, diğer bir deyişle “bağlayıcılık” ilkesinin göz ardı edilmesi sonucu, planları yapan kamu yönetimleri, hem öteki toplumsal aktörlerin imar planlarına uygun davranmasını sağlayamamakta, hem de çoğu zaman plan kararları ile kendilerini bağlı saymamaktadır.

SONUÇ

Bu noktada, kente karşı suçları işleyenlerin kim ya da kimler olduğu az çok ortaya çıkmaktadır. Kente karşı suç işleyenleri, eylemleri ve eylemsiz olarak nitelendirirsek, tek tek bireyler, işletmeler, şirketler eylemleri olarak bu suçları işleyebilmektedir. Kimi zaman kamu kurum ve kuruluşları da bu kümeye girmektedir. Öte yandan, yine kamu yönetimleri ile sivil toplum örgütleri, meslek odaları ya da üniversiteler tepki göstermeyerek, imar suçlarına bir anlamda göz yumarak dolaylı biçimde kente karşı işlenen suçlara ortak olabilmektedirler.

Kente karşı işlenen suçlarda sorumluluğu yalnızca bireysel yararını en çoğa çıkarma çabasında olan kişi ya da gruplara yüklemek yanıltıcı olabilir. İmar uygulamaları yoluyla kente karşı işlenen suçlarda yürütme (merkezi ve yerel yönetimler) kadar yasama erki de sorumluluk taşımaktadır.

Gecekondu ve imar affı yasalarında, orman alanlarının ve kıyıların yapılaşmaya açılmasına olanak veren yasalarda olduğu gibi kente karşı işlenen suçlara yasal dayanak hazırlanmasında sorumluluk yasama erkine ait olacaktır. Kente karşı suç işlenmesine yol açacak yasal düzenlemelerin denetimi Anayasa yargısına düşmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin kıyıların korunması, imar yetkisinin paylaşımı, kültür ve doğa varlıklarının korunması, imar ve gecekondu affı, ormanların ve hazineye ait taşınmazların satışı ile ilgili kararları bu açıdan önem taşımaktadır.

Yürütmenin eylem ve işlemlerinden kaynaklanan suçlar ise, yönetsel yargının yetki alanına girmektedir. Danıştay, yapı ve izin işleri, gecekondu, imar affı, kamulaştırma, yerbölümlenme, çevre ve imar planı değişikliği konusunda yönetimin eylem ve işlemlerini kamu yararı, planlama ve şehircilik ilkeleri açısından yargısal olarak denetlemektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin, Anayasa'nın 2. maddesinde sayılan niteliklerinden “hukuk devleti” olmasının bir sonucu devlet karşısında bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması ise, bir diğer sonucu hukuk kurallarının geçerli olması ve devletin bu kurullarla kendini bağlı saymasıdır. Kente karşı işlenen suçlarla ilgili olarak sınımlanabilecek en önemli ilke de hukuk devleti olmaştır.

* Üçüncü kuşak haklar: 1960'lardan itibaren yaygınlık kazanan, birey ve toplumu ön plana çıkaran; gelişme hakkı, barış hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama haklarını içeren hakların bütünü (E.N.).

GÜVENLİ KENT ve KENTE KARŞI SUÇLAR ÜZERİNE...

Cevat Geray, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi SBF Öğretim Üyesi

GÜVENLİ OLMAYAN KENT, KENT DEĞİLDİR. KENTE KENT DİYEBİLMEK İÇİN GÜVENLİ OLMASI GEREKİR

Birleşmiş Milletlerin İnsan Yerleşmeleri Merkezi HABİTAT'ın üzerinde durulması konu olarak ele alınmasına ilişkin çağrıda bulunduğu konu "Safe City is Just a City" sözcük sözcüğe çevirisi ile "Güvenlikli Kent, Tam Kenttir" diye dilimize yansıtılabilir. Oysa burada anlatılmak istenen, daha çok, güvensizliğin yaygınlaşması karşısında, bunu "Güvenlikli olmayan kent, kent değildir" ya da "Kente kent diyebilmek için güvenlikli olması gerekir" diye dilimize aktarmak daha uygun geliyor.

Habitat'ın konuyla ilgili çalışmaları gerçekte, HABİTAT II Konferansının İstanbul'da toplandığı 1996 yılında, "Daha Güvenlikli Kentler İzlenesi"ni uygulamaya koymak ile başlamıştır. Bu örgüt, izleneye uyan (Türkiye'nin uyup uymadığı ayrı bir sorudur) çeşitli ülkelere gönderdiği soruluğa (soru kâğıdına) verilen yanıtları özetleyen ön yazanağı yeni yayınlamıştır. "Kentleri Daha Güvenlikli Yapmak için Bize Yardım Edin" başlıklı bu büyük araştırmanın ön yazanağı, beşte biri Avrupa'dan, yarısı Afrika'dan olmak üzere 62 ülkeden yerel yöneticilerden, akademisyenlerden ve sivil kuruluşlarından gelen 228 yanıtı dayanmaktadır..

Konuyla ilgili bir strateji belirlemek amacıyla yapıldığı anlaşılan bu araştırmanın özü, edinilen bu ön-yazanağa göre:

- Çöküntü alanlarında, açık alanlarda ve sokaklarda işlenen suçluluk ciddi düzeydedir.

- Hızlı ve soygunculuk, kadınlara ve çocuklara yönelik suçlar yüksek düzeydedir.
- Cinayet kurbanları arasında kadınlar, gençler ve yoksullar vardır.
- Güvenliğin kent planlaması ve yönetimiyle bütünleştirilmesi öneriliyor,
- Yaşamsal eylem alanı olarak, işlendirme (istihdam yaratma), güvenlik yönetimi, gençleri güçlendirme başta geliyor
- Duyarlı toplulukların önleyici stratejiler geliştirmeleri, suç işleme konusunun belediye yöneticileriyle bütünleştirmeleri için yerel düzeyde destek verilmelidir.

Söz konusu izlenenin sürdürülebilir kentleşmeye katkısının "yaşamsal ve çok yararlıdır" diyenlerin oranı yüzde 70'i aşmaktadır. Yalnızca yüzde 11.4'ü biraz yararlı demektir. Hiç yararı olmadığını belirtenler yüzde 1 bile değildir.

Suçluluğun ciddi boyutlarda olduğunu belirtenlere göre suçluluk türleri önem sırasına göre şöyle sıralanmaktadır:

- 1- Kadın ve çocuklara karşı şiddet
- 2- Çöküntü bölgesinde, açık alanlarda sokaklarda işlenen suçlar
- 3- Rüşvet ve yolsuzluk
- 4- Cinayet
- 5- Soygun ve hırsızlık
- 6- Çocuk suçluluğu
- 7- Uyuşturucuyla ilgili suçlar
- 8- Gençleri kurban etme
- 9- Saldırı olayları
- 10- Araba hırsızlığı
- 11- Terörizm
- 12- Yasa dışı göç.

Suçun yöneldiği kurbanlar açısından yapılan bir sıralamaya göre bunların başında kadınlar gelmekte, gençler 2. sırada, çocuklar 3., yoksullar 4., varsıllar 5., yaşlılar 6. sırada yer almaktadır.

Kentsel gelişmeye katkısı açısından en çok güvenliğin, kent planlaması ve iyi yönetimle bütünleşmesi % 78 oranıyla ilk sırada belirtilmiştir. Bunu, sırasıyla, kent güvenliliğinin eğitimle sağlanması (% 69), arsa ve konut yöneltisiyle bütünleştirilmesi (%67), güvenliğin finansal planlama yapılırken hesaba katılması (%65), güvenliğin temel kentsel hizmetler planlanırken dikkate alınması (%62) ve çevresel planlamada güvenlik boyutunun hesaba katılması (% 59) izlemektedir.

Suçluluğun önlenmesi, sona erdirilmesi, azaltılması ve kent güvenliliğinin sağlanması için ele alınması gereken toplumsal, ekonomik, teknik ve siyasal önlemlere ilişkin yanıtlar önem sırasına göre şöyle belirtilmektedir:

İşlendirme (istihdam)	% 91
Güvenlik yönetimi	% 89
Gecekondu iyileştirmesinde güvenlik	% 86
Gençliğin güçlü kılınması	% 84
Kentsel uzamın (mekanın) güvenlik ögesine dayalı, duyarlı planlanması	% 79
Yerel Kolluğun güçlendirilmesi	% 76
Suçta uğrayanlara yardım	% 74
Ceza adaletini/yasa uygulamasını güçlendirmek	% 73
Uzlaştırma ve kararlılık	% 73

Ulusal ve yerel düzeylerde en önemli kuruluşun kent yönetimleri olduğu belirtilmektedir. Yerel toplumdaki kendine yardım kuruluşları ikinci, yasaları uygulayanlar üçüncü, özeysel (ulusal) yönetimler dördüncü sırada belirtilmektedir. Özel kesim güvenlik ortaklıklarına ve özel kesimin kent güvenliğini sağlamadaki rollerine en az düzeyde değinilmiştir.

Yazanağın sonunda belirtildiğine göre, kentsel güvenliğin sağlanmasında özeysel (merkezi) ve yerel yönetimler en önemli kuruluşlardır.

KENTE KARŞI SUÇ VE TÜRKİYE'DEKİ SON YASAL DÜZENLEMELER

Son yirmi, yirmi beş yıldır ülkemizde "kente karşı suç"tan söz edilmektedir. Kuşkusuz, bu hızlı kentleşmenin doğurduğu sorunların üstesinden gelemeyen plansız, programsız, öngörüsüz kamu yönetimlerinin, toplum yararı yerine bireysel çıkarlar arkasında koşan arsa vurguncuları ile yap-satçıların istemlerine göre çarpık yapılaşmanın da etkisiyle bir "çıkarcı kent"(profitopolis) durumuna giren kentlerimiz karşısında bu kavramın dile getirilmesinde büyük etkisi olmuştur.

Bu deyimle anlatılmak istenen, giderek büyüyen özellikle anakentlerimizde kimi suçların artması, kimi yasadışı olayların, örneğin kapkaççılığın daha çok kentlerimizde görülmesi nedeniyle kentte güvenliğin sarsılmakta olması değildir. Kentte suçluluğun artmasının güvensizliği getirmesi de son yılların güncel sorunu olarak toplumsal, ekonomik etmenlerin sonucudur. Bununla savaşımın yalnızca kolluk önlemleriyle başarılı olacağı konusundaki görüşlerde büyük bir gerçeklik payı büyüktür. Bununla birlikte, üzerinde vurgulanması gereken nokta, siyasal iktidarların oy avcılığı nedeniyle, dengeli kalkınma, yerleşme, kentleşme, arsa ve konut yönelteleri uygulayamamalarının bir sonucudur. Endüstrileşmenin arkasında değil önünde giden nüfusça büyüme anlamındaki görünüşte (kimilerine göre "sahte kentleşme") kentleşme sonucunda kentlerimizin aşırı büyümeleri, nüfusun gelişmiş bölgelerdeki büyük kentlere yığılması en önemli etmendir. Kentsel rantlar, kamunun imar planı ve kararları, kentsel gelişme için yapılan yatırımlar sonucunda doğmaktadır. Giderek artan toprak isteminin yarattığı taşınmaz değer artışlarının, kısacası kentsel rantların, onu yaratan kamuya geri gitmesi gerekirken, bir takım açık gözlerin cebine gitmesi ya da onların belediye yöneticileriyle paylaşmaları önlenememektedir.

İşte, kentlerimizi yaşanmaz duruma getiren kente karşı suçun temelinde bu "rant dürtüsü" nün önlenememesi yatmaktadır. Bu nedenle, gerçekten üzerindeki üzerinde durulması gereken yönetimlerin, yöneticilerin özekte ve yerelde bu gidişe son verecek düzeneklerin kurulması, çalıştırılmaması, gerekli yönetsel, yargısal denetimlerin işletilmemesi, yöneticilerin ve yerel halka kentlilik bilinç ve duyarlılığının kazandırılmamasıdır.

Bu açıdan baktığımızda, kent planlı, izleneli biçimde sağlıklı gelişmesi için Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarında çıkarılan başta 1580 sayılı Belediye, 1593 sayılı Kamu Sağlığını Koruma yasaları ile sonraki imarla ilgili yasalarda çeşitli önlemler öngörülmüştür. 1960'dan sonra girilen planlı kalkınma döneminde de planlarda bölgelerarası dengeli kalkınma, kentleşme, arsa ve konut konularında da çeşitli ilkelere ve önlemlere yer verilmiştir. Öte yandan, 1945'ten sonra hızlanan kentleşme karşısında gecekondu ve kaçak yapılaşma konularında çıkarılan sayıları 10 - 11'e varan bağışlama yasalarıyla imar planlarına, yasalara ve hatta taşınmaz iyeliğine ilişkin ilkelere aykırı olarak yapılan kaçak yapılar, kurulan tesisler yasallaştırılmıştır. Kamusal ve vakıf arsalar üzerindeki kaçak yapılarla arsa tapuları davullu zurnalı törenlerle dağıtılmış, çevreleri alt-yapıyla donatılmış, böylece kaçak yapılaşma özendirilmiştir. Bağışlama yasalarını çıkaran iktidarların, yasaları uygulamayan yöneticilerin hiç

mi sorumluluğu yok?

AKP iktidarının çıkardığı Acil Eylem Planı'nda "kente karşı suç" konusunda ayrı bir bölümün Türk Ceza Yasasına konulacağı belirtiliyordu. Fakat yeni Ceza Yasası çıkarılırken ilgili bölümün başlığına "topluma karşı suçlar" adı verilmiştir. İlgili maddeleri gözden geçirmekte yarar var.

YENİ CEZA YASASINDAKİ DÜZENLEMELER

Yasanın konumuzla ilgili olan 184. maddesi, "İmar kirliliğine neden olma" başlığını taşımaktadır. Çevre yazınında pek yer almayan imar kirliliği terimi böylece hem ceza, hem de imar tüzemize sokulmuş bulunuyor. Gerçi, imarın yarattığı estetik kirlilik yanında, imar işlerimizin ne denli kirlilik içinde bulunduğu bir gerçek olduğuna göre bu deyim yadrigamamak gerekli.

Söz konusu yasa maddesi aşağıdadır:

"İmar kirliliğine neden olma"

MADDE 184. -

(1) Yapı ruhsatı alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Yapı ruhsatı alınmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade eden kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(3) Yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınıai faaliyetin icrasına müsaade eden kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(4) Üçüncü fıkra hariç, bu madde hükümleri ancak belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tâbi yerlerde uygulanır".

Önce belirtelim ki, imara aykırı yapılaşma daha çok çevre suçuymuş gibi "imar kirliliğine neden olma" olarak adlandırılmıştır. Oysa madde okunduğunda daha çok imar tüzemine aykırı yapı izniyle ilgili işlemleri konu edilmektedir. Şöyle ki:

- Yapı izni alınmadan ya da izne aykırı olarak yapı yapan ya da yaptıran kişinin bir yıldan beş yıla değin hapis cezası ile cezalandırılması öngörülmektedir TCK Md.184,f.1)
- Sözü edilen maddenin 2. fıkrası, Yapı izni olmadan başlatılmışsa, kurulan şantiyeye elektrik, su ya da telefon bağlantısı yapılmasına izin veren kişi yukarıdaki fıkra gibi cezalandırılacağını söylüyor.
- Yapı kullanma izni alınmamış yapılarda herhangi bir endüstriyel etkinliğin yürütülmesine izin veren kişi iki yıldan beş yıla değin hapis cezası ile

cezalandırılacaktır (TCK Md.184 f.3).

- Maddenin 4. fıkrasına göre, kullanma izni olmayan yapılarda endüstriyel etkinlikleri yaptırma bağlayan yasanın bu maddesinin üçüncü fıkrası dışında, ancak belediye sınırları içinde ya da özel imar rejimine bağlı tutulan yerlerde uygulanacaktır.
- Kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı ya da yaptırdığı yapıyı imar plânına ve iznine uygun durumuna getirirse, bir ve ikinci fıkralar gereğince kamu davası açılmaması, açılmış olan kamu davasının düşmesi, mahkum olunan cezanın tüm sonuçlarıyla ortadan kalkması öngörülmektedir (TCK Md.184 f.5).

Yapı işleriyle ilgili bir öbür madde de, yasanın yapı yapımı ya da yıkımına ilişkin 176. maddesidir.

Şöyle ki;

"Yapı yapılması ya da yıktırılması etkinliği sırasında, insan yaşamı ya da beden bütünlüğü açısından gerekli olan önlemleri almayan kişinin üç aydan bir yıla değin hapis ya da adli para cezasına çaptırılması" öngörülmüyor (Md. 176).

Anlaşılabileceği üzere, cezalara ilişkin değişiklikler dışında herhangi bir yeni düzenleme yapılmış değildir. 3194 sayılı İmar Yasası bu kuralları ve yaptırımları düzenlemektedir. İmar yasası, konuyla ilgili olarak şu kuralı öngörmektedir:

- Yapı yapabilmek için yetkili yönetimden yasanın öngördüğü koşullara uyarak "yapı izni" almak zorundadır.
- Yapı tamamlandıktan sonra da "yapı kullanma izni" almaksızın içine giremez, içinde oturamaz ve etkinlikte bulunamaz.

Bu kurallara uyulmasını belediye sınırları içinde belediye, dışında il özel idaresi bununla ilgili işlemleri yürütmek, denetlemekten sorumludur. Bu kurallara uyulmaması durumunda yetkili yönetim birimi;

- a) izinsiz yapıların yapılmasını durduracak, - verilen süre içinde yapının plan ya da yasalara aykırı bir durumu yoksa, sahibinin başvurusu ve izin verilmesi üzerine yapım sürdürülecek,
- yapının plana ve yasalara aykırı olması durumunda, yapıya izin verilmeyecek, yaptırım uygulanacaktır,
- b) yapı verilen yapı iznine ve belgelerine aykırı durumunda da yapım işleri durdurulacak, - verilen süre içinde aykırılık giderilemiyorsa ya da giderilemiyorsa yaptırım uygulanacak, - aykırılık giderilebiliyorsa, giderildikten sonra yapım işlerinin sürmesine izin verilecektir.

Kuğulupark Kavşağı, Ankara

İzinsiz ya da izne aykırılık durumlarında yapı sahibine ve yapının teknik sorumlusuna verilecek para ve yıkma cezaları, uygulanacak yaptırımlar İmar Yasasının 42. Maddesi ve ilgili maddelerinde öngörülmüştür.

TCK ile öngörülen cezaların İmar Yasasındaki farkları şunlardır:

- İzinsiz ya da izne aykırı yapı yaptıranlar için 5 yıl için hapis cezası verilebilecektir. İmar yasasında hapis cezası öngörülmemiştir.
- İzinsiz yapı için kurulacak şantiyeye elektrik, su ya da telefon bağlantısı yapılmasına izin verene/ verenlere de beş yıla değin hapis cezası öngörülmektedir.
- Yapımı tamamlanmış fakat kullanma izni alınmamış olmasına karşın içinde endüstriyel etkinliğin yürütülmesine izin veren, daha doğrusu göz yuman kişinin de iki yıldan beş yıla değin hapis ile cezalandırılacağı öngörülmektedir.
- Kanımızca, yasa bir de ceza bağışlaması getirmiştir: Kullanma izni olmadan endüstriyel etkinliklerde bulunan yapı belediye ya da özel imar rejimine bağlı tutulan yerlerde iki yıldan beş yıla değin hapis cezası uygulanmayacaktır (TCK Md.184 fıkra 5).

Türk Ceza Yasasının 181., 182. ve 183. maddeleri çevreye karşı işlenmiş olan suçlarla ilgilidir. Bunlardan bir bölümü "taksirli", öbürü de "kasten işlenmiş" suçlar olarak ayrı bir düzenleme yapılmıştır.

Çevrenin Kasten Kirlenmesi

Yasanın, çevrenin kasten kirlenmesine yönelik suçlara ilişkin 181. Maddesi olduğu gibi aşağıya alınmıştır:

- (1) İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten veren kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
- (2) Atık veya artıkları izinsiz olarak ülkeye sokan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
- (3) Atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza iki katı kadar artırılır.
- (4) Bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi hâlinde, beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adli para cezasına hükümlenir.
- (5) Bu maddenin iki, üç ve dördüncü fıkrasındaki fiillerden dolayı tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükümlenir."

ÇEVREYE KARŞI SUÇLAR

Akay Kavşağı, Ankara

Fotoğraf: Saadet Sönmez

181. Maddenin birinci fıkrasında

- atık ya da artıkların toprağa, suya ya da havaya, teknik yöntemlere aykırı olarak çevreye zarar verecek biçimde kasten veren kişi
- altı aydan iki yıla değin hapis cezası ile cezalandırılır. Ayrıca, atık ya da artıkları izinsiz olarak ülkeye sokan kişi de üç yıla değin hapis cezasına çaptırılacaktır (Md.181, f.2).

Atık ya da artıkların toprakta, suda ya da havada kalıcılık göstermesi durumunda bu cezalar iki katına değin arttırılacaktır (Md.181, f.3).

Yukarıdaki eylemlerin;

- insan ya da hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme niteliğinin körelmesine, hayvan ya da bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek nitelikteki atık ya da artıklarla ilgili olarak işlenmesi durumunda, beş yıldan az olmamak üzere ve bin liraya kadar adli para cezasına çaptırılması öngörülmektedir (Md.181, f.4).

- Yasanın bu maddesinin iki, üç ve dördüncü fıkralarında belirtilen edimler nedeniyle tüzel kişiler için de özgü güvenlik önlemlerinin alınmasına karar verilecektir (Md.181, f.5).

Görüldüğü gibi, çevreyi kasten, yani bilerek isteyerek kirleten kişilere ilişkin olarak oldukça ağır cezalar öngörülmektedir. Burada çevre genel olarak ele alınmış, kırsal kentsel alanlarla ilgili bir ayırım yapılmamıştır. Bu nedenle, kente karşı suç yerine çevreye karşı suç başlığı altında bu düzenlemenin yapılmış olması gerçekçi sayılabilir.

Ayrıca, tüzel kişilerin de kimi önlemler almasına yönelik güvenlik önlemlerinin alınması çevre koruma açısından önemlidir.

İskenderun'daki zehirli atık yüklü geminin Hollanda'ya geri gönderilmesi konusunda yaşananların dikkate alınmadığı, ayrı bir yaptırıma bağlanmadığı, yalnızca bunları izinsiz getirenlere yönelik ceza verilmesinin öngörülmesiyle yetinildiği anlaşılıyor. Oysa bunların geldiği yere gönderilmesine ilişkin önlemlerin alınmasına olanak sağlanmalıydı.

ÇEVRENİN TAKSİRLE KİRLİTİLMESİ

Yasanın çevrenin taksirle kirletilmesine ilişkin 182. maddesini de aşağıya olduğu gibi alıyoruz;

MADDE 182.. -

- (1) Çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesine taksirle neden olan kişi, adli para cezası ile cezalandırılır. Bu atık veya artıkların, toprakta, suda veya havada kalıcı etki bırakması hâlinde, iki aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükümlenir.
- (2) İnsan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya taksirle verilmesine neden olan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Madde183'den anlaşıldığına göre;

- Çevreye taksirle zarar veren kişiye ilke olarak adli para cezası veriliyor.
- Atıkların ya da artıkların etkisinin kalıcı olması durumunda iki aydan bir yıla değin hapis cezası öngörülmektedir (Md.123, f.1).

İnsan ya da hayvanların;

- tedavisi zor hastalıklarının ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine,
- hayvan ya da bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye yol açabilecek nitelikler taşıyan atık ya da artıkların çevreye salınmasına neden olan kişi bir yıldan beş yıla değin hapis cezasına çaptırılacaktır (Md.123, f.2).

Yukarıda belirtilen düzenleme gerçekte, çevreyi kirletenlere Çevre Yasası'nın öngördüğü idari para cezalarından daha ağır cezalar getirmektedir. Bununla birlikte, ülkemizde cezaların arttırılmasının caydırıcılığı olmamaktadır. Önemli olan, bu suçları izleyecek olan uzmanlaşmış kolluk ve güvenlik güçlerinin güçlü bir denetim yapmasını sağlamaktır. Burada, Jandarma Genel Komutanlığının oluşturduğu yaya, atlı ve motorize çevre koruma takımlarının oluşturulmasına ilişkin deneyimin hem emniyet, hem de belediye zabıtasına yansıtılması gerekmektedir.

ÇED uygulamalarında görülen yetersizlik yanında, çevreyi kirletici önlemlerin alınmasını, uygulanmasını izleyecek olan il çevre müdürlüğü uzmanlarının da önemli denetim sorumlulukları vardır.

GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİ

Gürültüye neden olma Yasanın 183. maddesine göre suç sayılmış, yaptırıma bağlanmıştır. Sözü edilen madde olduğu gibi aşağıya alınmıştır:

MADDE 183.-

(1) İlgili kanunlarla belirlenen yükümlülüklerle aykırı olarak, başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesine

elverişli bir şekilde gürültüye neden olan kişi, iki aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Maddeden anlaşıldığına göre, başka bir kimsenin sağlığına zarar verecek biçimde gürültü çıkaran kişi iki aydan iki yıla değin hapis cezası ile cezalandırılacaktır.

Kimi kentlerde ya da kıyı kesimlerinde çevredeki insanları rahatsız edecek biçimde gürültü çıkaran yerler bulunmaktadır. İnsanın çalışmasını, dinlenmesini, erincini bozacak ölçülerde gürültü çıkaranlara karşı maddede "sağlığının zarar görmesi" gibi çok esnek bir düzenleme yerine, belli ölçütler öngörülmesi daha uygun olurdu.

YASANIN YÜRÜRLÜĞE GİRMESİNDEKİ ERTELEME

Yasanın "imar kirliliğine neden olma" başlığını taşıyan 184. maddesinin yayımı tarihinde, "Çevrenin Kasten Kirletilmesi" başlıklı 181'inci maddesinin birinci fıkrasının Resmi Gazete'de yayımı (22 Ekim 2004 gününden başlayarak), iki yıl sonra da öbür hükümlerinin 1 Nisan 2005 gününde yürürlüğe girmesi öngörülmüştür (Md. 344). Yasanın yürürlük maddesindeki bu erteleme, yasaya sonradan eklenmiştir. Bunun, denetimlerin geciktirilmesinden başka bir anlamı yoktur. Bir tür çevre bağışlaması getirilmiştir.

SONUÇ

Yukarıdaki açıklamalarımızdan anlaşılacağı gibi, yeni Ceza Yasasıyla getirilen kurallar, 3194 sayılı İmar Yasasındaki de koşut olmakla birlikte, para cezası dışında kimi hapis cezaları getirmektedir. Yalnızca cezaların arttırılması söz konusu olduğunda, İmar Yasasında değişiklik yapılmakla yetinilebilirdi. Burada suçların içeriği, tanımı, işleniş biçimi yanında, özellikle imar planlarının uygulanmamasından, toplum yararına aykırı olarak değiştirilmesinden, bunların kentsel rantların kamudan kaçırılması, daha doğrusu rantların arsa vurguncularına peşkeş çekilmesi yasal düzenlemede dikkate alınmamıştır.

Aynı bağlamda, özelsel yönetimin başındaki hükümetin, doğrudan imarla ilgili plan kararlarıyla, Galata Port, Dubai Kuleleri, Haydarpaşa Garı vb. kararlarıyla belediyenin yetkili organları üzerinde olupbitti yaratması durumları yeni düzenlemede öngörülüyor. Ayrıca, kentsel rantların yüksek olduğu yerlerde, TOKİ'nin "Hâsılat ya da Gelir Paylaşımı" adı altında giriştiği projelerde

* "Her kentinin suça, kabahate ve saldırıya karşı olabildiğince korunmuş güvenli bir kentte yaşamaya hakkı vardır". (Avrupa Kentsel Şartı"

KENTE KARŞI İŞLENEN SUÇLAR VE SUÇUN AKTÖRLERİ

Mithat Arman Karasu, Dr., Ankara Üniversitesi, SBF

GİRİŞ

1950'lerden günümüze kadar devam eden süreçte siyasal iktidarlar önemli bir tercih yapmıştır. Buna göre, siyasal iktidarlar bir plan anlayışı içinde uzun vadeli stratejiler geliştirmek, bu stratejilere dayalı politikalar üretmek yerine, siyasal anlamda daha kazançlı olan yolu seçmişler, planlamayı göz ardı ederek, patronaj ilişkilerine dayalı bir sistem inşa etmişler, kentlerin ve toplumun bugünkü duruma gelmesine ön ayak olmuşlardır.

Cumhuriyetin ilk dönemi hariç tutulursa 1950 sonrasında hükümetler hiçbir zaman plan fikrini tam anlamıyla içlerine sindirmiş değildir. Türkiye'de, plan düşüncesine yaklaşımda, son 50 yılda büyük zikzaklar çizilmiştir. 1960-1980 döneminde, plana karşı örtülü negatif bir tavrın sergilendiği göze çarpar. 1980 sonrası ise, biraz da dünyadaki gelişmelerden etkilenerek, plan karşıtlığı, resmi çevrelerde bile açıkça ve pervasızca dile getirilmeye başlanmıştır (Keleş, 1990: 444).

Plan kavramının geri plana itildiği bu düzende, gerek patronaj ilişkileri kapsamında sağlanan imtiyazlar, gerekse imar planlarının kentsel rantın dağıtımında bir araç olarak kullanılması, siyasal sistemi "rant dağıtıcısı" konumuna getirmiştir. Bu durum siyasetçilerin etkinliğini oldukça artırdığı gibi, siyaseti ülke sorunlarını çözmenin bir yolu olmaktan çıkarıp sorunun kendisi haline getirmiştir.

Bu düzen giderek toplum tarafından benimsenmeye başlamış, bir süre sonra, toplum ve siyasal iktidarlar aynı düzenin değişmez iki parçası haline gelmiştir. Bir noktadan sonra karşılıklı çıkar ilişkisi kurulmuş, gecekondu apartkondulara dönüşmeye, kaçak yapılar sıradan hale gelmeye, imar uygulamaları üzerinden "oy avcılığı" yapılmaya, kente karşı işlenen suçlar ise bir sistem halini almaya

başlamıştır. Büyük kentlerin etrafı gecekonduarca işgal edilmiş, kent merkezlerinde "turizm merkezi" adı altında imtiyazlı alanlar yaratılmıştır. Yasal olarak yapılaşmaya açılması mümkün olmayan; kıyı ve orman alanları ile su havzalarında kaçak villalar, tatil köyleri, kamuya ait yazlık tesisler yer almaktadır. Kıyıları "turizm" adı altında yağmalanmakta; tarihi, kültürel ve doğal değerler turizme hizmet ettiği ölçüde korunmaktadır.

Bütüncül ve kapsamlı bir planlama anlayışının kurumsal bir kimlik kazanmadığı bu düzende, özellikle 1980 sonrasında küresel politikalarının da etkisiyle, plan bir otorite sembolü haline getirilmekte, postmodern söylem içerisinde, imar planlarının hukuki meşruiyetinin temelini oluşturan "kamu yararı" kavramının anlamını yitirdiği iddia edilmektedir. Projeye dayalı planlama anlayışının savunulduğu günümüzde imar planları küresel sermayenin önünde bir engel olarak görülmektedir.

1980'den sonra, planlama adına yapılan tartışmaların kavramsal, kuramsal ve pratik tabanı iyice daralmaya başlamış, 1980'den önce tartışılan "imarçılık" aranır hale gelmiş, mevzii imar planları çoğunlukla amaçları dışında kullanılarak kentleri biçimlendirmeye başlamış ve 1960'dan sonra planlamanın kuramını ve pratiğini oluşturma çabası içindeki kimi merkezi ve yerel planlama kurumları kaldırılmıştır. Planlı kalkınmanın sona erdiği, "ulusal kalkınma" cılığın iflasının ilan edildiği bu dönemde, plana ve plan düşüncesine saygıda büyük bir aşınma yaşanmış, adeta "plansızlık" "planlı" olarak uygulanmıştır (TMMOB, 2002: 86).

Bu planlı plansızlık düzeninde kamu kurumları, özel sektör kuruluşları, yurttaşlar, sivil toplum örgütleri, planlama sürecinde yer alan merkezi ve yerel karar alma organları, siyasal parti temsilcileri kente karşı suç işleyen birer fail, düzenin birer aktörü

durumundadır. Yazının da konusunu oluşturan bu aktörleri; merkezi ve yerel yönetimler, yurttaşlar ve sivil toplum örgütleri olarak dört başlık halinde incelemek mümkündür.

Yazının amacı faillerden hareketle kente karşı kimlerin, neden suç işlediğini ortaya koymaktır. Kente karşı işlenen suçların kimler tarafından ve neden işlendiğinin ortaya konması hem kente karşı suç kavramı hakkında bir fikir verecek, hem de imar planlarının uygulanması sırasında kente karşı işlenen suçların basit birer "imar suçu" olmadığını, kente karşı işlenen suçların patronaj ilişkileri çerçevesinde gelişen, siyasal popülizm ile beslenen bir sürecin uzantıları olduğunu ortaya koyacaktır.

1 - MERKEZİ YÖNETİM

Merkezi yönetim, Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve planlamadan sorumlu merkezi kamu kuruluşlarından oluşur. Merkezi yönetimin kente karşı işlenen suçlar konusunda neden olduğu en büyük tahribat yurttaşlarda yarattığı zihniyet değişikliğidir. Merkezi yönetimi elinde tutan siyasetçiler ve bürokratlar hem plan kavramına inanmayarak, hem de imar planları üzerinde yol açtıkları siyasi rant mücadelesiyle topluma kötü örnek olmaktan; toplumun kente karşı suç işlemesini kolaylaştırmaktadırlar.

Boğaziçi'nde kaçak villa yapan Bakan, ruhsatsız fabrikaya kefil olan Cumhurbaşkanı, çevre kirliliği yaratan fabrikaya sahip çıkan milletvekilleri, ÇED Yönetmeliğini işine geldiği gibi değiştiren bürokratlar, orman alanına kaçak yapılan konut sitesine ortak olan Orman Bakanı bu gerçeğin acı birer örneğidir

Merkezi yönetim 1950'lerden başlayarak günümüze kadar geçen sürede plansız gelişmeyi teşvik etmiş, kente karşı işlenen suçlara göz yummuştur. Merkezi yönetim kentlerin planlı gelişmesi için gerekli bilimsel çalışmaları yapmadığı gibi, yarattığı düzen içinde plan kavramını kamuoyunun gözünde "bürokratik bir engel" haline getirmiştir. Merkezi yönetim ya siyasal popülizm uğruna imar planlarını sabote etmiş ya da yarattığı plansızlığın bir sonucu olarak; ülke genelinde bir plan hiyerarşisi kurulmasına ve nüfus-mekân-sanayi arasında dengeli bir dağılımın hayata geçirilmesine, bölge planlarının yapılmasına engel teşkil etmiştir.

Merkezi yönetimin yarattığı yetki karmaşası içinde, kentlerde imar planları uygulanamaz hale gelmiştir. Merkezi yönetim, 3194 sayılı İmar Kanunu ile yerel yönetimlere devrettiği imar yetkilerini, bir süre sonra, çıkardığı yasalarla sulandırmış, adeta geri almaya çalışmış; bu arada, yerel yönetimlere devrettiği yetkileri denetimsiz bırakarak da yerel yönetimlerde yozlaşmaya ve imar planlarının kentsel rant için kullanılabilir hale gelmesine neden olmuştur.

Çok partili hayata geçişle birlikte çıkarılan imar afları hem toplumu gecekondu yapmaya teşvik etmiş, hem de toplumu kente karşı suç işler hale getirmiştir.

Fotoğraf: Sami Yılmaztürk

Yapı yasağı bulunan Boğaziçi'nde bir mahalle - Yenimahalle, İstanbul

Gecekondu yıkımları konusunda gerek belediyeler gerekse mülki idare amirleri gerekli duyarlılığı göstermemekte, yasal olarak mümkün olmadığı halde gecekonduar su, elektrik verilmekte, yol yapılmakta, otobüs seferi konulmaktadır (TBMM, 1992: 30). Tapu dağıtım törenleri adeta bir bayram havası içinde, büyük gösteriler eşliğinde devlet adamlarının katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu tip törenlerin köylerden kentlere yönelen göçü hızlandırdığına, gecekondu yapımcılarını yüreklendirdiğine kuşku yoktur (Akdemir, 1998: 30). Siyasetçiler kesinleşen yargı kararlarını uygulamayarak topluma kötü örnek olmaktadır. Bursa'da yer alan Göktuğ Plaza ilgili yargı kararını uygulamayan Büyükşehir Belediye Başkanı hakkında Mimarlar Odası Bursa Şubesi'nce yapılan şikâyet başvurusu İl İdare Kurulu'nda 1 yıl bekletilmiş, olayın üzerinden 5 yıl geçtiği halde bir sonuç alınamamıştır. Bursa'da 15.000 konuttan oluşan, Bursa Ovası'nın tam ortasına kurulu bir toplu konut sitesinin yapımı sırasında Mimarlar Odası Bursa Şubesi'nce dava açılmış, açılan davada yerel mahkeme, sitenin ruhsatını ve planını iptal etmiş, yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir. Yargı kararına karşın inşaat sürmüştü, açılış törenine dönemin Cumhurbaşkanı katılmıştır. Dahası törene Cumhurbaşkanı'nın katılımı temyiz sırasında Danıştay'a "sitenin meşru olduğunu göstermek" amacıyla delil olarak sunulmuştur (TMMOB, 2002: 65)

Ardeşen Kültür Derneği'nce, Trabzon İdare Mahkemesi'nde, Karadeniz Otoyol Projesi'nin Ardeşen, Pazar ve Hamidiye geçişi ile ilgili olarak açılan üç ayrı davada, mahkeme yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Mahkeme kararda, proje'nin; Anayasa'ya, Kıyı Kanununa, şehircilik ilkelerine ve kamu yararına aykırı olduğunu belirterek proje'nin kentlinin kıyıya erişimini engelleyen bir barikat olduğuna hükmetmiştir (Milliyet, 6.8.2005). Öte yandan proje sanki mahkemece yürütmeyi durdurma kararı alınmamış gibi devam edip, tamamlanmıştır.

Meşrutiyet üzerinde kullanılmayan üstgeçitler, Ankara

Meşrutiyet üzerinde kullanılmayan üstgeçitler, Ankara

Benzer bir biçimde İstanbul'un ormanlık alanda inşa edilen Beykoz Konakları'nda yasal emsal imar sınırı aşıldığı halde günümüze kadar herhangi bir hukuki işlem yapılmamıştır. Bursa'da Cargill Fabrikası, Bergama Altın Madeni, ruhsatları olmadığı halde çalışmaya devam etmektedir. İstanbul'da Gökkafe's'in inşası sırasında, kesinleşen yargı kararları bizzat kamu görevlilerince uygulanmamış, binanın yıkımı engellenmiştir. Hukukun icrasına Devlet organlarıncı engel olunmuştur. Danıştay Genel Kurulu'nca arazi tahsisi iptal edilen Koç Üniversitesi'nin açılış törenine "sorumluluk benimdir" diyerek dönemin Cumhurbaşkanı katılmıştır.

Yurttaşların bir kısmı imar planlarına aykırı davranabilir. Bir toplumda elbette kötü örnekler

olacaktır. Ancak, İdareye düşen bu kötü örnekleri azaltmak ve gereken cezai işlemleri uygulamak, usulsüzlüklere engel olmaktır. Bu, "hukuk devleti" olmanın bir sorumluluğudur. Öte yandan, uygulamada sıkça görüldüğü gibi merkezi yönetim olayları önlemek, cezalandırmak yerine, çoğu zaman, imar usulsüzlüklerinin içinde yer almakta, hatta onlardan pay almaktadır.

Merkezi yönetim gerek sahip olduğu yasal yetkiler gerekse mali kaynaklar sayesinde planlı, yaşam kalitesi yüksek bir toplum yaratmak yükümlülüğü altındadır. Bu, anayasal bir görevdir. 1982 Anayasası'nın ilgili hükümlerince kıyıların, ormanların, toprak varlığının korunması, bireylerin dengeli ve sağlıklı bir çevrede yaşaması, konut ihtiyacını karşılayıcı tedbirler alınması Devletin yükümlülükleri arasındadır. Diğer taraftan, merkezi yönetimin bu yükümlülükleri yerine getirdiğini söylemek mümkün değildir.

2960 sayılı Boğaziçi Kanunu uyarınca imara açılması mümkün olmayan "Sevda Tepesi," Suudi Kralı'na ait olduğu için ayrı bir muamele görmekte, ülkeyi ziyaret eden Kral konunun "gereği gibi" halledilmesini Başbakan'dan rica etmektedir. Bu rica üzerine harekete geçen İstanbul Büyükşehir Belediyesi bölgenin imara açılması için çalışma başlatmış bulunmaktadır (Milliyet, 15.9.2006). Sevda Tepesi konusunda, dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın, Suudi Arabistan Kralı Abdullah Bin Abdülaziz'e söz verdiğini hatırlatan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, "Bu, bir noktada devletin onurudur.

Sevda Tepesi her zaman bizim temsilcilerimizin önüne koyulan, bir sıkıntı. Burada bir hak ölçüsü vardır. Bu bir haktır. Burada, yasal boyutta yapılabilecek, bir imkân varsa, mimar olarak ben buna tarafım" demiştir (Milliyet, 15.9.2006).

Oysaki başta Başbakan ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olmak üzere kamu görevlilerinin 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu kapsamında "imara yasak bölge" de yer alan Sevda Tepesi'nde yapılaşmanın mümkün olmadığını Kral'a hatırlatması gerekirdi. Bu hatırlatma "hukuk devleti" olmanın bir gereğidir.

Özetle, merkezi yönetim ne Anayasa ve yasaların kendisine verdiği "hukuk devleti" olma görevini yerine getirmiş ne de topluma yaşanabilir, yaşam kalitesi yüksek kentler sunabilmiştir.

2 – YEREL YÖNETİM

Belediyeler ve il özel idarelerinden oluşan yerel yönetimler imar konusunda önemli yetkilere sahiptir. 3194 sayılı İmar Kanunu gereği imar planı yapma ve onama yetkisi belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyeye, bu sınırlar dışında valiliklere aittir. Diğer taraftan, yerel yönetimlerin bu yetkileri gereği gibi kullandığını söylemek oldukça zordur. Gerek merkezi yönetimin denetiminin olmayışı gerekse

Fotoğraf: Sami Yılmaztürk

Gözden çıkarılan Büyükçekmece Su Havzası, İstanbul

yerel yönetim organlarının iç dinamikleri imar planlarının gereği gibi uygulanmasını zorlaştırmaktadır.

Yerel yönetimlerce imar planlarının sıkça değiştirilmesi, imar planlarının rant paylaşırma amaçlarına hizmet ettiği kuşkusunu yaratmaktadır. İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Raporuna göre; Aydın Belediyesi'nde 1994 yılı içerisinde 109, 1995 yılı içerisinde 121, Kuşadası Belediyesi'nde 1995-1996 yılları arasında 100 kez, Bartın Belediyesi'nde 1985-1992 yılları arasında 800 kez, 1995-1996 tarihleri arasında Antalya Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde kalan Kepez Belediyesi'nde 149, Muratpaşa Belediyesi'nde 279, Alanya Belediyesi'nde 77 kez plan değişikliği yapılmıştır (icisleri.gov.tr, 13.7.2007).

İmar planları konusunda önemli yetkilere sahip yerel yönetim meclisleri, 1980 sonrasında getirilen siyasi yasaklar ve neo-liberal politikaların da etkisiyle, çoğunlukla müteahhitlerin, emlakçilerin söz sahibi olduğu yerler haline gelmiştir. İstanbul'da yapılan bir araştırmada, İstanbul Büyükşehir Belediye Meclis üyelerinden % 38'inin esnaflık ya da müteahhitlik yaptığı, bu oranın 19 ilçe belediyesi ele alındığında % 57'ye kadar çıktığı görülmektedir (Oğuz ve Tolon, 1992: 59).

Benzer sonuçlara ulaşan Çitçi'nin tespitlerine göre; 1984 yılında kent belediye meclislerinde esnaf % 32, sanayici-tüccar % 18, serbest meslek % 32, ücretliler % 16 oranında yer almaktadır. Serbest mesleklerde taşranın geleneksel yüksek statülü eczacılık, doktorluk, avukatlık türleri toplam meclis üyeleri içinde yalnızca % 8'lik bir yere sahipken, kentsel büyüme ile doğrudan ilişkili mühendis,

müşavir, müteahhit, emlakçi türleri % 22 gibi bir pay almaktadır (Aktaran, Güler, 1998: 184).

2002 yılında Ankara Keçiören Belediye Meclisi'nde meslek dağılımına bakıldığında müteahhit ve taşeronların % 21,9 ile en büyük meslek grubunu oluşturdukları, inşaat ile ilgili işlerle uğraşanların oranının ise % 37,5'e ulaştığı görülmektedir (Kurtuluş, 2004: 123). İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nde inşaat işiyle ilgili mesleklerde yer alan üye sayısının toplam üye sayısına oranı % 36'yı bulmaktadır (Sosyoloji Derneği, 1997: 467).

Belediye meclisleri belediye hizmetlerinden yararlananların değil de daha çok bu hizmetleri üreten meslek gruplarına mensup kişilerin denetimi altındadır. Belediyelerin büyüklüğü ve yapısı değişse de her koşulda güçlü çıkar ilişkilerinin varlığı ve birlikteliği dikkat çekicidir (Çitçi, 1996: 9). Bu durumun kente karşı işlenen suçlar bakımından olumsuz sonuçlar doğurduğu açıktır.

Mevzii imar, ıslah imar planları vasıtasıyla kentleri geri dönülmez biçimde tahrip eden, kentbilim ilkelerinin öngördüğü genel yerleşme, yoğunluk, altyapı ölçütlerine uyulmadan sözde imarlı yapılaşma getiren bu planlara dört elle sarılan belediye başkanları bulunmaktadır. ıslah imar planlarının yerli yersiz -2805 sayılı Kanunda belirtilen amaçların dışında- kullanılabilir hale gelmesi, imar planlarının bütünlüğünün bozulmasına neden olmakta, imar planları ve toplum bakımından tamamen keyfi ve olupbitti türünde sonuçlar yaratmaktadır. Oysaki Danıştay'ın konu ile ilgili bir kararında; "mevcut imar planlı alanda gecekonduların niteliği taşıyan yapı topluluğu yoksa o yerde ıslah imar planı yapılamaz" denilmektedir (Akış, 1997: 39)

Fotoğraf: Sami Yılmaztürk

Cökkafees, İstanbul

Günümüzde belediyeler, ıslah imar planlarını, yasanın amacı dışında, mevcut imar planının bütünlüğünü bozacak biçimde, sanki ıslah imar planı ayrı bir kent planıymış gibi kullanmaktadır. ıslah imar planlarıyla, kentsel donatıları son derece yetersiz alanlar kent makro formuna aykırı, yanlış ve denetimsiz bir biçimde eklenmekte, çoğunluğu kamu mülkiyetinde olan arsalar geri dönülmez biçimde elden çıkarılmaktadır. Aslında, ıslah imar planları en fazla mülkiyet sorununa çözüm arayan, planlama hiyerarşisine ve plan bütünlüğüne saygı duymayan, postmodernizmin istediği çoğulculuk ve kargaşayı içeren, ancak, kentin hiçbir ihtiyacına ve ortak sorununa çözüm bulmayan parçacı yaklaşımların bir örneğidir.

Bu dönemde, ilkesel kararları içermesi gereken üst ölçekli planlar, mülkiyeti ödüllendirme amacıyla sık sık değiştirilmekte, ilave imar planlarıyla plan kararları baştan oluşturulmaktadır. Oysa kent için yapılacak planlamanın bütüncül bir planlama anlayışı içerisinde yapılması zorunludur. Kent çok karmaşık bir sistemdir. Verilen her karar diğeri üzerinde ve kişilerin yaşantıları üzerinde önemli etkiler yaratır, kent sisteminin bütünlüğü göz önünde tutulmadan verilen kararlar iç çelişkiler yaratır, başlangıçta görülmeyen sonuçlar doğurur (Tekeli, 1992: 152).

Özellikle büyük şehirlerde ortak bir amaca yönelmeden yapılan mevzii imar planları, ağırlıklı olarak baskı gruplarının çıkarlarına hizmet etmekte, planlamanın temel ilkelerinden sapmalara yol açmakta, metropoliten plan kararlarının bütünüyle uygulanmasını engellemektedir. Ankara'da 1980-1984 yılları arasında yapılmak istenen mevzii imar plan değişikliklerinin % 68'i orta ve büyük sermaye kuruluşlarının isteklerinden kaynaklanmıştır (Tekel, 2002: 52).

Plan bütünlüğü bozularak yapılan mevzii imar planları, imar plan değişiklikleri, ilave imar planları hem plan hiyerarşisini ortadan kaldırmakta hem de kentin özellikle su havzaları, tarım alanlarının, tarihi ve doğal güzelliklerinin tahribatını kolaylaştırmaktadır. İstanbul Nazım Plan Bürosu'nca 1980 yılında onaylanan İstanbul Nazım İmar Planına göre mutlak olarak korunması gereken İstanbul'un kuzeyini oluşturan içme suyu havzaları ve orman alanları parçacı planlar ile yok edilmiş, kente ve çevreye karşı suç işlenmiştir. Sarıyer'deki Zekeriyaköy, Uskumruköy, Demirciköy, Bahçeköy vb. orman alanlarında yer alan villa siteleri mevzii imar planları ile yapılmıştır (Cumhuriyet, 11.12.2006).

Oysaki yerel yönetimler kentleri planlı bir biçimde geliştirmekten sorumludur. Belediyeler kente karşı işlenen suçların konusunu oluşturan kentli haklarının hayata geçirilmesinde öncü olmalıdır. Belediye

Fotoğraf: Sami Yılmaztürk

Kaçak yapılaşma - Küçük Armutlu, İstanbul

meclislerinde laiklik, milliyetçilik ya da güncel sorunlar karşısında birbirine karşı duran farklı siyasi parti temsilcileri tarım alanları imara açma teklifi geldiğinde "oybirliği ile" oy vermekte tereddüt etmemektedir.

Belediye meclislerinin geldiği bu nokta imar planlarının gereği gibi uygulanmasında önemli bir engeldir. Her şeyden önce, belediye meclislerinde imar planlarının kamu yararı doğrultusunda uygulanması konusunda önemli bir siyasi irade eksikliği bulunmaktadır. Bu siyasi irade eksikliği yanında mali imkânların ve teknik elemanların azlığı yerel yönetimlerde tıkanmaya neden olmaktadır. Özellikle il ve ilçe belediyeleri ile il özel idarelerinde yetişmiş teknik eleman açığı hat safhadadır.

Halka yakın olduğu öne sürülen yerel yönetimler halk katılımına uygun bir idari yapıya sahip değildir. Asırlara dayanan merkezîyetçi, bürokratik zihniyet halk katılımı konusunda umutlu olmayı zorlaştırmaktadır. Belediyeler gayrimenkul yatırım ortaklığı kurmanın, konut yapımı, satmanın, kentsel ranttan pay almanın yollarını aramaktadır. Belediyeler arsa satma, kat karşılığı kentsel dönüşüm projeleri üretme konusunda birbirleriyle yarışmaktadır.

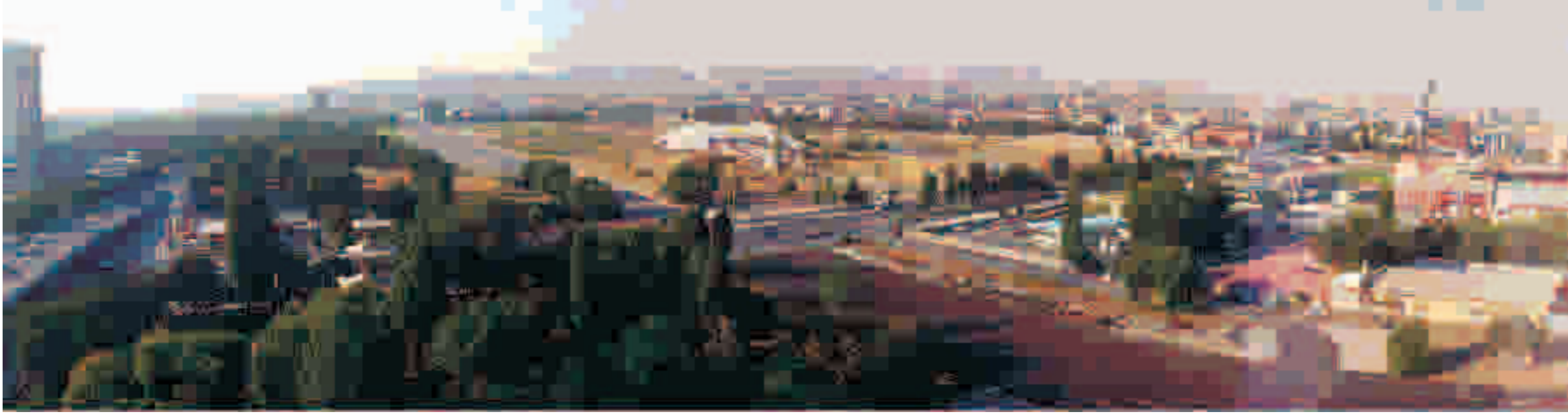
Üstelik yürütülen projelerde kamu sorumluluğu göz ardı edilmektedir. Oysaki imar planlarını gereği gibi uygulayabilmek kamu sorumluluğunu ve halk

katılımını gerektirmektedir.

3 – YURTTAŞLAR

Zincirin halkalarından birisi de halkın kendisidir. Günümüzde yurttaşların önemli bir bölümü yurttaşlık bilinci içinde davranmak yerine "köşeyi dönme" hırsıyla hareket etmekte; kimsenin hesap sormadığı bir ortamda, hukuksuzluğun getirdiği rahatlık içinde kente karşı suç işlemektedir. Bu duyarsızlık yurttaşlardan çok onları bu doğrultuda yönlendiren, yasaları gereği gibi uygulamayan merkezi ve yerel yönetimin sorumluluğudur.

Rus Çarı II. Nikola tarafından İstanbul kadar güzel bir kente sahip olmak için yaptırıldığı iddia edilen Saint Petersburg'da günümüzde tarihi doku aynen korunmakta, Rusya'da 5. sınıftan itibaren çocuklara kentlerinin tarihini, meydanlarını, şairlerini anlatan, kenti gezdirerek küçük yaşta kent sevgisini aşlamayı amaçlayan zorunlu bir ders okutulmakta, hem kentlilik bilinci hem de doğru yurttaş olmanın vasıfları kazandırılmaktadır (Sevindi, 2003: 285). Türkiye'de, özellikle büyük şehirlere göç eden yurttaşlarda kent hayatına, kentin kültürel, tarihi ve doğal güzelliklerine değer verecek ve sahip çıkacak tarih ve kültür düzeyi oluşturulmamıştır. Bu konuda yurttaşları bilinçlendirmek amacıyla günümüze kadar yapılmış bir eğitim çalışması mevcut değildir. Bu

AKM Alanları, Ankara

durum önemli bir eksikliklerdir.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 13. maddesinde "hemşerilik hukuku" düzenlenmiştir. Ayrıca 3194 sayılı İmar Kanunu gereğince planlar 1 ay süresince halkın itirazına açıktır. Anayasa'nın 125. maddesi uyarınca, yönetimin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. Dolayısıyla, imar uygulamaları da yargının ve halkın denetimi altındadır. Öte yandan Park Otel, Zafer Park, Güven Park, Gökova, Aliğa, Gökkafe, Cargill, Yeşilkent, Kuşulu Parkı Kavşağı vb. davalarda olduğu gibi bu denetim daha çok bir grup aydın ya da sivil toplum örgütüne yerine getirilmektedir. Bu davalara karşı yurttaşların ilgisi ise son derece sınırlıdır (Abanoz ve Diğerleri, 2003; Özkan, 1997; Alacadağlı, 1998). Oysa Lefebvre, kent kimliğinin ancak o kente sahip çıkacak insanlar varsa mümkün olduğunu belirtmiştir (Keleş, 1993: 62).

Günümüzde adeta "halksız bir demokrasi" yaşanmakta, halk katılımına kapalı bir süreçte yapılan imar planları az sayıda imar komisyonu üyesinin şekillendirdiği belgeler haline gelmektedir. Halkın denetleyici olması için merkezi ve yerel yönetim gereken tedbirleri almalı, bireyin bilgi edinme, karar alma sürecine katılımı ve yargıya başvuru hakları konusunda idare gerekli tedbirleri almalıdır.

Halk katılımının gerçekleşmesi bazı ön şartların varlığını gerektirir. Bunlar arasında; toplumda halk katılımını sağlayacak demokratik bir kültürün bulunması, kamu kurumlarının katılımın önemine inanması, halkın katılıma istekli olması ve katılımdan beklenen katkıyı yapacak bilinç düzeyine sahip olması, katılım mekanizmalarının oluşturulması yer alır. Ayrıca, katılımdan beklenen yararın sağlanması için halk ile yapılacak işbirliğinin ölçüsünün doğru belirlenmesi, işbirliğinin kurumsallaşma derecesi ve katılımın içeriğinin ne olacağının iyi belirlenmiş olması gerekir (Kaplan, 1991: 278).

Halk katılımı konusunda yaşanan asıl zorluk toplumun sivil toplum geleneğine sahip olmayışıdır. Batı kentlerinin aksine sivil toplumun oluşmadığı kentlerimizde halen Osmanlı Devleti'nden kalan merkezîyetçi, itiraz etmeyen, yargıya başvuru hakkını kullanmayan bir toplum mevcuttur. Kısacası toplum uyruktan vatandaşa geçebilmiş, gerçek anlamda yurttaş kimliğini kazanmış değildir.

4 – SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Zincirin son halkası sivil toplum örgütleridir. Sivil toplum örgütleri arasında imar planlarının kamu yararı doğrultusunda uygulanması görevini üstlenen Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve ona bağlı odalar, ÇEKÜL, Tarih Vakfı ile kendi temsil ettikleri zümrenin çıkarlarını savunan Sanayi ve Ticaret Odaları, Türk Mühendisler Birliği, esnaf birlik ve odaları vb. kuruluşlar yer almaktadır.

Gerek artan demokrasi talebi, gerekse küreselleşmenin getirdiği yönetim kavramı sivil inisiyatifin karar alma sürecine daha etkin katılımını sağlamıştır. Devletin küçülmesiyle birlikte sivil toplum başta eğitim, sağlık olmak üzere birçok konuda önemli görevler üstlenmektedir. İmar ve çevre de bu konulardan birisidir. Ancak, demokrasi adına sivil inisiyatifin karar alma sürecine katılımı doğru olmakla birlikte, bazı sivil toplum örgütlerinin yönetim adı altında karar alma sürecine ne amaçla dâhil olduklarına dikkat edilmelidir.

Güler'in dediği gibi yönetim; halkın yönetime katılmasından çok sermayenin etkinliğini artırdığı yeni bir yönetim biçimini ifade etmektedir. Buna göre, yönetim; temel olarak refah devleti ve kalkınma yönetimine dönük yaygın eleştirilerden hareketle, kamu yönetiminin piyasa ilkelerine göre örgütlenmesi, piyasa dinamiklerinin öncülüğünde çalışması ve yetki-görev alanını piyasa dinamikleri ile paylaşması demektir (Güler, 2003: 99). Özellikle Türkiye'de, belediye meclislerinin meslek dağılımı

düşünüldüğünde, yönetişimin, halk katılımından daha çok sermayenin istemlerine hizmet edeceği ortadadır.

Diğer taraftan "kamu yararı" için çalışan kuruluşlar da bulunmaktadır. TMMOB bunların başında gelmektedir. TMMOB uzun yıllardır açmış olduğu davalar sayesinde kente karşı işlenen suçlara karşı durmaktadır. Mimarlar Odası'nca her yıl kente karşı işlenen suçları içeren bir yıllık yayınlanmaktadır.

TMMOB, Çekül, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Tarihi Kentler Birliği vb. kuruluşların sayısı artıkça kente karşı işlenen suçlara yönelik toplumsal bilinç düzeyi yükselecektir. Artan sivil inisiyatif, umulur ki, suçların azalmasında etkili olur. Diğer taraftan, yalnızca toplumun belli kesimlerinin gayreti yeterli değildir. Kente karşı işlenen suçlara karşı mücadelede toplumsal ve siyasal anlamda topyekûn bir birliktelik ve kararlılık gerekmektedir. Yalnızca bazı sivil toplum kuruluşlarının değil, Devletin ve toplumun bu mücadelede yer alması gerekir.

SONUÇ

Kente karşı işlenen suçların etkileri sadece kentlerin fiziksel görünümü ile sınırlı değildir. Kente karşı işlenen suçlar kentlerin kimliğini, kentsel gelişmeyi, kentlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını, dolayısıyla, toplumu etkilemektedir. Bu anlamda 1950'den sonra gelen siyasal iktidarların yaptığı tercih toplumu ve kentleri geri dönüşü mümkün olmayacak bir biçimde etkilemiştir.

Bu tercih yalnızca kentlerin gecekondu ile dolması ya da kaçak yapıların yaygınlık kazanması sonucunu doğurmamıştır. Gecekondu kültürü kendi kent yaşamını, kentsel davranış biçimlerini, siyasal ve ekonomik yapısını kabul ettirmiştir. Günümüzde yaşanan siyasal gelişmelerin, yaygın hale gelen kente karşı yozlaşmanın ipuçlarını kente karşı işlenen suçlarda bulmak mümkündür.

Fotoğraf: İshak Aksoy

Kente karşı işlenen suçlar bu anlamda basit birer "imar suçu" değildir. Kente karşı işlenen suçların siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlara sahip olmasıdır. Gökkafe, Cargill fabrikası ya da Bergama Altın Madeni siyasal destekle ayakta durmaktadır. Cargill fabrikasını yasal hale getirmek için TBMM özel yasa çıkarılmıştır. Gökkafe'yi yıktırmamak için İstanbul Valiliği Başbakanlığın talimatıyla belediye sınırlarını değiştirmiştir.

Kente karşı işlenen suçlar merkezi ve yerel yönetimin siyasi desteği olmaksızın işlenemez. Kentsel rant siyasal ortaklara sahip olmaksızın yaratılamaz. Ülkemizde otoparktan mafyasından gecekonduya, kaçak akaryakıt satışından kaçak yapı yapmaya kadar her suçun arkasında plana ve bilime karşı bir düzen olduğunu unutmamak gerekir. Bu düzen kentlerin sağlıklı gelişimi engellediği gibi toplumun sağlıklı gelişimini, planlı ve temiz bir kentte yaşamayı da engellemektedir. Yapılması gereken plan kavramına inanmak ve bilimin ışığından yararlanmaktır.

* Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, İller Bankası, DPT, GAP İdaresi Başkanlığı, Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı, Toplu Konut İdaresi.

KAYNAKÇA

- Abanoz, Ö. ve Diğerleri., (2003), "İmar Planının Hukuki Niteliği", Belediye Dünyası, S. 2, s. 12-19.
- Akdemir, M., (1998), Gecekondu İslah Projeleri Uygulamaları ve Hazine Taşınmaz Malları İle İlişkileri, Maliye Bakanlığı Millî Emlak Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Akış, E., (1997), "3194 Sayılı İmar Yasasına Göre Arsa ve Arazi Düzenlemesi Yapılması İle İfraz ve Tevhit İşlemleri", Belediye Dergisi, C. 4, S. 1, s. 33-42.
- Alacadağlı, E., (1998), "Kent Suçu, Kente Karşı Suç", İller ve Belediyeler Dergisi, S. 637, s. 665-672.
- Çeçener, B., (1995), İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları, TMMOB İstanbul Şubesi.
- Çiççi, O., (1996), "Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi", ÇYY, C. 5, S. 6, s. 5-16.
- Gürel, B. A., (1998), Yerel Yönetimler, TODAİE.
- Kaplan, A., (1991), "Kent Planlamasına Katılım-Olanaklar ve Sınırlar", Ankara Ün. SBF Dergisi, C. 46, S. 3-4, s. 277-288.
- Keleş, R., (1990), "Siyaset Dışı Planlamadan Planlamasız Siyasete", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, S. 39, s. 435-445.
- Keleş, R., (1993), Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992), IULA-EMME, İstanbul.
- Kurtuluş, A., (2004), Hemşerilik ve Şehirde Siyaset, İletişim, İstanbul.
- Oğuz, A., Tolon Ş., (1992), Türkiye'de İmar Planlarının Mekansal Sosyo-kültürel Yapılarına İlişkin Bir İnceleme: İstanbul Büyükşehir ve İlçe Belediye Örnekleri, Mimar Sinan Ün. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özkan, N., (1997), "Kent ve Çevre Hukukunda İdari Yargılama Süreci", İzmir Barosu Dergisi, S. 3, s. 82-89.
- Sevindi, N., (2003), Kent ve Kültür, Alfa, İstanbul.